

Kras

SEPTEMBER 2010 št: 103/104 cena 6€

Sežana

0

KRAS
2010

908 (497. 12-14)

0146701, 103/104

COBISS •

KRASIČKA KULTURNI MUSEJ

*Okrog pet metrov visok bleščeče bel kapnik Briljant -
že desetletja simbol Postojnske jame
in eden izmed najlepših prizorov na turistični poti.*

771318/325772

Kobilarne Lipica

430
LET

430 let Kobilarne Lipice

Lepota je večna

Dnevi Kobilarne Lipica 2010: od četrтка 30.9. do nedelje 3.10.2010

30.9. do 2.10.: **Tridnevno mednarodno tekmovanje v vožnji vpreg**

30.9. do 1.10.: **Festival čebelarstva**

2.10. do 3.10.: **Dnevi Kobilarne Lipica s pestrim programom**

Več o programu na www.lipica.org.

Posebne ponudbe za skupine upokoјencev in društva

Izlet na Kras in Obalo z obiranjem oljk

Paket 2 dni / 1 noč, samo 49,90 € / osebo

Ogled kobilarne in kosilo

Vodeni ogled kobilarne in kraško kosilo v restavraciji Maestoso: 18,00 €

Brezplačno vas razveselimo še s kozarcem terana.

Ponudba:

Darilni boni Lipica

Vašim najbližjim in najdražjim lahko podarite Darilni bon Lipica. Ponudba darilnih bonov je pestra, saj lahko podarite ogled kobilarne, predstave, vožnjo s kočijo, tečaj jahanja, golf tečaj, družinski paket ter še mnogo drugega. Darilni boni Lipica vam pomagajo osrečiti vaše najbližje in vas rešijo, ko ne veste kaj bi jim podarili.

Poslovna in osebna srečanja:

- Za podjetja organiziramo poslovna srečanja, seminarje, konference, pogostitve ter druge zabave.
- Praznovanje vaših osebnih jubilejev, družinska srečanja, poroke, rojstno dnevne zabave.
- Idealno za obisk vaših domačih in tujih poslovnih partnerjev.
- Prednovoletna in druga srečanja za podjetja in skupine do 250 oseb!

Informacije, rezervacije in pogoji na t: 05/739-1580 in e: info@lipica.org.

Vabljeni v Lipico

Kobilarna Lipica / Lipica turizem d. o. o. | Lipica 5, SI-6210 Sežana

t: 05/739-1580 • info@lipica.org • www.lipica.org

Uredite si svet po svoje!

Z BARVAMI ZA DEKORACIJO IN ZAŠČITO LESA

Zakaj bi les samo ščitili pred zunanjimi vplivi, če zaradi vaše kreativnosti lahko tudi na novo zaživi? Poudarite njegovo teksturo in lepoto ter ga obenem zaščitite z lazurnimi premazi BORI.

www.soncne-barve.si

ALUKOMEN

the vanguard of technology and design

PVC, ALU okna, vrata | PVC, ALU windows and door

fasade in predelne stene | facades and interior glass walls

kovinska pisarniška in skladiščna oprema | metal office and warehouse equipment

muzejske vitrine in depojska oprema | museum (showcases) and storage equipment

TOWERMAX avtomatizirane skladiščne enote | TOWERMAX vertical carousel

sistemi za drsna vrata | sliding door systems

ALUKOMEN d.o.o.

Komen 129a, 6223 Komen

www.alukomen.com
info@alukomen.com

T.: +386 (0)5 73 95 80

Slovesnost 23. avgusta 2010 v Štanjelu

EVROPSKI DAN SPOMINA NA ŽRTVE TOTALITARNIH SISTEMOV

Poljanka Dolhar

Ko je sistem vse, je posameznik nič, je zapisala poljska pesnica in Nobelova nagrajenka Wislawa Szymborska. Njene besede je sredi štanjelskega avgustovskega večera ponovila mag. Andreja Valič, direktorica Študijskega centra za narodno spravo: najbrž bi težko našla primernejši citat za nagovor na spominski slovesnoti ob 23. avgustu, evropskem dnevu spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov. Režimov, ki slonijo na do potankosti izdelanih sistemih, v katerih so posamezniki brezobrazne ničle.

Študijski center za narodno spravo je že drugič priredil slovesnot ob 23. avgustu, tokrat v sodelovanju z Občino Komen, Inštitutom dr. Jožeta Pučnika in Društvom slovenskih izobražencev iz Trsta. Slavnostni govornik je bil tržaški pisatelj Boris Pahor, čigar življenje so zaznamovali fašizem, nacizem in komunizem: prvi, ki je bil po njegovi oceni za Primorje najhujši, mu je poskušal kot nekajletnemu otroku odvzeti jezik in identiteto, drugi življenje, tretji svobodo duha. Pahorjevo nasprotovanje totalitarnim režimom vre iz vsakega njegovega dela, ne nazadnje iz knjige Tre volte no, ki je doslej izšla le v italijanskem jeziku.

Druga protagonistka slovesnoti na grajskem dvorišču je bila Sonja Amf Kocjan, ki je na štanjelskem gradu preživela nekaj najhujših dni svojega življenja. Bilo je leta 1942, med drugo svetovno vojno, ko so jo italijanski policisti tu mučili in topli. Pet dni ji niso dali ne jesti ne piti; da bi preživela, je začela piti vodo iz straniščne školjke ...

Evropski parlament je za spominski dan predlagal 23. avgust, saj sta 23. avgusta 1939 tedanja zunanja ministra Sovjetske zveze in Nemčije, Vjačeslav Molotov in Joachim von Ribbentrop, podpisala sporazum o nenapadanj, s katerim sta si »razdelila« Evropa. V resoluciji evropskega parlamenta pa jasno piše, naj bo 23. avgust evropski dan proti vsem totalitarnim režimom: nacizmu, fašizmu, stalinizmu in povojnim komunističnim diktaturam.

Enačenje žrtv različnih sistemov se zdi marsikomu sporno. Ko so pred leti želeli spomenik na Goldonijevem trgu v Trstu posvetiti žrtvam vseh totalitarnih režimov, se je del mesta uprl. V poimenovanju je namreč videl željo po enačenju antifašistov s fašisti, deportirancev v nacistična koncentracijska taborišča z žrtvami fojb; zanj je bilo nesprejemljivo, da bi spomenik častil tako žrtve kot njihove krvnike, tako napadale kot napadene.

Poljanka Dolhar

Vzroki smrti so lahko nedvomno različni, prav tako ideali, želje in cilji, ki so ljudi vodili v smrt. Resolucija evropskega parlamenta se v ta vprašanja ne spušča: dobro je, če se z zgodovino ukvarjajo zgodovinarji in ne politiki. Zato pa nas spominja, da je »z vidika žrtv vseeno, kateri režim jih je iz kakršnega koli razloga prikrajšal za svobodo, jih mučil ali ubijal«. In nas po drugi strani spodbuja, da izrazimo ljudem, ki so se aktivno uprli totalitarnim vladavinam, vse potrebne časti. Da se poklonimo vsem, ki niso samo nemo opazovali dogajanja okrog sebe, ampak so se nepravilnosti in grozi uprli; vsak na svoj način.

Resolucija evropskega parlamenta nas tudi opozarja, da so se zadnji genocidi in zločini proti človečnosti v Evropi dogajali še pred petnajstimi leti, julija 1995, nedaleč od nas, v zloglasni Srebrenici, zato je »za boj proti nedemokraciji, ksenofobičnim, avtoritarnim ali totalitarnim idejam in težnjam potrebna stalna budnost«.

Direktorica Študijskega centra za narodno spravo je na štanjelski slovesnosti dejala, da se danes upiramo molku: zgodovina je kruta, a še bolj krut je molk o vsem, kar smo si hudega prizadejali. V nas samih je, ali bo prihodnost slonela na spoštovanju človeškega dostojanstva ali na pozabljanju in molku, ki ne zdravita ran, pač pa jih poglobljata.

*Slika na naslovnici:
Ko se sprehajamo po turističnemu delu Postojnske jame,
nas pot izpod Ruskega mostu vodi proti Koncerni dvorani
in na levi strani se nam odpre pogled na kapniški steber in
poleg njena na okrog pet metrov visok bleščeč bel kapnik - Briljant.
Zaradi čistega kalcita, iz katerega ga je ustvarila narava,
ima kapnik izredno bel in blesteč videz
in je že desetletja simbolj Postojnske jame
ter tudi eden izmed najlepših prizorov na turistični poti.
Fotografija: Miha Krivic*

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
05/766 02 90
Fax:
05/766 02 91
E-mail: revijakras@siol.net

Kras, revija o Krasu, o ohranjanju njegove kulturne in naravne dediščine, o zgodovini, kulturi, gospodarstvu in dejavnostih ljudi tega prostora. Revija Kras izdaja Mediacarso, d.o.o., Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen. Telefon: (+386) 05(766-02-90); fax: (+386) 05/766-02-91; e-mail: revijakras@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida V. Rebolj
Oblikovanje: Lev Lisjak
Naslov uredništva: Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV: enojne številke 4 €, dvojne številke 8 €. Naročnina za šest zaporednih števil s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov v tujini 45 €. Transakcijski račun pri Novi ljubljanski banki, podružnici Ljubljana Center, Trg republike 2, Ljubljana: 0201-0008-9675-302; IBAN Mediacarso, d.o.o.: SI560201000098675302
Devizni račun pri Novi ljubljanski banki: 010-27620-89675302
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Nenaročenih rokopisov in fotografij ter slikovnega gradiva uredništvo ne vrača. Ponatis ali kakršno koli povzemanje, kopiranje in preslikavanje objavljenih prispevkov iz revije Kras je dovoljeno le z urednikovim pisnim soglasjem in z navedbo uporabljenega vira. Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257. Tisk Tiskarna Mlajč Divača

VSEBINA SEPTEMBER 2010 št. 103-104

Poljanka Dolhar

EVROPSKI DAN SPOMINA NA ŽRTVE TOTALITARNIH SISTEMOV

Akad. Boris Pahor

**“DOLŽNI SMO, DA VARUJEMO NAŠ ŽIVLJENJSKI PROSTOR,
NAŠO KULTURO IN NAŠ JEZIK!”**

Davorin Terčon v pogovoru z uredništvom

KRAŠEVEC DAVORIN TERČON IN NJEGOVO VIDENJE POKRAJINE KRAS

Dušan Kalc

POVEZANOST S ČLANSTVOM TUDI V POLETNIH MESECIH

JZ Kobilarna Lipica

LETOŠNJI DOBRI POSLOVNI DOSEŽKI OBETAJO VEČ, KOT SO PRIČAKOVALI

Branko Vodušek

OCENE KAŽEJO NA ODLIČNO KONDICIJO LIPIŠKE ČREDE

Ministrstvo za okolje in prostor

**MINISTRSTVO NE POZNA »NEKAKŠNEGA SPORAZUMA
V ZVEZI Z GRADNJO PLINSKIH TERMINALOV V TRŽAŠKEM ZALIVU
MED VLADAMA ITALIJE IN SLOVENIJE**

Martina Kafol

PROJEKT »PREHAJANJA«

Jasna Merku

**KLAVDIJ PALČIČ JE VSESTRANSKO ANGAŽIRAN
NA RAZLIČNIH PODROČJIH USTVARJANJA**

Mag. Gojko Zupan

KNJIGA, KI JE (ŠE) NI

Ana Godnik

VILJEM ČERNO: »JEZIK MOJE MATERE JE MOJ JEZIK, TO SEM JAZ!«

3	SKGZ Videmske pokrajine DR. VILJEM ČERNO - TERSKI ČEDERMAC	27
6	Lučka Čehovin REVIJA KRAS JE PRESEGLA VSA MOJA PRIČAKOVANJA	30
	Dušan Kalc STOTA ŠTEVILKA REVIJE KRAS	30
10	Dr. Bogdan Jurkovšek TRŽAŠKO-KOMENSKA PLANOTA V LUČI GEOLOŠKIH RAZISKAV	32
14	Eda Belingar OD KMETIJE DO MLADINSKEGA HOTELA	36
16	Doc. dr. Mira Cencič KOPRIVA - MAJHNA, A ZANIMIVA KRAŠKA VAS - I. del	40
17	Ksenija Dvorščak, Dragan Kiković KRONOLOGIJA RAZVOJA PRIREDITVE IN BLAGOVNE ZNAMKE	46
18	»ERAZMOV VITEŠKI TURNIR«	
	Stane Sušnik v pogovoru z zakoncema McCully »VRT JE NAJIN NAČIN IZRAŽANJA PRIHODNOSTI«	52
20	Bruno Križman SLIKA OB SLIKI - ZGODBA IVICE ŠKERLJ	56
22	Ester Mihalič ZVONKO BENČIČ MIDRE	60
24	Matija Potokar PRENOVLJENA ŠKRATELJNOVA DOMAČIJA V DIVAČI	64
26	POSTAJA MUZEJ SLOVENSКИH FILMSKIH IGRALCEV	

Pisatelj akademik Boris Pahor 23. avgusta 2010 v Štanjelu
ob vseevropskem dnevu spomina na žrtve
totalitarnih in avtoritarnih režimov

»DOLŽNI SMO, DA VARUJEMO NAŠ ŽIVLJENJSKI PROSTOR, NAŠO KULTURO IN NAŠ JEZIK!«

Boris Pahor

V Štanjelu na Krasu je bila 23. avgusta 2010 spominska slovesnost ob vseevropskem dnevu spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov. Letos so organizatorji dali poudarek preganjanju Slovencev na Primorskem, za kar sta jih spodbudili tudi dve pomembni obletnici: devetdesetletnica požiga slovenskega Narodnega doma v Trstu in osemdesetletnica bazoviških žrtev.

Slovesnost so organizirali Študijski center za narodno spravo in Inštitut dr. Jožeta Pučnika iz Ljubljane, Občina Komen in Društvo slovenskih izobražencev iz Trsta. Po Zdravljici skladatelja Stanka Premrla in Odi radosti Ludwiga van Beethovna, ki ju je zapel komenski mešani pevski zbor Cominum z zborovodkinjo prof. Igrid Tavčar, so udeležence v pozdrav nagovorili župan občine Komen Uroš Slamič, mag. Andreja Valič iz Študijskega centra za narodno spravo, Nataša Šuštar iz Inštituta dr. Jožeta Pučnika in Sergij Pahor iz Društva slovenskih izobražencev iz Trsta.

Iz knjige pisatelja akademika Borisa Pahorja »Trg Oberdan«, ki je pred izidom, je prebrala odlomek Mojca Fatur, ki je slovesnost tudi povezovala.

Potem pa je udeležence slovesnosti nagovoril akademik Boris Pahor, katerega govor – ki ga je pisatelj pred objavo v reviji Kras avtoriziral in ponekod dopolnil – objavljamo v nadaljevanju. Med govorom je bil deležen več sponzorskih aplavzov.

Po njegovem govoru je bila še projekcija dokumentarnega filma »Sonja« o eni izmed še živečih pričevalk fašističnega nasilja nad Slovenci. Film je nastal v režiji Loredane Gec v slovenskem programu tržaškega studia RAI.

Uredništvo

Častni gostje slovesnosti. V prvi vrsti z leve na desno: predsednik SAZU akad.prof.dr. Jože Trontelj, koprski škof msgr. Metod Pirih, ljubljanski nadškof in metropolit msgr. Anton Stres, predsednik slovenske vlade Borut Pahor, evropski poslanec dr. Milan Zver, direktorica Študijskega centra za narodno spravo mag. Andreja Valič, pisatelj akademik Boris Pahor in župan občine Komen Uroš Slamič. Fotografija: Leo Caharija, Primorske novice

S

»Spoštovani pričujoči!

Rekel bi, da bi se moral čutiti počaščenega ob vabilu, da spregovorim o totalitarizmu XX. stoletja, a priznam, da mi je nerodno, ker o teh velikih nesrečah za človeški svet bolj ali manj poudarjeno govorim in pišem ves povojni čas. Začenši z revijo *Zaliv*, ki sem jo z ženino pomočjo izdajal 24 let. Takrat je šlo za odklon komunistične vladavine, za zavzemanje za svobodo, ker smo po junaškem boju za svobodo doživeli nesvobodo in celó novo podložništvo. A bil je obenem upor proti povojnemu nadaljevanju fašistične mentalitete v razmerju do slovenskega prebivalstva v Italijanski republiki. Bil je hkrati opomin, naj ne bodo pozabljena nemška taborišča, kjer je postalo pepel več kot tri milijone političnih deportirancev, to je tako imenovanih rdečih trikotnikov, opozicije proti nacizmu v skoraj vseh evropskih narodih – skupaj s slovenskim. Prav tako je bil govor o fašističnih taboriščih, kjer so, kot v znani pesmi priča pesnik Igo Gruden, celó skrili v slamo, na kateri so spali, mrtvega tovariša, da so naslednjega dne prejeli njegovo porcijo kruha. In tako je tam tudi mati skrila mrtvega otroka.

Pogled na udeležence slovesnosti.

Na levi slavnostni govornik akademik Boris Boris Pahor.

Fotografija: Davorin Križmančič, KROMA

O vsem tem kompleksu sem v imenu pozabljenih in prezrtih mrtvih nastopil večkrat na Slovenskem in zadnji dve leti v 160 mestih v srednjem in severnem delu Italijanske republike.

Zato namreč danes moja zadrega, ker se sprašujem, čemu je vse to ponavljanje služilo?! Lahko bi rekel, da sem zadostčen, ker sem imel tudi na tisoče mladih poskušalcev. A vtis imam, da se je človeška družba tako izmaličila, da se je na tako imenovano zlo - naj bo moralno, socialno ali politično - tako navadila, da jemlje današnji nastali trend kot nekaj normalnega.

To drži, seveda, tudi za slovensko družbo, ki je izgubila pravo vrednotenje svoje zgodovine in svoje bližnje preteklosti, izgubila zavest, da smo kot številčno skromno prebivalstvo v razmerju do drugih res neizmerno drago plačali preizkušnje, ki so nam jih naprtili vsi trije totalitarizmi prejšnjega stoletja - fašizem, nacizem in komunizem. In če dobro premislimo, kakšno je bilo prestano húdo, potem lahko rečemo, da nam je najbolj stregel po življenju fašizem.

Zato je torej tukaj moja naloga, da spet navedem to, kar sem že drugje govoril in o čemer govoril jutrišnji (v torek, 24. avgusta 2010 - op. ur.) *Il Corriere della Sera*, ki mi je in nam je tako naklonjen, da objavi napoved izida knjige v italijanščini, kateri sem dal naslov Trg Oberdan in ki se bavi s Črno diktaturo.

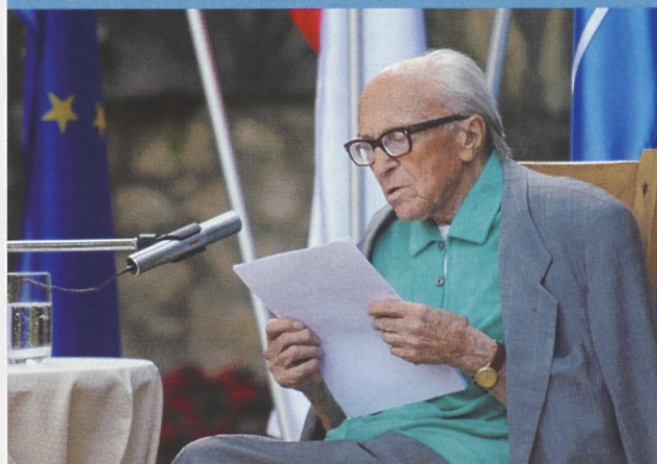
Morebiti kdo poreče, da pretiravam, ko ob nacističnem zlu dajem prvo mesto Črni diktaturi, vendar je treba vzeti v poštev resnico, da je nacizem imel opraviti z nami kot odraslimi ljudmi, medtem ko se je fašizem lotil naših otrok v vrtcih in potem v osnovnih šolah, kjer je majhno bitje, če ni znalo hitro postati italijansko čuteče, doživljalo razne kazni - od udarcev s črtalom po prstnih členkih, klečanja na morski soli do pljuncev v usta učitelja Sottosantija v Vrhpolju. Res je, da so družine nastopale s protistrupom narodne zavesti, vendar si lahko predstavljamo, kolikokrat je bil trud zaman in koliko naših mladih je bilo za nas odpisanih.

Na mizi imam, ko to pišem, delo znanstvenika, trikratnega doktorja znanosti iz Benetk, ki se imenuje Miro Tasso. Delo z naslovom Onomasticidio, kar je v našem jeziku Imenocid - umor jezikov. Prosi me, da bi napisal kratko spremno besedo. Na podlagi raznih raziskav je namreč ugotovil,

Slika spodaj:

Pisatelj akademik Boris Pahor med svojim govorom.

Fotografija: Leo Caharija, Primorske novice

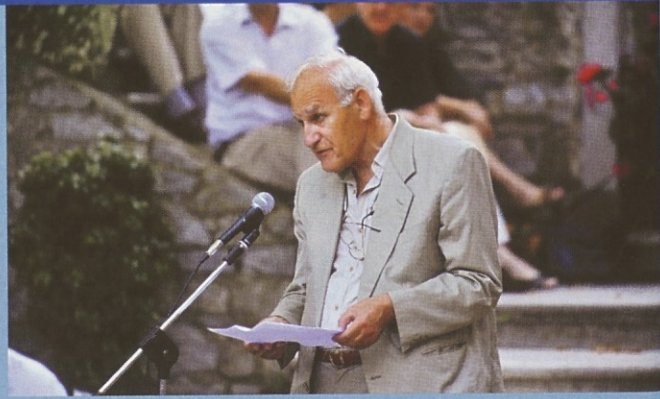
da je Mussolinijev režim z dekretom spremenil v italijansko obliko 2141 priimkov, tako da je na podlagi še drugih raziskav ugotovil, da je bilo v Tržaški provinci več kot 50.000 priimkov poitalijančenih... Ne gre za prvo obravnavo tega vprašanja; že glasbenik Ubald Vrabec je v *Zalivu* našteval imena, potem publicist P. Parovel in slovenski avtorji, a zdaj imam na mizi spisek z *navedbo* enega za drugim po vrsti 2141 priimkov, ki so, kot je takrat pisalo, spet dobili prvotno italijansko obliko.

Nekako je videti, kot da omenjam antropološko, sociološko, psihološko zadevo, namesto da bi štel ječe, procese, streljanja. In je res! Toda, ali ni absurdno, da smo na tako ponižanje, zaničevanje pozabili, namesto da bi oskrumbo človeškega dostojanstva dali pred sodišče za človeške pravice? Pa saj bi jih lahko dali tudi zdaj! Takšni zločini namreč ne zastarajo...! Kako se torej čutimo Evropejci XXI. stoletja?

Tako smo se navadili na sprejemanje in na potuhnjenost, ko se, na primer, spominjamo in počastimo spomin na osvobodilni boj, puščamo pa ob strani tigrovce, ki so pripravljali pravo vstajo, kot priča Borut Rutar na podlagi prevedenih zapiskov pričevanj zapornikov v delu *Iz primorske epopeje*, Mirko Brovč in narodna vstaja v letih 1938-1941. To je leta velikega procesa, ko je fašizem že zasedel del Slovenije, od koder so pripeljali na proces v Trst prof. Lava Čermelja, znan-

Mešani pevski zbor Cominum iz Kornja je zapel slovensko himno Zdravljica. - Fotografija: Davorin Križmančič, KROMA

Udeležence slovesnosti je nagovoril tudi Sergij Pahor, predsednik Društva slovenskih izobražencev iz Trsta. - Fotografija: Davorin Križmančič, KROMA

stvenika, ki je že leta 1937 v angleščini in potem v francoščini prikazal Evropi fašizem pri nas v Julijski krajini. Proces leta 1941, ko je nastajala italijanska provinca Ljubljana s 350.000 prebivalci, od katerih jih je moralo 30.000 v taborišča Rab, Gonars, Visko, Chiesa Nuova, Renicci in še nekatera. In ker je v Gorici Mussolini besen zakričal, naj uničijo vse samce tega prekletega plemena, so kriminalni generali to tudi počeli tako, da je število žrtev 13.000, med njimi 3.000 talcev. Njih se lepo spominja in navaja števila vojaški kaplan Pietro Brignoli v knjigi *Santa messa per i miei fucilati / Sveta maša za moje ustreljene*. Če k temu dodamo še 12.773 uničenih hiš in 8.850 poškodovanih ter vzamemo v poštev večmilijardno imetje, uničeno na Primorskem, dobimo potrdilo za trditev, da je bil od vseh treh evropskih kug (La peste po Camusu) za nas najhujši fašizem!

O tem sem poročal v knjigi, ki mi jo je predlagala pomembna italijanska založba, zato mi ostaja še zahteva glede slovenskega sveta.

Rekel bi, da kot humanist in pisatelj pričakujem, da bo slovenska oblast zahtevala javno potrditev in veljavnost *Poročila slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije o slovensko-italijanskih odnosih 1880-1956*. Poročilo je potrebovalo sedem let nosečnosti, a je bilo podpisano soglasno. Omenjeno poročilo naj pride v šole, kot sta v podobnem primeru storili Francija in Nemčija! Seveda bi naj taki objavi prej ali slej sledil nastop predsednikov obeh držav. Ali pa naj bi se nastop dogodil pred objavo.

A po mojem je še bolj pomembno, da slovenska mladina spozna iz knjig vso preteklo zgodovino, medvojno in tudi predvojno; to se pravi, tudi usodo Primorske, ker o tem vlada nesprejemljiva ignoranca. Seveda je skoraj preveč kaj takega zahtevati tam, kjer državna zavest prihaja na dan pri nogo-metnih tekmah, ni pa zastav ob državnih praznikih ali pa se prenaša na pet let slovesno praznovanje priključitve Primorske Sloveniji... Nič čudnega, seveda, saj celó državna himna ne omenja, da gre za Slovence! Prešeren se namreč zelo jasno vpraša: »*Komu najpred veselo zdravljico, bratje č'mo zapét?*« In prav tako jasno odgovarja: »*Bog živi našo nam deželo, Bog živi ves slovenski svet.*«

Dvakrat sem predlagal Društvu slovenskih pisateljev, naj pošlje predlog poslanski zbornici, da bi se besedilo glasilo

*Bog našo nam deželo,
Bog živi ves slovenski svet..*

*Živé naj vsi naródi,
ki hrepené dočakat dan,
da, koder sonce hodi,
prepír iz svéta bo pregnan,...*

Prejel sem odgovor, da ni mogoče predlagati takšne spremembe, ker bi bile težave tudi glede glasbe.

Ne vem? Rekel bi, da je v bistvu vprašanje o zavesti, ki se je v času prejšnjega režima v Sloveniji ni smelo poudarjati. To se pravi, da narod - ki je bil stoletja odvisen od nemškega sveta, bil v dveh Jugoslavijah manjšina in ki ima zdaj kot država troje sestavnih delov svoje zgodovine in kulture zunaj svojih mej - v svoji himni zanika, proti svojemu pesniškemu geniju, svoj obstoj in kot anonimnež hvali dobro sosedsstvo!

Dobro! Sam bom predlagal Državnemu zboru, a morala bi me podpreti ljudska zavest, ki razlikuje narodni princip od nacionalizma!* Ker je to - žal - na Slovenskem, tudi zunaj države, še problem. A v državi bi bil že skrajni čas, da se ta zadeva reši posebno v zvezi z mladino. In če gospodje profesorji, ki so bili šolani v Kardeljevemu internacionalizmu, ne marajo obravnavati problema, naj nas povabijo, ker bomo radi v podarjeni uri razložili, da je narodna zavest naravna in pozitivna, ker je proti individualizmu in za sožitje, medtem ko je nacionalizem ošabna zamozavest o svoji veličini in omalovaževanje drugih. To je nekoč ugotavljal tudi Kafka, ko je zapisal, da je »Narodno gibanje odpor proti grobemu vmešavanju civilizacije«.

Taka, nova civilizacija naj bi bila tista, ki jo prinaša globalizem, kar pa je v resnici deloma novi totalitarizem, dominacija kapitala, bank in borz. Totalitarizem, ki nima svojega sedeža, kot so jih imeli totalitarizmi XX. stoletja, ima svoj sedež povsod, tako da - ko se pri svojih kalkulacijah ušteje - nastaja totalna tudi kriza.

Seveda, tudi o tem pogubnem svetovnem zlu bi morali biti mladi poučeni, saj bi morali kot ustvarjalci novega sožitja poskrbeti, da bi globalizem ne pokopal vrednot, brez katerih bi svet postal pošastna brezdušna puščava.

Župan občine Komen Uroš Slamič in direktorica Študijskega centra za narodno spravo mag. Andreja Valič z navzočimi udeleženci slovesnosti ploskata Borisu Pahorju po njegovem govoru. - Fotografija: Leo Caharija, Primorske novice

Žrtvi totalitarnih režimov Sonja Amf Kanziani (levo) in Jelka Mrak Dolinar. O gospej Amf Kanziani so na slovesnosti predvajali dokumentarni film »Sonja«, ki pripoveduje o njenem trpljenju in trpljenju Primorcev pod fašizmom. Nastal je v produkciji RAI Trst - Slovenski program. Fotografija: Dr. Damjan Hančič.

A to je problematika, ki naj se je loti kdo drug. Rekel bom samo, da bo reševanje ekonomsko-socialnega vprašanja težavno, ker so kumunisti skoraj pokopali idejo socialne družbe s svojo diktaturo, s tajno policijo in s taborišči. In niso vzeli v poštev narodnega vprašanja, kot je že prva leta ugotovil Nobelov nagradenec Albert Camus v svoji knjigi *Uporni človek*. Prav nič ne bo lahko vse reorganizirati v demokratičnem ključu.

Rad pa bi sklenil z besedo o naši ožji domovini Primorski!

Ne gre za nikakršen lokalpatriotizem, vendar je le res, da smo mediteranski ljudje na kraški zemlji s teranom in oljkami in z morjem pred pragom ali vsaj v bližini. Čisto po nepotrebnem se je vse življenje državnega slovenstva usmerilo v Koprščino in opustilo vsakršno zanimanje za kraško-tržaški del, od nekdanjega vezanega na tržaško mesto. To je dvakratni nesmisel, ki ga bo treba odpraviti! V prvi vrsti, ker se bo v prihodnosti Trst uveljavil in njegovo zaledje bo moralo biti zraven. Slovenski ljudje pa smo v Trstu in ne samo zraven, ampak smo v njem! Zato je dodatni nesmisel nas nekako izločevati iz slovenske usode!

A to, kar je zdaj nujno, je težiti k temu, da bo kraški svet obdržal svojo identiteto takšno, kakršno si je v preteklosti pridobil. Ker nas oblast ob vstopu v Združeno Evropo ni zaščitila, kot je - na primer - storila Danska glede novih naselitev, smo dolžni sami, s pomočjo gospodov županov in medijev ter z moralno in materialno pomočjo odlični reviji *Kras*, da varujemo naš življenjski prostor in z njim našo kulturo in naš jezik!

V tem ni nič neprijateljskega do naših sosedov; kot Mediteranci smo bili zmeraj odprti in prijateljski, dokler se ni uveljavilo zaničevanje, poniževanje ter odvzem človeških pravic. V takšni luči nas danes sprejema evropski človek. Zato smo navsezadnje le lahko ponosni!

Pisatelj Boris Pahor

Boris Pahor, pisatelj, akademik, Prešernov nagradenec, vitez Legije časti in večkratni nominiranec za Nobelovo nagrado, je bil 26. avgusta 2010 star 97 let. Velja za enega v Evropi najbolj prepoznavnih slovenskih pisateljev. V svojih delih obravnava grozote nacističnih koncentracijskih taborišč, pogosto se dotika tematike slovenske manjšine v Italiji in trpljenja primorskih Slovencev, znan pa je tudi po družbenem in političnem udejstvovanju. Med njegova najbolj znana dela sodijo zbirka novel *Mesto v zalivu* in romani *Nomadi brez oaze*, *Spopad s pomladjo* in predvsem *Nekropola*, ki je bila prevedena v več evropskih jezikov, v Franciji pa je bil zanjo leta 2007 odlikovan z redom viteza Legije časti.

Rodil se je 26. avgusta 1913 v Trstu. Na lastni koži je izkusil vse evropske totalitarizme 20. stoletja. V dvajsetih in tridesetih letih je najprej doživel pritisk fašističnega preganjanja, z začetkom druge svetovne vojne pa grozo nemških koncentracijskih taborišč. Leta 1944 je bil aretiran in poslan v koncentracijska taborišča Dachau, Natzweiler-Struthof Dora in Bergen-Belsen. Po zdravljenju v francoskem sanatoriju se je konec leta 1946 vrnil v Trst. V Padovi je diplomiral z delom o poeziji E. Kocbeka. Poučeval je na raznih slovenskih srednjih šolah v Trstu in bil urednik oziroma sourednik revij *Sidro*, *Tokovi* in *Zaliv*. Zaradi izdaje knjižice Edvard Kocbek, pričevalec našega časa, ki sta jo skupaj z Alojzom Rebulo napisala leta 1975, pa so mu jugoslovanske oblasti prepovedale tri leta vstop v Jugoslavijo (SFRJ).

Literarna dela Borisa Pahorja so doživela ponovno obveljavo šele po osamosvojitvi Slovenije, ko je prejel Prešernovo nagrado in častni znak svobode Republike Slovenije.

* Tem Pahorjevim besedam je sledil nekajminutni spontani aplavz udeležencev slovesnosti. - op. uredništva)

Iz programskega lista za spominsko slovesnost 23. avgusta 2010 v Štanjelu na Krasu, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, Ljubljana

KRAŠEVEC DAVORIN TERČON

in njegovo videnje pokrajine Kras

Davorin Terčon, župan občine Sežana, je poznan ne le mnogim Kraševcem in ljudem, ki jim je Kras blizu. V Sloveniji in na Tržaškem ga poznajo zaradi njegovih treh ustvarjalnih poslanskih mandatov kot poslanca Krasa v slovenskem parlamentu in zaradi njegovih prizadevanj, da postane slovenski in italijanski Kras kar najbolj prepoznaven kot prostor z veliko razvojno bodočnostjo, na katerem se stikata ob pomembnem vplivu nemškega sveta slovanski in romanski svet. Je priljubljen med ljudmi, ki ga poznajo, ceni prijatelje in znance, je ustvarjalen sogovornik in Kraševac izkristalizirano vizijo, kako Kras in njegova bližnja območja vpeti v razvojna prizadevanja Slovenije kot sicer majhne države Evropske skupnosti z velikimi možnostmi za človekovo osebno srečo in zadovoljstvo...

Uredništvo

**»... VČASIH SE JE TREBA V NAŠIH HOTENJIH
TUDI MALO ZAUSTAVITI, SE ZAMISLITI O SEBI
IN O SVOJEM ODNOSU DO DRUGIH TER BITI
DRUG DO DRUGEGA BOLJ STRPNI..!«**

Kdo je Davorin Terčon?

Sem oče dveh otrok, sina Luke in hčerke Sare, poročen z ženo Niko. V tem prostoru sem angažiran že veliko časa, kar je v širši skupnosti tudi znano. Opravljal sem različne funkcije in moje delo je bilo vseskozi vezano na Kras in posredno tudi na Sežano. Sem pravi Kraševac, izhajam s Komenskega Krasa, kjer je moja rojstna vas Klanec, sedaj pa bivam v Sežani.

Najprej sem bil zaposlen v Kmetijski zemljiški skupnosti, ki je delovala takrat kot samoupravna interesna skupnost in upravljala z družbenimi zemljišči v lasti Občine Sežana, ki so sedaj v lasti Sklada kmetijskih zemljišč Republike Slovenije. Ta organizacija je pokrivala območje takratne občine Sežana. In ker sem družbenopolitično aktiven že zelo dolgo in bil član Izvršnega sveta nekdanje občine Sežana ter bil pristojen za finance in splošne zadeve, sem že takrat začel sodelovati z revijo Kras.

Zakaj pogovor za revijo Kras?

Že na Občini Sežana sem podprl prizadevanja ustanovitelj revije Kras za njen nastanek in za njeno izhajanje. Zelo pomembno se mi zdi pri tem poudariti, da revija Kras prodira tudi v širši slovenski prostor, da je prisotna na enotnem prostoru Krasa – slovenskem in italijanskem. In s pomembnimi temami, ki jih obravnava – četudi ima na naslovnici svoje ime napisano z veliko začetnico, torej Kras – se loteva ne le pomembnih vprašanj našega Komensko-tržaškega Krasa, ampak obravnava tudi problematiko generičnega pojma krasa, ki ga je po svoji geološki sestavi

vi v Sloveniji skoraj polovica njene površine. In dodati moram, da je revija hkrati tudi sodobno oblikovana, bogato in lično slikovno opremljena ter da se dotika aktualnih tem celovito in poglobljeno. Pa tudi to, da se je že pred sedemnajstimi leti, ko je začela izhajati, lotevala nekaterih vprašanj, ki so še danes zelo aktualna in se nanašajo na varstvo okolja ter obravnavajo občutljiva območja, kakršno je kraški prostor. Sicer pa sem tudi zelo zadovoljen, ker revija nosi ime Kras z veliko začetnico, kar pojmujemo kot matični kras, ki se razteza zvečine v Republiki Sloveniji in delno tudi v Italiji od Tržaškega zaliva proti notranjosti in od Vipavske doline in Furlanske nižine ter predalpskega sveta do Istre.

Predan službovanju v občinski samoupravi in v slovenskem parlamentu...

Delo sem potem nadaljeval kot načelnik upravne enote Sežana, ko je prišlo do sprememb lokalne samouprave. To delo sem opravljal dve leti. Potem sem bil izvoljen v Državni zbor in bil v njem tri mandate poslanec kraškega območja in to prav v obdobju, v katerem je Slovenija po svoji osamosvojitvi postala samostojna in neodvisna država ter opravljala svoje najpomembnejše zadeve komaj nastale samostojne države, vstopila v Evropsko unijo in ko smo doživeli tudi tako imenovani padec shengenske meje...

Ves ta čas sem bil tudi član občinskega sveta nove Občine Sežana, nekaj časa tudi njegov podpredsednik. En mandat sem bil tudi podžupan sežanske občine in letos jeseni se mi izteče prvi mandat njenemu županovanju.

Občinski svetniki Občine Sežana in župan občine - z leve na desno: Sergij Daolio, Miroslav Klun, Majda Brdnik, Ivan Vodopivec, Ivan Atelšek, mag. Silvana Šonc, Dušan Ban, mag. Božo Marinac, Živoj Race, Olga Orel, Črtomir Pečar, župan Davorin Terčon, Branko Može, Alenka Orel, Iztok Bandelj, Božo Dragan, Stojan Gorup, Breda Durcik in Rudolf Pečan. Na fotografiji ni svetnikov Srečka Prijatelja in Roberta Rogiča!

... predan pa tudi prostočasovnim trenutkom sproščanja

Če naj povem kaj tudi o značilnostih, kako preživljam svoj prosti čas ob vsem, kar sem povedal, potem moram reči, da ga preživljam v krogu svoje družine in da se tudi zelo rad družim s svojimi prijatelji, ki jih imam veliko. V zadnjem času predvsem na Krasu! Imam pa veliko poznanstev in prijateljev tudi drugod. In s svojimi prijatelji – to pogosto poudarjam – rad vržem kakšno briškulo in trešet, našo tradicionalno in družabno igro s kartami, ki je zelo temperamentna... Rad tudi spremljam športne dogodke. In zelo rad potujem...

Vse to so moji najlepši prostočasovni trenutki sproščanja, ne preokupacije! Spoznavam nove ljudi, nove kraje, načine življenja, tudi nove civilizacije ..., kar vse mi olajšuje primerjati, predvsem pa dojemati in razumevati stvarnosti, s katerimi se soočam.

Zakaj postaja Kras vse bolj privlačen?

Če se osredotočim še na Kras in na občino Sežana v luči splošnih trendov in tudi v luči samih projektov, ki jih uresničujemo v sežanski občini, potem moram najprej poudariti, da Kras v zadnjih letih velja za zelo atraktivno območje. Tisti, ki prihajajo v naš prostor, ugotavljajo in trdijo, da je tukaj kakovost bivanja na precej visoki ravni. S tem se strinjam in menim, da je tako zaradi vrste atributov, posebnih značilnosti, ki jih Kras ima! Naj jih naštejemo samo nekaj, pomembnejših!

Ko slišimo ali preberemo besedo Kras, pomislimo na čudovito pokrajino, ki je bila nekoč zelo gola, v zadnjih nekaj desetletjih pa se je zaradi opustitve živinoreje, reje drobnice in govedereje precej zarastel in se precej spremenil... Moja želja je, da bi na tem prostoru imeli nekaj večji delež obdelanih površin, kultivirane kraške krajine. Kakor prevelika ogolelost Krasa zanj ni bila dobra in koristna, tako tudi njegova prevelika zaraščenost ni najboljša. Zato mislim, da je v tem treba vzdrževati pravo ravnovesje.

Pokrajino Kras, ki jo imamo v podzavesti nekako bolj kot kamnito pokrajino, lahko bolj doživljamo pozimi, kot se kaže na pomlad in poleti, čeprav je s svojimi barvami najlepša prav jeseni. Takrat pridejo do veljave značilne barve kamnitih suhozidov in od rumeno prek rdeče do skoraj vijolično obarvanega suščega se ruja in listja drugega grmičevja ter dreves značilne kraške gmajne.

Kras je pokrajina, ki je po moji oceni kombinacija čudovite narave in človekovega dela v njej. Njegove naravne danosti so čudovite podzemске jame, kraška gmajna z obdelanimi vrtačami in zelo dobra klima. Kras je planotasta pokrajina, postavljena ob morje, na kateri se spajata mediteranski in kontinentalni svet. Odlikuje ga visoka biotska raznovrstnost, s katero je v samem svetovnem vrhu. Je pa hkrati tudi zelo občutljiva pokrajina zaradi njegove velike prepustnosti tal. In, kakor ima veliko bogastva na svojem površju, ga ima veliko tudi v svojem podzemlju zaradi svojih čudovitih kraških jam. In zlasti zaradi bogastva s znatnimi količinami podzemnih vod.

Zato sem zelo vesel, navkljub vsem polemikam, ki so včasih tudi legitimne, da se zavest naših ljudi o pomembnosti varovanja in ohranjanja naravnih danosti ter znamenitosti Krasa povečuje in pogloblja in da se ta težnja širi med vsemi generacijami tukaj živčih ljudi. Odnos do narave smo spremenili. In veliko smo že naredili za varovanje narave in za razumno ravnanje z odpadki. Mnogo pa bo treba na tem področju še postoriti. In veseli me, da postajajo mladi, ki vstopajo v urejanje za vse nas pomembnih zadev, vse bolj okoljsko ozaveščeni...

Kras in njegovi atributi ali bistvene značilnosti

Pri vsem povedanem moram še poudariti, da se na Krasu vse dogaja zelo silovito. Tudi zaradi našega, kraškega temperamenta, ki je temu prostoru primerno izoblikovan. Siloviti, trdi in zahtevni so tukajšnji naravni pogoji. Kakor je silovita kraška burja, je trda tudi kraška podlaga – njena tla so kamnita. V tej

njeni silovitosti pa je čutiti tudi določeno milino zaradi bližine morja, zaradi zamejenosti naše kraške planote z morjem in zaradi vpliva Mediterana ter silovitega menjavanja letnih časov na tem prostoru...

Ko že govorim o atributih Krasa, ne moremo prezreti nekaterih med njimi, ki so za nas zelo pomembni...

Mislim na svetovno znano Kobilarno Lipica in svetovno znanega belega konja lipicanca. Kljub včasih polemičnih razpravah, kakšno je njeno upravljanje in kakšno je vzrejanje konj, je to slovenski naravni in kulturni biser. In kraški konj lipicanec je tudi vseslovenski atribut.

Prav tako imamo na Krasu največje število podzemskih jam in brezen ter sploh kraških pojavov. Na Krasu imamo Škocjanske jame, ki so do sedaj edina naravna, pa tudi kulturna dediščina Slovenije, ki je vpisana na Unescov seznam svetovne dediščine.

Na Krasu imamo čudovito in tipično kamnito arhitekturo, ki priča o človekovem odnosu do narave, saj si je zgradil bivališča in potrebno stavbno dediščino v tem prostoru iz danih naravnih materialov, kot so kamen, les, slama itn. In ta arhitektura je nastala elementarno: Kraševci je uporabil za svoje kljubovanje naravnim danostim in za svoj obstoj kot gradbeni material kamen, ki je poznano najbolj obstojen, in les, ki v suhi kraški klimi tudi dolgo kljubuje zobu časa. Izogibal se je gradnji na redkih plodnih in v dolgoletnem boju z naravo pridobljenih zemljiščih. Da je bila gradnja kamnitih bivališč in gospodarskih poslopij kar najbolj racionalna, je gradil ob robovih plodnih površin na k soncu obrnjenih brežinah strnjena, gručasta naselja. Tako, kakor delajo za svoj razvoj in obstoj satje čebele in čmrliji... In lahko rečem, da je ta kraška kamnita arhitektura nadaljevanje tradicije graditeljev kamnitih gradišč, katerih ostanke še najdemo na prisončnih straneh številnih gričev po Krasu. Seveda pa tudi drugod, v širšem evropskem prostoru in širom po svetu.

Kraški atribut je nadalje tudi vino kraški teran, ki je avtohtono vino tega prostora z več kot dvatisočetno tradicijo, saj je staro najmanj toliko, kolikor traja novi vek, in ki mu človekove izkušnje in stroka pripisujejo zdravilne učinke zaradi vsebnosti antioksidantov...

Potem so kraški atribut tudi kraški pršut in sploh suhe mesnine s tega prostora, ki se ohranjajo za uporabo zaradi obdelave z naravnimi konzervansi, kot so sol, začimbe in dišavnice, ter zaradi njihovega sušenja in hranjenja v suhih, nevlažnih prostorih, kamor ima dostop tudi burja.

Kot atribut Krasa moram poudariti tudi značilno kraško kulinariko, ki se je razvila na tem prostoru pod vplivom mediteranske kuhinje in kuhinje, ki je značilna za nekdanjo Avstro-Ogrsko, in ki kot srednjeevropska, dunajska kuhinja vplivata na izbor v naravi dane hrane in na način njene priprave...

Atribut Krasa je tudi čudovit, človeku pripaden in koristen pes kraški ovčar, ki je nastal v tistem zgodovinskem razvojnem obdobju tega prostora, ko sta bili za Kraševčeve preživetje pomembni ob živinoreji zlasti ovčjereja oziroma reja drobnice.

In če vse našete attribute Krasa vrednotim v kontekstu majhnosti Krasa po njegovi površini, lahko upravičeno trdim, da imamo na Krasu obiskovalcem, ki jih privlačijo naravne danosti in posebnosti, neokrnjena narava ter umik v mir pred hrupom urbanizacije in industrije, zares marsikaj ponuditi!

Pri tem pa moram dodati, da se hkrati z vse bolj poudarjeno ponudbo naštetih in še drugih atributov Krasa, ki omogočajo

najrazličnejše oblike turizma in preživljanja časa v neokrnjeni naravi, spreminja tudi naša zavest. In prav to, kar vse lahko nudimo v bivanjskem smislu obiskovalcem, ki jih privlači kraška klima, vse bolj postaja naša velika prednost, ki jo moramo kar najbolj uporabljati in izrabljati...

Seveda pa je vse to dolgotrajen proces, ki ga je treba razumevati dialektično. Je kompleksen in se s časom tudi spreminja. Še zlasti spričo vse hitreje svetovne globalizacije in v zadnjih letih tudi zaradi posledic svetovne gospodarske in finančne krize. **Zato se moramo včasih v naših hotenjih tudi malo zaustaviti, se zamisliti o sebi in o svojem odnosu do drugih ter biti drug do drugega bolj strpni.**

Ali ni tudi voda atribut Krasa?

Ker ste me vprašali, zakaj tudi vode na Krasu – ki je sicer na njenem površju ni, veliko pa jo je in to dobre, pitne v njenem podzemlju – ne omenjam kot atributa Krasa, naj povem svoj pogled na to!

Življenje na Krasu je bilo ob skopo odmerjeni zemlji vedno elementarno odvisno od vode in dostopa do nje. Zato je v dolgih stoletjih svojega bivanja Kraševci domislil poleg kalov in lokev za napajanje živine in domačih vodnih zbiralnikov deževnice – štirn za svoje potrebe tudi posebno tehnologijo njenega zbiranja in pretakanja, da jo je lahko hranil za svoje preživetje. Zato njeno odkritje v kraškem podzemlju, njeno črpanje na površje ter njeno razpeljavo po vodovodnem omrežju do kraških naselij v zadnjih petdesetih letih ocenjujem za eno izmed revolucionarnih dejanj zadnjega obdobja na našem območju.

Kaj pa značaj Kraševcev?

Na tako občutljivem prostoru, kakršen je Kras, je treba kot njegovo posebnost, lahko tudi kot atribut, upoštevati tudi njegovo geopolitično lego. Kras je že tisočletja mejno območje, ki je vedno na prepibu zgodovinskih dogajanj v Evropi. Na Krasu se stikajo romanski in slovanski svet, zelo pomemben pa je tudi vpliv germanskega sveta na ta dogajanja. Tudi to je pomemben dejavnik oblikovanja značaja Kraševca in zelo pomembno za razumevanje vsega tukajšnjega dogajanja v preteklih stoletjih, tisočletjih, desetstisočletjih!

Kdor ima le nekaj zgodovinskega spomina, zaradi mejnosti in s tem tudi občutljivosti tega prostora ter človekovih strahov v različnih obdobjih njegove tukajšnje zgodovine, ve, da je ta prostor doživel veliko katastrof. Čez ta prostor so se selila, se borila za uresničitev svojih želja in se na njem ustavljala različna ljudstva – s severa na jug in z juga na sever, z vzhoda na zahod in z zahoda na vzhod. To je puščalo na tukajšnjem avtohtonem prebivalstvu v vseh zgodovinskih obdobjih veliko negativne energije – torej tudi na Kraševcih. In to ni ostalo brez posledic, saj so še danes na našem prostoru prisotni nekakšni strahovi iz preteklosti, kar vse je vsekakor treba na nek način upoštevati.

Treba je tudi vedeti, da je Kras, ki je danes zelo atraktivno območje po ekonomsko matematičnih kazalcih, bil nekdaj – zgodovinsko gledano – tudi zelo depresivno območje. To je bilo z naravnimi danosti zelo skopo območje. Ljudje so bili tukaj odvisni bodisi od poljedelstva in živinoreje ter od vsakoletnih vremenskih okoliščin, ki so vplivale na količino in kakovost pridelkov, zaradi česar so bili življenjski pogoji tukaj zelo skromni, trdi in za človeka naporni. Ljudje so bili stalno navezani tudi na bližino morja

Čezmejni slovenski-italijanski projekt KRAS-CARSO so pomladi 2010 predstavili v Sežani. Sedaj v njegovem okviru že nastaja v Sežani njegov informacijsko-promocijski center.

Župan občine Sežana Davorin Terčon z župani ali predstavniki občin, ki sodelujejo v slovensko-italijanskem čezmenjem projektu KRAS-CARSO, fotografirani po predstavitvi projekta v Sežani 2010. - Fotografiji: Janko Mahnič.

in odvisni od njegovih vplivov. In ta prostor je bil stoletja deležen tudi izseljevanja njegovih prebivalcev.

Vse to pa se je v zadnjih desetletjih tudi zaradi tehnološkega in siceršnjega razvoja bistveno spremenilo. Kazalci o življenjskem in gmočnem standardu Kraševcev so se močno izboljšali. To se, na primer, odraža tudi na relativno hitrem večanju števila prebivalcev v naši občini, saj se to letno povečuje za približno štiri odstotke. Zagotovo tudi zaradi vse večje atraktivnosti Krasa na sploh in zaradi dokajšnje bližine velikih centrov, kot sta Ljubljana in Trst, pa verjetno tudi zaradi vstopa Slovenije v Evropsko unijo in kot posledica tega tudi zaradi tako imenovanega padca meje med Slovenijo in Italijo na tem vsesplošno prepisnem prostoru.

Zagovarjate tolerantnost, strpnost in razumevanje...

Če gledam na vse, kar se dogaja pri nas in okrog nas, povsem realno, ugotavljam in to tudi vsak zase čutimo, da se mi vsi spreminjamo v času in prostoru. Moti pa me pretirano poudarjanje napak iz preteklosti, ki so se sicer res dogajale, a se dogajajo tudi sedaj in se bodo dogajale tudi v prihodnosti. Saj je treba pri ocenjevanju tega upoštevati tudi okoliščine, v katerih se je to dogajalo oziroma se dogaja. Treba je namreč razumeti, da se s časom in zaradi okoliščin vse spreminja. Tudi mi! Zato je treba gledati na vse to z neko mero tolerance, strpnosti, razumevanja.

Kras je bil nekakšno depresivno območje in mnogi med nami, tako se spomnim tudi svojih mladih let, smo si želeli oditi v večje kraje, na boljše. In v določeni meri se to še dogaja. Toda sedaj se ljudje spet vračajo na Kras in hkrati sem prihajajo tudi drugi ljudje. A taki procesi so svojstveni ne samo za Kras. To so globalni procesi... Ali si nismo vseskozi želeli, da bi se demografsko naza-dovanje tega prostora zaustavilo?! A, ko se je to zgodilo, je prineslo s seboj tudi določene probleme, da ne rečem tudi strahove, ki sem jih že omenil... Kar pa je, dialektično gledano, tudi razumljivo.

Zato je vse to treba spremljati pozorno in na razumni ravni, vendar tudi z določeno mero tolerance. In če vse te trende povežemo s kruto preteklostjo, z nenadnim hitrim padcem meje, z bližino velikih mest in z vsem, kar danes imamo, je normalno, da so nastali tudi določeni problemi. Ker imamo več otrok, moramo graditi nove vrtce, šole ter visokošolske ustanove in zagotavljati tudi nova delovna mesta, nove zaposlitve. In nujno je treba graditi zaradi tega vso dodatno infrastrukturo...

Sam nisem pristaš prevelike rasti prebivalstva, ker se mi zdi, da s tem postajajo razmere preveč zahtevne, težko obvladljive. Zato je dobro, da je sedanja rast tega družbenega segmenta še sprejemljiva in da se njeno povečevanje ureja z družbeno regulativno občin in države... Vsekakor pa mora vsak prostor imeti neko perspektivo. In o tem se sedaj vodijo velike razprave. Zato sta v takih okoliščinah potrebni hladna in trezna pamet ter zrela presoja, da se pomembne zadeve ureja na razumen način.

Kakšne so razvojne možnosti Krasa?

Kakšne so razvojne možnosti Krasa?

Od vsega začetka, ko sem se odločil kandidirati za župana, sem poudarjal, da vidim na prostoru občine Sežana prihodnost tega dela našega Krasa v razvijanju in širjenju za ta prostor neobremenjujočih dejavnosti, kot so turizem, usmerjena in naravi prijazna kmetijska dejavnost in napredne ter donosne terciarne dejavnosti. Vsekakor pa mora ta prostor imeti nekakšen motor svojega razvoja. In mesto Sežana to je, saj je strateško zelo zanimivo, kajti imamo vso potrebno urbano infrastrukturo ne le za samo mesto, ampak tudi za območje vse občine. Mislim na železnico, avtocesto, bližino dveh velikih pristanišč in velikih urbanih centrov, zaledje morja. In na našo srečo tukaj nimamo težke industrije.

Želim si tudi, da bi več pozornosti posvetili revitalizaciji stavbne dediščine v kraških naseljih. Moram reči, da pogrešam nekaj instrumentov države (davčna politika, druge zakonske podlage), da bi bil bolje izkoriščen stavbni fond, saj je v mnogih starih vaških jedrih veliko nenaseljenih vaških domačij. Mnoge so tudi v razpadajočem stanju in s svojim izgledom kvarijo podobo kraja, nekatere pa celo ogrožajo varnost.

Kakšno bi po vašem moralo biti moto, geslo za delovanje naše družbe?

Da se vse stvari poenostavi, ker so v svojem bistvu dokaj preproste! Imam občutek, da v naši družbi bolj težimo vsako zadevo zamotati in zakomplicirati, namesto da bi jo kar se da poenostavili! To nas uči tudi naša, kraška arhitektura, ki je izvirna, preprosta in hkrati tudi zelo uporabna. In še lepa ja povrhu!

POVEZANOST S ČLANSTVOM TUDI

Dušan Kalc

Poletje je mimo. Povratak s počitnic je tudi že zastarela vest. Čaka nas novo obdobje garanja in čakajo nas stare skrbi. Medtem pa se oziramo nazaj z vedno istimi občutki, kot da se je ves svet za dva meseca, ko se je večina predajala počitniškemu vzdušju, ustavil. V resnici seveda ni bilo tako. Življenje se je pomikalo bolj ali manj razgibano po utečenih kolesnicah in prineslo tudi kakšno novost. Tako je bilo tudi v poslovnem življenju. V Zadružni kraški banki in vseh njenih poslovalnicah na Tržaškem se čas prav gotovo ni ustavil in kot ni mirovalo njeno redno bančno poslovanje, tako se tudi ni omajala njena običajna pozornost in skrb za potrebe članstva, strank in teritorija, na katerem je slovenski zadružni bančni zavod vse bolj zakoreninjen.

Naj glede tega spomnimo le na občni zbor banke, ki je sredi pomladi kot običajno vzradostil vse tiste, ki se radi vživljajo v številke poslovnih uspehov, pa tudi vse one (in teh je še več), ki so lahko iz številke predložene in obrazložene socialne bilance ugotavljali, kaj vse in komu je banka namenila del poslovnega dobička ter s tem vrnila teritorijo in njegovim ljudem ter organizacijam del finančnih sredstev, ki jih ji je teritorij zaupal.

Tako se je ZKB predstavila javnosti ne le kot uspešna finančna ustanova, ki jo varčevalci in prosilci posojil spoštujejo, temveč tudi in predvsem kot pomemben dejavnik gospodarskega, družbenega, kulturnega in športnega razvoja na Tržaškem, pa tudi zunaj teh mej. Poleg podpor kulturnim, športnim, dobrodelnim, šolskim in drugim organizacijam in ustanovam je banka dodelila znatna sredstva tudi za mnoge pobude, namenjene krepitvi krajevnega gospodarstva in kmetijstva; zlasti tistega, ki se rado navezuje na nekdanje prehrabene tradicije in sloni na načelih tako imenovane slow food izkušnje. Med drugim je banka v tem duhu priredila pobudo Kras point by ZKB, da bi promovirala enkratno enogastromsko bogastvo kraškega teritorija in dala možnost domačim proizvajalcem vina, olja, sira in medu, da ovrednotijo svoje pridelke.

Kar zadeva skrb za razvoj Krasa velja omeniti tudi finančno podporo ustanovi LAS (Lokalna akcijska skupina) za Kras ter sodelovanje z raznimi slovenskimi in italijanskimi krajevnimi upravami pri uresničevanju raznih pobud tako za razvoj kraškega teritorija kot za razvoj čezmejne kooperacije. Pri tem je, na primer, podprla uspešno poletno avtobusno povezavo med Sesljanom in Štanjelom na pobudo občin Devin Nabrežina in Komen in čezmejno avtobusno povezavo Trst-Sežana.

Med sveže in spodbudne novosti, ki jih je na valu velikega zanimanja za potrebe članstva in širše skupnosti prineslo poletje, je treba najprej omeniti uvedbo bankomatne službe tudi v slovenskem jeziku. S tem je ZKB ugodila želji

Po otvoritvi je bančni avtomat v slovenskem jeziku uporabil predsednik Zadružne kraške banke Sergij Stancich - Foto: KROMA

slovenskega članstva, ki so na zadnjih občnih zbora večkrat poudarili potrebo, da bi banka tudi na ta način prispevala k utrjevanju politike ohranjanja slovenske identitete. Delovanje bankomata v slovenščini, kar je seveda zahtevalo izdatno investicijo, se vključuje v široko paleto uslug in storitev, ki jih člani in stranke lahko koristijo v slovenskem jeziku.

Politika ohranitve slovenskih korenin je prišla do izraza tudi leta 2008, ob stoletnici zadružnega bančnega zavoda, ko je Banka predstavila svoj nov logotip. Dotedanjo kratico BCC (Banca di Credito Cooperativo) je nasledila slovenska kratica ZKB (Zadružna kraška banka), ki zagotavlja tudi vsestransko razpoznavnost kot slovenska banka z več kot stoletno zakoreninjenostjo na kraškem ozemlju.

Nova grafična podoba krasi tudi spletno stran ustanove. S pomočjo enostavnega in jasnega vmesnika nudi spletna stran www.zkb.it v slovenskem in italijanskem jeziku za sebnikom, podjetjem in članom vse informacije o novostih, produktih in storitvah, predvsem pa instrumente za samostojno vodenje tekočega računa pri ZKB.

Isto velja tudi za dvojezično glasilo banke Skupaj, ki se med drugim pripravlja na to, da bo v prihodnjih številkah objavljalo rubriko "Pisma uredništvu" ter s tem nudilo članstvu in strankam še več možnosti za bolj neposreden dialog in konfrontacijo z vodstvom banke. Pisma in drugo bo lahko

POLETNIH MESECIH

Skupinska fotografija udeležencev prvega izleta v Vincenzo 29. avgusta 2010 - Fotografija: M. Zidarič.

Vila Emo v Vincenzi, ki je v lasti tamkajšnje banke BCC del Trevigiano - Fotografija: M. Zidarič.

kdorkoli poslal na naslov ZKB, ul. Ricreatorio 2, 34151 Opčine, Trst ali pa sporočil po spletni strani www.zkb.it - podstran *kontakt*.

Ker smo že pri vprašanju o čim učinkovitejšem dialogu med bančno ustanovo in skupnostjo, ki se poslužuje njenih uslug in storitev ali je vanjo včlanjena, moramo pripomniti, da si je težko zamisliti boljši način navezovanja tega dialoga in sploh vsestranskih stikov, kot ga predstavlja izletniška dejavnost, ki je seveda del poletnega delovanja.

Kot velevata tradicija in ustaljena praksa Zadržne kraške banke, da je čim bližje svojemu članstvu, je banka tudi v letošnjem poletju poskrbela za tradicionalni članski izlet. Za letošnji enodnevni izlet v dveh izmenah je izbrala mesto Vicenzo in okolico. Skupno se ga je udeležilo skoraj tristo ljudi, kar nedvomno priča o priljubljenosti pobude. Po ogledu glavnih znamenitosti mesta je bilo v kraju Vedelago slavnostno kosilo z izbranim enogastronomskim menijem. V popoldanskih urah pa so si zadovoljni udeleženci ogledali še vilo Emo, ki sodi v bogati okvir starih beneških vil in velja za eno izmed lepših Palladijevih kreacij. Vila je v lasti zadržne banke Banca del Trevigiano, ki jo je odkupila, da bi jo rešila pred spekulacijskimi posegi ter zavarovala pred propadom. Pred povratkom so si izletniki lahko privoščili še prigrizek s tipičnimi krajevnimi jedmi in vini.

Lahko mirno pripišem, da je bila tudi ta pobuda dobra spodbuda za vse, ki so jo doživeli, in dodatna uvertura v nova pričakovanja, ki se jim slovenski zadržni bančni zavod nikoli ne izneveri.

Dušan Kalc, odgovorni urednik glasila Zadržne kraške banke "Skupaj"

Notranjost gledališča Teatro olimpico - Fotografija: Arhiv ZKB.

**Nova predsednica sveta JZ Kobilarna Lipica
je mag. Maja Simoneti**

LETOŠNJI DOBRI POSLOVNI DOSEŽKI OBETAJO VEČ, KOT SO PRIČAKOVALI

JZ Kobilarna Lipica

Po 15. seji sveta Javnega zavoda Kobilarna Lipica 3. septembra 2010, ki ji je predsedovala pred nedavnim v vladi RS imenovana mag. Maja Simoneti, je bila v lipiškem hotelu Maestoso tiskovna konferenca. Nova predsednica sveta je predstavila svoj pogled na razmere v JZ Kobilarna Lipica ob prevzemu vodenja sveta in na kratko predstavila vsebino seje sveta. Na seji so se svetniki med drugim seznanili s poslovanjem Kobilarne Lipica v prvih sedmih mesecih leta 2010, z načrtovanimi prostorskimi posegi in projekti v kobilarni ter se odločili o oddaji Golf Caffēja, lipiškega Gostišča ter streh za postavitve sončne elektrarne v najem. Člani sveta so potrdili tudi strokovnost dela v Kobilarni Lipica v letu 2010, ko je bil po desetih letih sploh prvič opravljen test o delovni sposobnosti konj. Dosežene ocene so pokazale nadpovprečne rezultate.

Poslovanje gospodarske družbe Lipica turizem je članom sveta predstavil direktor JZ Kobilarna Lipica Tomi Rumpf. Kakor je povedal tudi na tiskovni konferenci, je odločen pristop k urejanju položaja družbe Lipica turizem, ki ga je sprejelo vodstvo kobilarne v začetku leta 2010, že pokazal zelo ugodne rezultate na več področjih. V primerjavi z letom 2009 so namreč v prvih sedmih mesecih leta 2010 v tej družbi Kobilarne Lipica povečali finančni obseg poslovanja in v primerjavi z lanskim letom izboljšali poslovni izid. S številnimi varčevalnimi ukrepi in z racionalizacijo poslovanja jim je uspelo poslovni uspeh izboljšati kar za 80 odstotkov, saj so izgubo z lanskih 364.000 € zmanjšali na vsega 67.000 €.

Veliko skrb so v zadnjih mesecih namenili varčevanju. Stroške so zmanjšali v prav vseh bistvenih stroškovnih kategorijah, na katere imajo v Kobilarni Lipica zaposleni vpliv, in dosegli za kar 180.000 € prihranka. Kljub varčevanju na vseh področjih, tudi pri stroških dela, pri katerih so nekoliko zmanjšali število zaposlenih in hkrati tudi število nadur, so z izjemo golfa zabeležili pozitivne izide pri vseh ključnih produktih, ki jih tržijo v Kobilarni. Prihodke iz ogleda kobilarne so tako povečali za 13 odstotkov, število obiskovalcev pa se je povečalo za 30 odstotkov. Kljub gospodarski krizi ter

Letošnje načrte in poslovanje v Javnem zavodu Kobilarna Lipica sta na tiskovni konferenci predstavila nova predsednica sveta kobilarne mag. Maja Simoneti in direktor Kobilarne Lipica Tomi Rumpf. - Fotografija: PR Kobilarne Lipica

nekonkurenčni hotelski infrastrukturi se je število gostov v obeh hotelih - Maestosu in Klubu povečalo, prihodki od hotelskih storitev pa so ostali na lanski ravni za obdobje prvih sedmih mesecev leta 2009. Izboljšanje poslovnih rezultatov so v Kobilarni Lipica zabeležili tudi pri prodaji spominkov ter promocijskih in drugih darilnih artiklov. Zelo ugodno in z naklonjenostjo je bil sprejet tudi prenovljen protokol lipiških porok, ki v Lipico privablja vse več mladoporočencev.

»Pozitivni rezultati, ki jih beležimo že vse letošnje leto, so se nadaljevali tudi v avgustu, saj prvi podatki za ta mesec kažejo, da utegne biti avgustovska prodaja storitev za 12 odstotkov večja od prodaje v lanskem avgustu. Glede na ugodne trende tako pričakujemo, da nam bo uspelo do konca leta 2010 ne le doseči ali celo preseči lanske rezultate, ampak tudi preseči letošnje načrtovane prihodke ter ob koncu tega leta izpluti iz rdečih poslovnih števil. S tem bomo lahko glede na razmere, v kakršnih smo bili na začetku leta, zelo zadovoljni!« je svoja pričakovanja v letu 2010 predstavil Tomi Rumpf, direktor Javnega zavoda Kobilarna Lipica.

V Kobilarni Lipica so 27. avgusta 2010 opravili zaključni preizkus stodnevne testa delovnih sposobnosti za kobile. Na fotografiji z leve na desno: direktor Kobilarne Lipica Tomi Rumpf ter člana mednarodne komisije testni jahač Frank Bauer in mag. Janez Rus.

Po desetih letih spet stodnevni test delovnih sposobnosti lipišk kobil in žrebcev

OCENE KAŽEJO NA ODLIČNO KONDICIJO LIPIŠKE ČREDE

Branko Vodušek

Sedemindvajsetega avgusta so v Kobilarni Lipica prvič v zadnjih desetih letih končali stodnevni test delovnih sposobnosti konj. V test, ki so ga začeli 15. aprila 2010 in ki ga je s svojo ekipo operativno vodil zunanji sodelavec Žarko Kariž, sicer učitelj jahanja, je bilo vključenih enajst lipiških kobil letnika 2006. V mednarodni komisiji, ki je spremljala zaključni test, je sodeloval tudi Frank Bauer, vodja vzreje žrebcev v eni izmed najstarejših evropskih kobilarn Marbach v Nemčiji in eden izmed najbolj cenjenih testnih jahačev z več kot tridesetletnimi izkušnjami. To dokazuje, da so v Kobilarni Lipica prvi test delovnih sposobnosti konj po skoraj desetih letih izvedli na zelo visoki strokovni ravni. Prve ocene so zelo dobre in kažejo na odlično kondicijo lipiške črede. Podoben test za žrebce se bo končal v oktobru.

V finalnem preizkusu stodnevne testa delovnih sposobnosti za kobile je mednarodna komisija ocenjevala sposobnosti kobil pod testnim jahačem Frankom Bauerjem, ki je kobile preizkusil v osnovnih gibanjih (hod, kas in galop) in v izvajanju lažjih dresurnih vaj (mali in veliki krog, menjava roke po diagonalni). Mednarodna komisija, v kateri so bili poleg testnega jahača še glavni trener Lipiške klasične šole jahanja Ladislav Fabris, mag. Janez Rus in Žarko Kariž, ki je operativno odgovoren za izvedbo preizkusa kobil, je bila z videnim zadovoljna.

Direktor Kobilarne Lipica Tomi Rumpf, ki si je dosledno opravljanje testa delovnih sposobnosti kobil in žrebcev ob svojem prihodu v Kobilarno Lipica postavil za eno izmed prednostnih nalog, je po končanem testu za kobile vidno zadovoljen. Povedal je: »Z izvedbo testa delovnih sposobnosti konj smo v Kobilarni Lipica še enkrat pokazali, da dosledno opravljamo naloge iz rejskega programa. Test delovnih sposobnosti je eden izmed njegovih pomembnih prednosti, ki jih v zadnjih letih – žal – niso opravljali. Zato smo letos poskrbeli, da se to pomanjkljivost odpravi in se z vso odgovornostjo ter s strokovnostjo lotili zadane naloge. Z današnjim preizkusom smo tako test za kobile končali, v oktobru pa bomo na podoben način sklenili tudi letošnjo zgodbo za moške živali.«

Test delovnih sposobnosti za žrebce, ki so ga začeli 20. maja 2020 in ki ga pod strokovnim vodstvom opravljajo jahači Lipiške klasične šole jahanja, še vedno poteka in se bo končal v oktobru. Vanj so vključili 11 žrebcev letnika 2006 in bo tudi prvi v celoti opravljeni test za žrebce v zadnjih desetih letih.

**Odziv Ministrstvo za okolje in prostor
na javni poziv nevladne organizacije Alpe Adria Green vladi R Slovenije**

MINISTRSTVO NE POZNA »NEKAKŠNEGA SPORAZUMA V ZVEZI Z GRADNJO PLINSKIH TERMINALOV V TRŽAŠKEM ZALIVU MED VLADAMA ITALIJE IN SLOVENIJE!«

V 99.-100. številki revije Kras smo objavili dva sestavka o načrtovanem spornem plinskem terminalu, ki naj bi ga postavili v Žavljah v Tržaškem zalivu v Italiji. Na strani 70 predstavlja županja občine Dolina dr. Fulvia Premolin stališča Občine Milje: »Popolnoma negativno mnenje o okoljevarstveni skladnosti načrtovanega projekta« za plinski terminal. Na strani 71 pa objavlja sestavek prof. Alojza Tula iz Trsta »Kakšno je ozadje namestitve uplinjevalnika na Tržaškem«, ki razgalja prave namene terminala in njegovo grožjo Tržaškemu zalivu ter njegovemu prebivalstvu.

Ker se v javnosti pojavljajo očitki, češ da je slovenska oblast do namere italijanskih oblasti o postavitvi plinskega terminala v Žavljah neodločna, objavljamo o tem vprašanju sporočilo Službe za odnose z javnostmi Ministrstva za okolje in prostor, ki smo ga prejeli 6. avgusta 2010...

Uredništvo

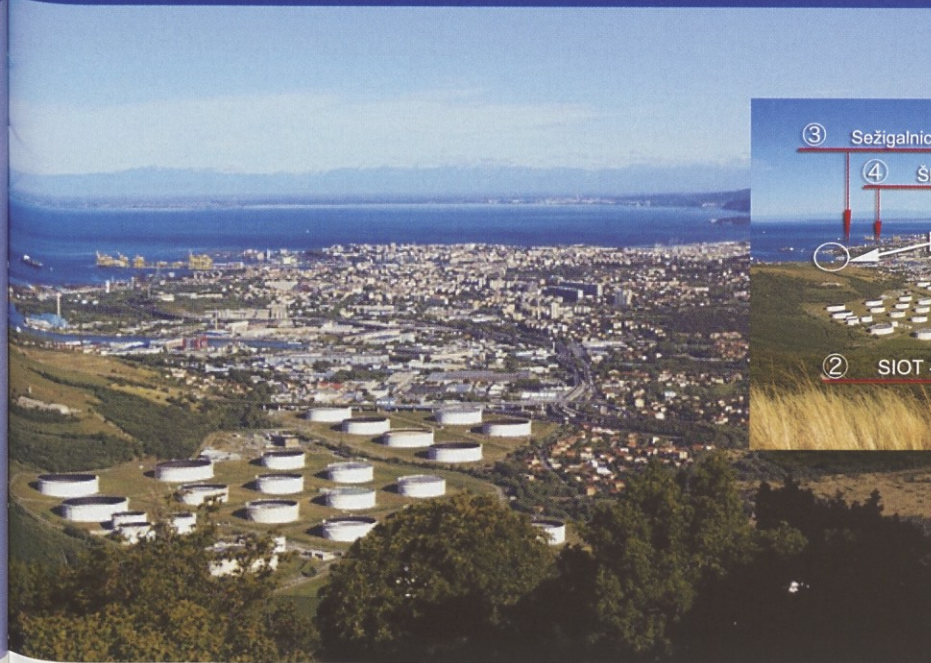
Šestega avgusta 2010 je Služba za odnose z javnostmi Ministrstva za okolje in prostor sporočila medijem odziv Ministrstva za okolje in prostor na Javni poziv nevladne organizacije Alpe Adria Green vladi Republike Slovenije od 2. avgusta 2010 glede očitane domnevnega sporazuma med vladama Italije in Slovenije v zvezi z gradnjo plinskih terminalov v Tržaškem zalivu.

Ministrstvo za okolje in prostor izjavlja, da ne pozna »nekakšnega sporazuma v zvezi z gradnjo plinskih terminalov v Tržaškem zalivu«, ki naj bi ga pred leti sklenili vladi R Italije in R Slovenije, kot navaja nevladna organizacija Alpe Adria Green v svojem javnem pozivu Vladi R Slovenije 2. avgusta 2010. Sedanja vlada Republike Slovenije ni sklenila nobenega tovrstnega sporazuma z vlado Italijanske Republike.

Vlada Republike Slovenije problematiko izgradnje predvidenih plinskih terminalov v Tržaškem zalivu in njegovem obalnem območju redno obravnava na svojih sejah in o svojih sklepih celovito obvešča državni zbor ter strokovno in širšo javnost. Vsi dokumenti, vezani na sklepe vlade in to problematiko, so javno dostopni. Kot smo že poročali, je slovenska vlada o problematiki plinskih terminalov v Tržaškem zalivu in na njegovem obalnem območju nazadnje razpravljala na svoji redni seji 10. junija 2010, celotni dokument ter sklepe pa je poslala v obravnavo državnemu zboru ter jih predstavila javnosti. Sklepi vlade so znani in ostajajo nespremenjeni.

Vlada je sprejela sklep, s katerim je Ministrstvu za okolje in prostor ter vladni oziroma tako imenovani medresorski komisiji za plinske terminale naložila, naj do 30. septembra 2010 pripravi dokument za predhodni postopek pred Evropsko komisijo, ki je obvezen korak za začetek postopka pred Evropskim sodiščem glede kršitev Italijanske Republike zaradi čezmejnih vplivov na okolje predvidenih plinskih terminalov v Tržaškem zalivu in na njegovem obalnem območju.

Prav tako je vlada s sklepom naložila Ministrstvu za okolje in prostor, da skupaj z vsemi pristojnimi ministrstvi in vladnimi službami do 30. septembra 2010 pripravi scenarij oziroma izhodišča za pogovore z Italijo (tako imenovani »scenarij velike slike severnega Jadrana«) o vseh večjih energetskih, prometnih in drugih projektih, tako na italijanski kot slovenski strani severnega Jadrana in njegovega obalnega območja, ki bi lahko imeli pomembne čezmejne vplive na okolje. Ta scenarij bo namenjen pogovorom med Italijo in Slovenijo o sporazumnem in vzajemnem umeščanju večjih projektov v ta prostor ob upoštevanju vse relevantne okoljske, energetske, prometne in druge zakonodaje Evropske unije, nacionalne zakonodaje Italije in Slovenije, ob hkratnem upoštevanju vseh relevantnih mednarodnih pogodb. Scenarij seveda mora sloveti na nosilni sposobnosti (tako okoljski kot drugi) severnega Jadrana in njegovega obalnega območja, mora upoštevati že dosedanje okoljske in druge pritiske ter graditi na trajnostnem razvoju tega pomembnega, a hkrati okoljsko občutljivega ob-

Pogled na del Tržaškega zaliva z Žavljami in naftnimi rezervarji v ospredju. Obe fotografiji: Aljoša Novak

močja v prihodnje. Ministrstvo za okolje in prostor omenjena dokumenta intenzivno pripravlja ter jih bo v skladu z navedenim sklepom vlade pravočasno predložilo vladi v obravnavo do 30. septembra 2010.

Hkrati Ministrstvo za okolje in prostor nevladno organizacijo Alpe Adria Green ter slovensko strokovno in širšo javnost obvešča, da je bilo na tehničnem srečanju predstavnikov Evropske komisije, vladne delegacije Italije in Slovenije že 26. januarja 2010 jasno dogovorjeno, da Italija v najkrajšem možnem času pripravi študijo o vseh kumulativnih vplivih predvidenih plinskih terminalov v Tržaškem zalivu (torej za plinski terminal v Žavljah in za tako imenovani morski oz. »off-shore« terminal) ter za plinovod od terminalov do plinskega omrežja. Evropska komisija je ob tem izrazila jasno pričakovanje, da do zaključka priprave navedene študije in njene predstavitve (tako Evropski komisiji kot Sloveniji) Italija ne bo sprejemala nobenih odločitev glede predvidene gradnje plinskih terminalov. Italija je navedeno nalogo zagotovila in študijo pripravlja, kar je na srečanju italijanske ministrice za okolje gospe Prestigiacomo in slovenskega ministra za okolje gospoda Žarniča v Trstu 24. maja 2010 ministrica nedvoumno potrdila.

Neuradno smo bili obveščeni, da navedeno študijo Italija intenzivno pripravlja ter da jo bo v jeseni predstavila italijanski javnosti, prav tako pa Evropski komisiji in Sloveniji. Evropska komisija je s svojim napotilom za pripravo te študije Italiji jasno povedala, da brez poznavanja in upoštevanja kumulativnih vplivov na okolje vseh predvidenih energetskih (in drugih) projektov na okolje v Tržaškem zalivu ter brez poznavanja morebitnih kumulativnih čezmejnih vplivov na okolje odločitve o začetku investicij ne morejo in ne smejo biti sprejete. To seveda velja za vse energetske, prometne in druge načrtovane projekte na obeh straneh meje, tako v italijanskem kot v slovenskem morju ter na obalnem območju. In temu razumevanju Evropske komisije se vlada Slovenije s pripravo v tem sporočilu omenjenega scenarija velike slike severnega Jadrana pridružuje in k enakemu razumevanju vabi tudi Italijo.

Kot so mediji že poročali, sta neformalne pogovore o scenariju velike slike severnega Jadrana in njegovega obalnega območja že pričela predsednika vlad Italije in Slovenije. V smislu njunih neformalnih pogovorov, pričakovanih Evropske komisije in naših korakov v zvezi s tem projektom v strokovnih službah vlade Slovenije poteka priprava že navedenega scenarija velike slike severnega Jadrana. Ta dokument naj bi dodatno spodbudil intenzivnejše pogovore med Italijo in Slovenijo o skupnem trajnostnem razvoju tega območja in seveda tudi reševanje problema predvidenih plinskih terminalov v Tržaškem zalivu. Obenem pa bo to »prvo poglavje« bodoče morske in pomorske strategije celotnega Jadrana in njenega obalnega območja, ki ju morata Italija in Slovenija skupaj z vsemi državami jadranskega bazena pripraviti v skladu z zakonodajo Evropske unije že v nekaj letih.

Vzporedno z navedenim Slovenija še vedno pričakuje povabilo Evropske komisije na novo oziroma drugo srečanje med Evropsko komisijo, Italijo in Slovenijo, ki je bilo dogovorjeno že na prvem srečanju v januarju 2010 in preliminarno planirano v začetku maja 2010. Drugo srečanje je po zadnjih informacijah še vedno predvideno v septembru 2010. Slovenija pričakuje, da bo na tem srečanju Italija predstavila rezultate študije o kumulativnih vplivih predvidenih plinskih terminalov na okolje, kar bo osnova za konkretne dogovore z Evropsko komisijo o nadaljnjih korakih in za nadaljnja prizadevanja Slovenije v tem projektu.

Na koncu te izjave se nevladni organizaciji Alpe Adria Green zahvaljujemo za njena prizadevanja in aktivnosti glede problematike predvidenih plinskih terminalov v Tržaškem zalivu in na njenem obalnem območju (kakor tudi glede njenih drugih projektov in aktivnosti) in jo vabimo k proaktivnemu sodelovanju tudi v prihodnje!

Poklon slikarju Klavdiju Palčiču
ob njegovi sedemdesetletnici s projektom
»Prehajanja - Travesamenti«

PROJEKT PREHAJANJA

Martina Kafol

Ob pomembnem jubileju Klavdija Palčiča so se pri Slovenski kulturno gospodarski zvezi odločili, da se slikarju poklonijo na poseben način. Nastal je niz prireditev z naslovom Prehajanja - Traversamenti. Beseda prehajanja daje vtis nenehnega gibanja, preizkušanja, spreminjanja. Nobeno Palčičevo delo namreč ne napiše besede *konec*. Vsaka njegova stvaritev rase, predstavlja nov začetek, korak dalje. Zato prehajanja.

Prehajanja so likovna, odrska, pripovedna, pa tudi *En plen air* in prikazujejo različne obraze znanega tržaškega umetnika v Trstu, Gorici in Čedadu. Začelo se je z razstavo »Likovna prehajanja«, ki je bila v avgustu na ogled v dvorani Sala del Giubileo v Trstu. Zbirka 30 del, platen in kipov, je predstavila umetnikovo ustvarjanje v zadnjem desetletju; tudi s pogledom nazaj, na bistvene trenutke, ki so oblikovali njegov izrazni jezik od začetkov do danes. Ta razstava bo od 19. novembra do 12. decembra na ogled v cerkvi Santa Maria dei Battuti v Čedadu.

V avgustu je bila v Trstu tudi svojevrstna razstava na prostem: »Prehajanja *En plen air*«. Izbor desetih risb Klavdija Palčiča je bil izobešen v obliki velikih plakatov na različnih lokacijah mesta. Trst je ponudil svoje kulise, gledalci pa so imeli priložnost, da so spoznali še eno umetnikovo plat.

V petek, 24. septembra, se bo v Narodnem domu v Trstu odprla razstava »Odrska prehajanja«, ki bo prikazala delo Klavdija Palčiča v scenografiji in kostumografiji; v pone-

Klavdij Palčič med otvoritvenim nagovorom pred odprtjem njegove razstave »Likovna prehajanja« v dvorani Sala del Giubileo na Nabrežju 3. novembra št. 9 v Trstu 30. julija 2010.

deljek, 22. novembra pa bo v Kulturnem domu v Gorici razstava »Pripovedna prehajanja«, s katero se bo predstavil Palčič kot ilustrator.

Posamezne razstave bodo spremljali katalogi v režiji Založništva tržaškega tiska, ki bodo prikazali različne plati umetnosti Klavdija Palčiča in bodo ob koncu združeni v paket.

Martina Kafol - vodja projekta, Volčji Grad

Projekt Prehajanja

Organizator

SKGZ - Slovenska kulturno-gospodarska zveza, Trst

Pokrovitelji

Občina Trst, Pokrajina Trst, Avtonomna Dežela Furlanija Julijska krajina

Finančna podpora

Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, Finančna družba KB 1909 Gorica, Nova Ljubljanska banka - podružnica Trst

Likovna prehajanja

Razstava v dvorani Sala del Giubileo, Nabrežje 3. novembra št. 9 je bilo od 30. julija do 17. avgusta 2010

Razstava v Čedadu v cerkvi Sv. Marije bičarjev v ulici Borgo di Ponte bo od 19. novembra do 12. decembra 2010 skupaj s čedajskim Kulturnim društvom Ivan Trinko.

Prehajanja *En plen air*

Deset velikih Palčičevih risb je oblikoval v velike plakate Andrej Pisani. Na ogled so bili v avgustu na desetih različnih lokacijah na prostem v Trstu - v sedmih ulicah (Via Tor San Piero, Via Fabio Severo, Via Forlanini, Via Leon Battista Alberti, Via Schiapparelli, Via dell'Istria in Via Caboto), na dveh trgih (Piazza Foraggi in Piazzale Baiamonti) ter v drevoredu Viale D'Annunzio.

Odrska prehajanja

V galeriji v Narodnem domu v Trstu, Ulica Filzi št. 14 bo od 24. septembra do 15. oktobra 2010 z Društvom za umetnost KONS prikazano Palčičevo delo v scenografiji in kostumografiji.

Pripovedna prehajanja

V Kulturnem domu v Gorici v ulici I. Bras 20 bo od 22. novembra do 12. decembra predstavljeno Palčičevo ilustratorsko delo.

Katalogi

Posamezne razstave spremljajo katalogi, ki prikazujejo različne plati umetnosti Klavdija Palčiča in bodo ob koncu združeni v paket.

Kataloge bo izdalo Založništvo tržaškega tiska. Za katalog Likovna prehajanja sta besedila prispevala Daniele Angerame in Tatjana Pregl Kobe. Avtorji besedil kataloga Odrska prehajanja so Miroslav Košuta, Giulio Montenero in Marko Sosič, avtorica kataloga Pripovedna prehajanja pa je Jasna Merkuš.

Likovna kritičarka Jasna Merkuš, vodja projekta za obeležitev sedemdesetletnice Klavdija Palčiča z njegovimi razstavami, Martina Kafol, predsednik Slovenske kulturno-gospodarske zveze v Italiji Rudi Pavšič in Klavdij Palčič.

Po odprtju razstave so si udeleženci ogledovali razstavljena Palčičeva dela, trideset po številu. Vse fotografije Foto Balbi.

Padec angelov, mešana tehnika (les), 267x280 cm, 2010

Vzlet (bron), 29x50x8 cm, 2003, - Foto Jeraša.

Projekt »Prehajanja/Traversamenti«

KLAVDIJ PALČIČ

**JE VSESTRANSKO ANGAŽIRAN
NA RAZLIČNIH PODROČJIH USTVARJANJA**

Jasna Merku

Klavdij Palčič je med vidnejšimi predstavniki tržaške likovne scene. Vsestransko je angažiran na različnih področjih ustvarjanja - od tradicionalnih izraznih usmeritev grafike, slikarstva in kiparstva do uporabne umetnosti scenografije, kostumografije, grafičnega oblikovanja s posebnim ozirom na ilustraciji in knjižni opremi. Kljub razvejanosti njegove likovne produkcije smemo potegniti rdečo nit, prvenstveno angažiranost na področju slikarstva. Dejansko pa gre za prepletanje različnih izkušenj in bogato likovno osebnost, ki se na vsakem izmed omenjenih področij celovito izraža.

Umetnik sodi v generacijo ustvarjalcev, ki so po sledovih Černigoja in njegovih sodobnikov ponotranjili ustvarjalno revolucijo avantgarde in v tem duhu nastopili v dobi zlatih štedesetih let 20. stoletja z drznimi in avtonomnimi likovnimi izzivi. Prirojeni likovni talent je umetnik nenehno gojil že kot otrok; predvsem je veliko risal in opazoval naravo, kar je pustilo neizbrisno sled v organskem prepletanju

likovnih prvin na slikarskem polju. Klena risba je ostala bistvenega pomena predvsem v smislu načrtovalnosti in oblikovnega raziskovanja njene izrazne moči tudi v obdobju, ko je bilo v ospredju eksperimentiranje z različnimi materiali.

Iz vsebinskega vidika pomeni Palčiču soočanje človeka z naravo obenem osnovno tematiko, ki jo je v času iz različnih vidikov obravnaval in je še aktualna. Palčičeva dela so zato opredeljiva kot kontaminacije ali prehajanja v smislu prepletanja različnih likovnih izrazov, a tudi v smislu razmišljanja o človekovem poseganju v okolje in posledičnem povzročanju neravnovesja.

Njegov pogled pa je vselej razpet med videnim in občutenim ter z močnim ekspresivnim nabojem. Ustvarjalna umetniška duša nenehno raziskuje, odkriva, eksperimentira. Odločni kontrasti označujejo slikarjev likovni nagovor in vzpostavljajo eksistencialno problematiko, ki jo posameznik našega časa in prostora doživlja v prvi osebi in kot odsev problemov človeštva, zato ima še širšo družbeno valenco. Nasprotja so na likovnem polju očitna med informalnimi gmo-

Ogled Palčičevih velikih - mega slik po tržaških ulicah. - Foto Križmančič.

tami in figurativnimi deli, med temo in svetlobo, črnobelimi in pestrimi barvnimi nanosi. Dvojnost lahko razberemo še v pojmovanju človeka kot naravna danost, kot čuteče bitje, ki ima sposobnost višje zavesti, in po drugi strani kot vse, kar pripada človeku umetnega, to kar je ustvaril s svojim poseganjem. Sem sodijo stroji, proteze, izumi, ki lahko postanejo dvorezni, nekaj pošastnega, kar ustvarja postopoma apokaliptično vizijo poslednjega obračuna.

V posameznih ustvarjalnih ciklikih je v ospredju drugačen pogled na isti problem. Tako se je ciklus Ikarovega poleta skliceval na vitalnost, ki spremlja hrepenenje protagonista. V približevanju naravi pa je človek vnesel hudo protislovje in ustvarili tudi to, kar lahko predstavlja njegovo uničenje.

Ciklus prebodenega telesa pa je prežet s krikom obupa. Vznemirljive so eksplozije rdeče, črni izpraskani križi, materični nanosi barvne gmote, ki prežijo nad sterometričnimi prikazi nog, kot bi se hotel človek otresti tega bremena in avtonomno zaživeti.

V tej dokaj dramatični in pesimistično naravnani viziji predstavlja protiutež umetniška vrednost likovnega dela, predanost estetiki in lepoti. To je vrednota, ki presega človekov obup in daje višji smisel njegovemu biti.

Novejše male plastike se osredotočajo na mitološka bitja, ki simbolično poosebljajo problematiko, s katero se človek stalno sooča v iskanju globlje resnice. Umetnik jo pa po svoji naravi zasleduje in se mu med samim ustvarjalnim procesom razodeva.

Življenjepis

Klavdij Palčič se je rodil leta 1940 v Trstu. Po maturi na znanstvenem liceju F. Prešeren, kjer ga je učil risanja Avgust Černigoj, se je nato med študijem političnih ved na Tržaški univerzi usmeril v Benetke na Umetnostni licej in tam leta 1964 diplomiral. V 60. letih prejšnjega stoletja je kot član avantgardne skupine Raccordosei-Arte Viva sodeloval in razstavljal skupaj z Lilian Caraian, Brunom Chersiclo, Enzom Cognom, Mielo Reino in Ninom Perizijem. Daljši čas je poučeval risanje in umetnostno zgodovino v slovenskih šolah na Tržaškem in v Gorici. V 70. letih je ustanovil oblikovalski studio Graficenter pri Založništvu Tržaškega tiska, ki ga je vodil vse do svoje upokojitve.

Leta 1984 je prejel nagrado Prešernovega sklada v Sloveniji za dosežke na področju slikarstva in scenografije. Leta 2001 mu je mestni muzej Revoltella v Trstu priredil obsežno antološko razstavo, ob kateri je izšla tudi monografija z besedili Zorana Kržišnika in Tonija Tognata. Muzejska zbirka hrani tudi Palčičeva dela. Leta 2003 pa je izšla druga monografija pri založbi Pigmalion s strokovnim besedilom Nelide Nemec.

Palčič razstavlja od leta 1960. Samostojno se je predstavil v Italiji, Sloveniji in drugih evropskih državah; med številnimi skupinskimi razstavami je treba omeniti udeležbo na razstavah skupine Raccordosei-Arte Viva, na številnih edicijah Mednarodnega ljubljanskega grafičnega bienala, na rimskem Quadriennalu, na razstavi Mladih italijanskih grafikov v Madridu, Slovenskih grafikov na Holandskem, na Intartu ter na Bienalu grafike v Krakowu. Sodeloval je na številnih mednarodnih umetniških simpozijih.

Ukvarja se s slikarstvom, scenografijo in kostumografijo ter z grafiko, ilustracijo in grafičnim oblikovanjem. Pripravil je scene in kostume za Slovensko Stalno gledališče in operno gledališče Verdi v Trstu, za ljubljansko Dramo in Cankarjev dom ter Mestno gledališče v Ljubljani, za gledališče La Fenice v Benetkah ter za Teater an der Wien na Dunaju.

V Švici so jeseni 2009 izdali najobsežnejšo monografijo o Zoranu Mušiču doslej

KNJIGA, KI JE (ŠE) NI

Gojko Zupan

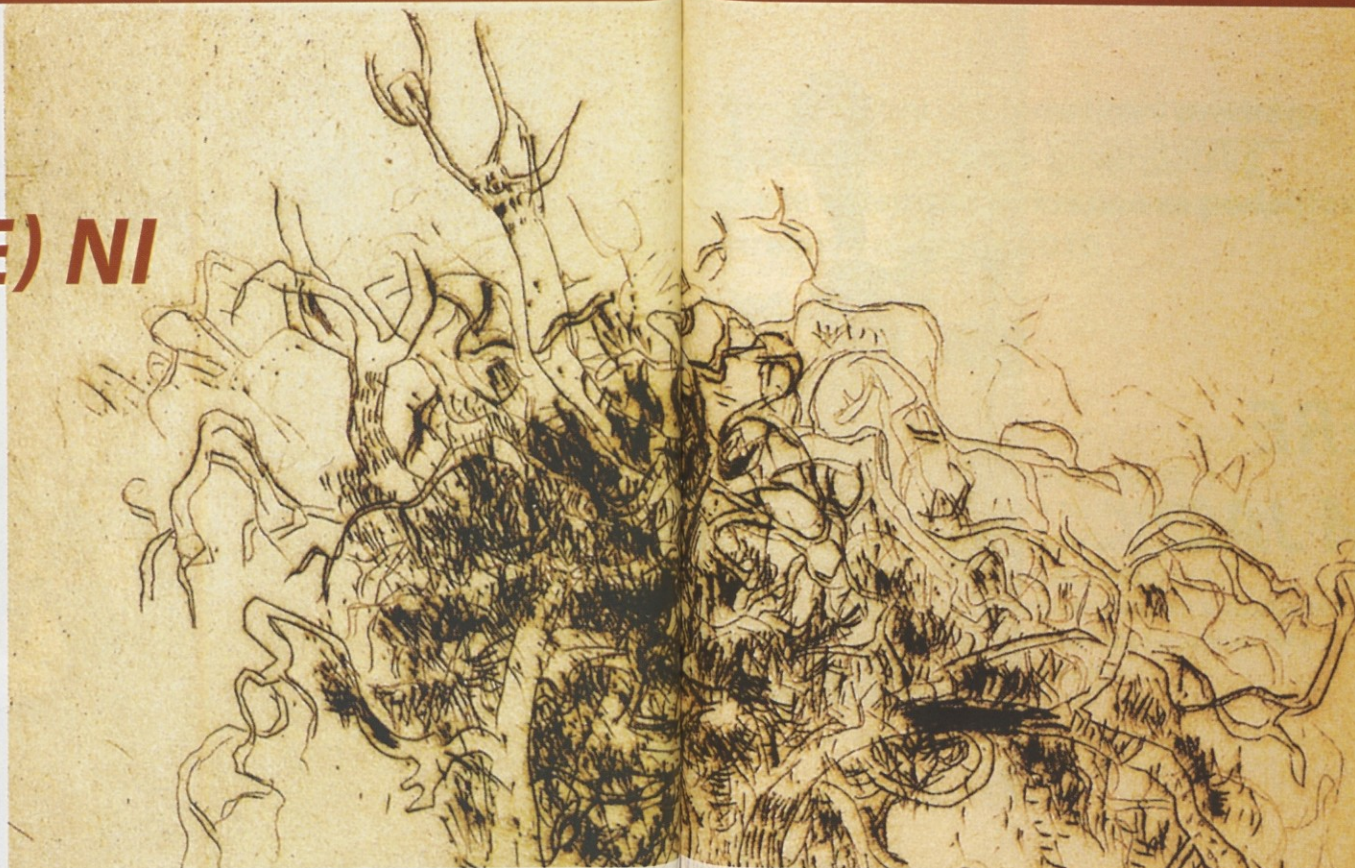
Celovška in velikovška galerija Magnet sta majhni razstavišči, kjer se seznanjamo z avtorji avstrijske Koroške. V letu stoletnice rojstva Zorana Mušiča so 12. septembra 2009 presenetili širšo javnost, ko so ob manjši razstavi Mušičevih del predstavili najbolj obsežno monografsko knjigo o Zoranu Mušiču doslej.

Na 656 straneh so svoje védenje zbrali različni avtorji. Kot založba je odtisnjena Artacatos iz komaj znane švicarske vasice Vaumarcus blizu Ženeve. Knjiga še vedno ni izšla uradno, le tu in tam je mogoče vzorčen izvod videti in prelistati. Naročila zanjo pobirajo v omenjeni vasici v Švici, v Benetkah in v Velikovcu v Avstriji; cena na naročilnicah je za knjigo, ki tehta kar 4,6 kg, 148 €. Slovenskega ponudnika do sedaj nismo zasledili. Kljub skrivnostnemu izhajanju je monografijo mogoče priporočiti Kraševcem, Primorcem, Slovincem in drugim ljubiteljem slikarstva zaradi bogatega slikovnega bloka, ki obsega več kot 500 strani.

Knjiga je bila, če držijo zakulisne govorice, natisnjena v Sloveniji, čeprav je v kolofonu navedena samo Evropa. Integralno besedilo niza sestavke v treh jezikih – v nemškem, angleškem in francoskem. Nekoliko neuglašeni prevodi so vplivali na zajetnost monografije. Uredniki so v korpus razvrstili 485 barvnih reprodukcij slikarjevih risb, drugih del na papirju, olj in akrilov, vmes celo kakšno grafiko in posamezne izreze.

Obsežnejši uvodni besedili sta podpisala nekdanji pedagog, bivši politik in organizator Siegbert Metelko ter novinarka in urednica Charlotte Hug. Predgovor je dodal urednik Sylvio Acatos. Po letu 1995 je to prva obsežnejša publikacija, pripravljena zunaj Slovenije, pri katere nastanku ni neposredno ali posredno udeležen Jean Clair. Avtorja sta nekoliko presenetljiva. Oba sta poznavalca in ljubitelja Mušičevega dela, vendar sta manj uveljavljena kot pisca. Metelko je bil okoli leta 1990, pred sporom s slikarjem in z njegovimi dediči, lokalni politik in spreten organizator zanimivih razstav (Celovec, Dunaj, Ljubljana, Zagreb). Sedaj je lastnik obsežnega opusa slikarjevih risb (v knjigi omenjenih nad dvesto). Pred desetletji obljubljenе fundacije Mahler, Musil, Mušič v Celovcu ali ob Vrbskem jezeru pa še vedno ni.

Znotraj kratkih esejev, v katerih ne manjka osebnih spominov, in v nekoliko bolj obsežni dokumentaciji je mogoče najti nekaj manjših spodrsrljajev, kar je za tako raznoliko celoto razumljivo. Večji spodrsrljaji so v prevodih, v katerih se, npr.: koroški Grebinj (kärntnerische Griffen, str. 25) spremeni v kraško skalovje (les rocher du Karst, str. 35.). Miguel de

Unamuno postane Miguela Unamuno (str. 31), Cimabue je postal Comabue. Slikarjev brat se je v prevodu prelevil v bratje in sestre. Knjiga ni imela ustreznega urednika ali korektorja, da bi prebral in prečistil celoto, vzporedno prebral vsa besedila. Teksti bi bili bistveno bolj verodostojni, če bi jih predhodno popravil pozoren, strokoven urednik.

Posamezni avtorji še vedno bajajo o Mušičevi rojstni Gorici, čeprav so v biografijo v zaključnem poglavju tokrat jasno zapisali in s fotografijami natančno označili rojstno vas Bukovico. Na vasico spominja celo (prestara) avstro-ogrsko karta na predpapirju, na katerem pa je označeno staro jedro vasi, uničeno med prvo svetovno vojno.

Avtorji knjige so cikle podob smiselno in utemeljeno razporedili v 25 poglavij. Večino poznamo iz predhodnih knjig (Dachau, Konjički, Nismo poslednji, Samo kamenje, Italijanska krajina, Ida, Avtoportreti, Človek), le nekaj skupin je za večino bralcev presenetljivih, novih in svežih (Ribe in školjke, Gora, Zürich). Minimalen obseg ima poglavje Zürich, v katerem je ena sama reprodukcija (le do vile D. ob jezeru bi morali, pa bi jih bilo več!), pri Skalnatih krajinah jih je 39, v ciklusu Nismo poslednji pa jih je kar 69. Nekatere reprodukcije so razvrščene narobe, risbe iz sredine šestdesetih let ne sodijo med Umbrijske krajine.

Vsako poglavje vpelje izsek krajšega besedila, povzetek misli o določeni seriji ali času. Največ so jih izbrali iz zapisov ali intervjujev Zorana Mušiča (dvanajst). Ostale citate so dodali po zapisih Jeana Boureta, Alekse Čelebonovića, Jeana Claira, Jeana Greniera, Petra Handkeja, Franca Huserja, Jacquesa Lassaignea, Paola Levija, Jeana Leymariea, Michaela Peppiatta, Clauda Roya, Roberta Tassija in Slovenca Zorana Kržišnika. V odlični družbi manjkajo Španci in Italijani.

Reprodukcije različnih slikarjevih del, posebej risb, so največji dosežek knjige. Posamezne so znane z razstav v Avstriji, druge prvič reproducirane in ponujajo dopolnjen

vpogled v slikarjev način razmišljanja in ustvarjanja. Novost so vsaj štiri dachauske risbe, katerih do sedaj ni bilo mogoče zaslediti v literaturi. Nekdanjih pet risb iz celovške galerije in nekaj družic, razstavljenih v Albertini leta 1992, je naraslo na 18 reproduciranih risb, kar je največja znana celota iz Avstrije do sedaj. Za natančno določitev njihovega nastanka, provenience in razpored v serije pa bo potreben dodaten študij in natančne primerjave risb iz vseh zbirk v Evropi in ZDA.

Besedilo spremlja pol stotnije fotografskih portretov slikarja in njegovih ambientov. Zaključno poglavje je katalog reproduciranih podob z navedenimi tehnikami, velikostmi in drugimi podatki o posameznih umetninah. Dodan je skromen popis razstav in publikacij o Mušiču. Za listanje knjige porabimo nekaj dni, za poglobljanje v reprodukcije in podatke je teden dni premalo.

Pri redakciji knjige so ob izkušenih urednikih manjkali marljivi umetnostni zgodovinarji in v nekaterih poglavjih dokumentalisti. Kar vse risbe cerkvâ, celo posamezne, za katere je slikar osebno pripisal imena, so označene kot stolnice, ker so ime serije posploševali na posamezne podobe. Na risbi jasno podpisano in vidno pročelje beneške cerkve I Frari je prav tako označeno kot Notranjost katedrale. Spodrsrljaj presega redakcijo. Nenatančno so prebrane letnice na posameznih risbah in slikah. Slikar gotovo ni risal Umbrijskih gričev leta 1945 (str. 107), ker jih je prvič videl in v motiviko prevzel šele leta 1948. Leta 1945 ni potoval dlje kot do Benetk. Zato je narobe datirano vse to poglavje.

Izjemno delo so opravili popisovalci slik; pri tem so se anonimni, marljivi dokumentalisti izkazali. Za skoraj vsako reproducirano risbo, grafiko ali olje so natančno in posebej navedli, kje in kdaj je bilo razstavljeno, v katerih knjigah in člankih so umetnino reproducirali. To je prvi korak v smeri referenčnega kataloga. Nekaj podobnega, vendar v manjšem obsegu, so pripravili za Mušičeve razstave v Rimu in v Milanu

v osemdesetih letih minulega stoletja. Končno je v knjigi vzorec, kakšen bi moral biti znanstveni popis razstavljenih del za velike retrospektive. Izhodišče dobro poznajo slovenski kustosi, saj so ga uporabili za katalogiziranje risb razstave v Narodni galeriji jeseni 2009. Zahteva pa nekaj let popisov pred vsako večjo razstavo.

Spodrsrljaj (morda nameren?) je v švicarski knjigi opuščanje navajanja nahajališč in lastnikov. Čeprav želijo posamezni lastniki ostati anonimni, bi morda brez težav navedli vsaj državo in tip zbirke. Zlasti pri dachauskih risbah bi bilo treba vedeti, kje se nahajajo manj znane risbe in kako so prišle v te zbirke, ker Mušič risb iz taborišč praktično nikoli ni prodajal.

Dopolnilo knjige so fotografije. Nivo petdesetih fotografskih portretov slikarja ali njegovih stojnih točk in motivov ni povsem izenačen. Nekatere fotografije so umetniška dela, druge bolj dokumentarne, kakor je v monografijah običaj. Oblikovalec ni sledil kakovosti in je neprimerno povečal kakšno dokumentarno. Nenavadno je, da so reprodukcije brez podnapisov, redko so tekoče navedeni fotografi in čas nastanka.

Biografski podatki so pomešani. Posamezniki pišejo o Gorici, na predpapirju pa je odtisnjen omenjeni avstrijski zemljevid z označenim jedrom Bukovice (ohranjena rojstna hiša je nekoliko bolj vzhodno!). Manj natančni so bibliografski izbori. Prva Mušičeva osebna razstava naj bi bila šele leta 1944 v Benetkah, kar je navadna šlamparija. Naslednja navedena predstavitev je bila baje v Franciji leta 1960; kar je daleč od resnice. Seznami citirane periodike in revij so reducirani na manj kot minimalno mero.

Zgledno natisnjena knjiga bi pridobila z bolj smelim, avtorskim oblikovanjem, verjetno z razporeditvijo vsebin v vsaj dva zvezka v skupni škatli. Ostaja prevladujoč vtis, da je pred nami odličen, bogat album risb in slik Zorana Mušiča in zamujena priložnost celostne pisne predstavitve velikega slikarja. V katalogu Moderne galerije v Ljubljani je bistveno več novih spoznanj in natančnih podatkov. Ko bi le že uspeli izdati njeno angleško različico!

Mag. Gojko Zupan, univ. dipl. umetn. zgodovinar, Ljubljana

V reviji Kras objavljeni prispevki mag. Gojka Zupana o slikarju Zoranu Mušiču

Zupan, Gojko; 2009: Mušič je bil most med našo kulturo in drugimi evropskimi kulturami - Tretjinska inventura Mušičevega dela.- Kras, št. 93-94, str. 44-47, skupaj 4 strani

Zupan, Gojko; 2009: Mušičeve umetnine v Salzburgu - Ob stoletnici rojstva Zorana Mušiča.- Kras, št. 97-98, str. 54-55, skupaj 2 strani

Zupan, Gojko; 2009: Po narodnosti je bil Mušič Slovenec in državljani Evrope.- Kras, št. 93-94, str. 48-51, skupaj 4 strani

Zupan, Gojko; 2006: Zorenje Zorana (Antona) Mušiča - Iščemo fotografije in dokumente o slikarju Mušiču.- Kras, št. 74-75, str. 17-19, skupaj 3 strani

Kako sem doživljala letošnjo,
10. jubilejno podelitev Štrekljeve nagrade

VILJEM ČERNO:

»... JEZIK MOJE MATERE JE MOJ JEZIK, TO SEM JAZ!«

Ana Godnik

P prvi občutek je bil, da se leto prebitro izteče. In ko sem zvedela, kdo je letošnji nominiranec za Štrekljevo nagrado, se mi je v podzavest prikradla tolikokrat izrečena rešnica: »Kadar čez gozdove rjovejo viharji, drevesa se svojih korenin zavedo!« (Matej Bor)

Ni to moje spoznanje, temveč je izliv iz pesniške duše, ki je začutila narodnostno ogroženost in iz nje rastoč narodnostni ponos, pokončnost in odločnost – oprijeti se vsega, kar nas lahko ohrani kot narod.

Profesor dr. Viljem Černo, terski čedermac, je eden izmed tistih Slovencev v Benetiji, ki o svobodi jezika in manjšinskega naroda v sosednji Italiji sanja vse od svojega rojstva. Vse, kar je postoril doslej v življenju, me potrjuje v spoznanju: Z VSEMI SILAMI, NA VSAKEM KORAKU, V ŠE TAKO DROBNIH KOTIČKIH ŽIVLJENJA SE OPRIJEMLJE PRAVICE – JEZIK MOJE MATERE JE MOJ JEZIK, TO SEM JAZ!

Kako močan je človek, ko brani sebe. Kako prostrane in neustavljive so misli, ki se rojevajo v svoji izvirnosti... In se mi pogled upre v danes toliko opevano EVROPSKO SKUPNOST. In me s ponosom navdaja sporočilo, da potrebujejo v BRUSLJU veliko prevajalcev iz slovenskega jezika... Torej stopamo v korak z velikimi narodi!

Ob pogledu na letošnjega prejemnika Štrekljeve nagrade sem pomislila le še na nekaj: Bodo ti naši prevajalci tako močni Slovenci, kot je prof. dr. ČERNO? Imajo ti mladi slovenski izobraženci v sebi toliko pripadnosti tej naši domovini, kolikor jo premorejo ČEDERMACI v okoljih, kjer je jezik matere postavljen na zadnji tir za vlak, ki pelje v prihodnost?

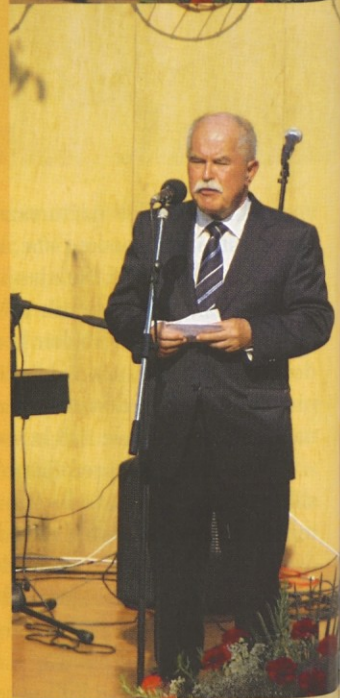
Sicer pa sem tudi ponosna, da se je Štrekljeva nagrada na Komenskem krasu tako dobro prijela. In še bolj ponosna sem, da se z njo vrača v rojstni kraj našega velikega jezikoslovca toliko ljudskega blaga v pesmi in besedi! Vsakič nas na podelitvi prevzamejo nove etno skupine, bodisi v pesmi ali glasbi. In pomislite, izvajalci so tudi še rosno mladi! Tega sem vesela!

Ana Godnik, Komen

Dve pesmi Štrekljevega
nagrajenca za leto 2010
prof. dr. Viljema Černa
je recitirala Luisa Cher.

Akad. prof. dr. Boštjan Žekš,
minister za Slovence v
zamejstvu in po svetu,
je v pozdravnem nagovoru
označil pomen Črnovega dela
za ožvitev slovenskega terskega
narečja v Benetiji.

V slavnostnem nagovoru
je o Viljemu Černu spregovoril
dr. Roberto Dapid,
ki je s prejemnikom desete
Štrekljeve nagrade sodeloval
v raziskavah ledinskih imen.
Povezujeta ju jezikoslovje
in etnologija.

Obrazložitev in utemeljitev predloga Slovenske kulturno gospodarske zveze Videmske pokrajine za podelitev Štrekljve nagrade 2010

Prejemnik Štrekljeve nagrade za leto 2010 je dr. Viljem Černo iz Barda v Terski dolini v Italiji. Tako je soglasno odločila komisija za podelitev Štrekljeve nagrade. Predlog za podelitev z obrazložitvijo in utemeljitvijo je skladno z razpisnimi pogoji predložila Slovenska kulturno gospodarska zveza Videmske pokrajine iz Italije.

Štrekljevo nagrado za leto 2010 - tokrat že deseto - je dr. Viljemu Černu izročil župan občine Komen Uroš Slamič.

DR. VILJEM ČERNO - *TERSKI ČEDERMAC*

Slovenska kulturno gospodarska zveza Videmske pokrajine

Osební podatki

Viljem Černo se je rodil 24. julija 1937 v Bardu v Terski dolini. Živi v domači rojstni vasi. Po italijanski osnovni šoli v Bardu (1943-1947) je obiskoval v Gorici slovensko strokovno šolo (1949-50), srednjo šolo (1951-54) in učiteljsko (1954-58). Po učiteljski maturi je študiral na tržaški Univerzi (Filozofska fakulteta, leposlovna skupina). Doktoriral je leta 1968 z disertacijo *Aspetti geografici del fenomeno migratorio in nove Comuni della cosiddetta Slavia Friulana* (Geografski vidiki migracijskega fenomena v devetih občinah tako imenovane Benečije), v kateri obravnava zaskrbljujoče izseljevanje iz Benečije.

Profesionalno delo

Sprva je služboval kot izredni učitelj v raznih krajih predvsem Terske doline, nato je odslužil vojaški rok in po tem nadaljeval s poučevanjem kot redni učitelj na Pontebbi (Tablji) in v rojstnem Bardu. Od leta 1969 je bil stalni profesor zgodovine, zemljepisa in italijanskega jezika na nižji srednji šoli v Čenti, kjer je bil vrsto let podravnatelj. Učil je 38 let.

Je bil in je učitelj na različnih tečajih slovenskega jezika ter kulture v Čedadu, Čenti, Reziji, Bardu in Vidmu.

Priznanja

Za spodbujanje kulturnega življenja mu je Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije leta 1973 podelila

Odličje svobode. Na srečanju Slovencev Videmske pokrajine in Soške doline januarja 1998 je prejel Častni znak svobode Republike Slovenije »za bogatitev kulturnega življenja med beneškimi Slovenci in s tem za ohranjanje in krepitev njihove narodne zavesti«. Na enakem srečanju januarja 2006 v Kobarridu je prejel Gujonovo priznanje. Priznanje mu je podelila tudi Zveza slovenskih kulturnih društev za življenjsko delo na področju ljubiteljske kulture. In leta 2006 je prejel priznanje Slovenske kulturno gospodarske zveze.

Kulturno delo

Viljem Černo je eden izmed ustanoviteljev društva »Ivan Trinko« leta 1955 in je bil prvi njegov tajnik ter od leta 1973 do leta 1979 njegov predsednik. Je tudi eden izmed ustanoviteljev Centra za kulturne raziskave v Bardu leta 1967. Je med ključnimi organizatorji tradicionalnega srečanja »Dan emigranta« od njegovega začetka v Bardu in pozneje v Čedadu in tudi srečanj Slovencev, Italijanov in Furlanov »Kamnica«. Več kot pol stoletja je izjemno dejaven v Slovenski kulturno gospodarski zvezi in dolga leta je bil njen predsednik za Videmsko pokrajino. Je tudi predsednik Narodne in študijske knjižnice v Trstu.

Sodeloval je z veliko duhovniki (Mario Laurenčič, Emil Čenčič, Valentin Birtič, Paskvale Gujon in s slovenstvu naklonjenimi furlanskimi duhovniki) in veliko je storil za slovensko besedo (narečje) ter pesem v cerkvi.

Prejemniku Štrekljeve nagrade dr. Viljemu Črnu je čestital tudi podpredsednik Državnega zbora mag. Vasja Klavora, saj ju družijo tisti del slovenskega ozemlja, na katerem so med I. svetovno vojno med soškimi ofenzivami prelivali kri slovenski vojaki.

Podelitev desete Štrekljeve nagrade je spremljala vokalno-glasbena skupina BK Evolutin, do leta 2007 poznana kot Beneške korenine. Nastopila je z izborom svojih vokalno-instrumentalnih skladb z najnovejše zgoščenke v nadiškem, terskem in rezijanskem narečju z naslovom »Jablen«.

Delo na področju ohranjanja terskega narečja in ljudskega izročila

Spodbujal je nastanek trijezičnega zbornika *Terska dolina - Alta val Torre - Val de Tor - Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Črna* in ga soustvaril. Uredila ga je Milena Kožuh (Celje-Gorica, 2006 - slovensko, italijansko, furlansko). V njej so objavljene tudi njegove pesmi v narečju, s prevodi v italijanščino, furlanščino in slovenščino. Prevedel jih je Ciril Zlobec, ki je napisal tudi uvod za ta del knjige.

Skupaj z domačim župnikom Renzom Calligarom je sodeloval pri prevajanju v tersko slovenščino treh knjig nedeljskih mašnih beril z naslovom *Boava Besieda - Mašna berila za cerkve Terskih dolin* - Fara od Barda, Center za kulturne raziskave v sodelovanju z Združenjem don E. Blanchini. Tako v Zavarhu in Bardu po skoraj stoletju spet berejo slovensko... Vedeti je treba, da je Benečija s Tersko dolino pod Italijo že 144 let in da je bilo tod raznarodovanje ves ta čas in in je še danes nenehno in sistematično!

Pomemben je tudi Černov delež pri knjigi *Marvice tou vjetru (med orami naše doline)*, ki je izšla leta 1992, in pri knjigi *Maj 1996 - 20 let po potresu / Maggio 1996 a 20 anni dal terremoto*, Bardo, 1996, Center za kulturne raziskave.

Dolga leta je sodeloval s Pavlom Merkušem in zapisoval ter raziskoval krajevna in ledinska imena, hišna imena, navade, toponimastiko. Sodeloval je pri učbeniku-slikanici v terskem narečju za otroke *Po našim*, ki je zakladnica jezika za najmlajše. S prof. Robertom Dapitom sta opravila veliko raziskovalnega dela na jezikoslovnem področju in na področju krajevnih (ledinskih) imen in etnologije.

Strokovno je sodeloval pri pripravi knjige *Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Boudouin de Courtenay*, ki jo je napisala Liliana Spinozzi Monai (Založba Conzorzio Universitario del Friuli, 2009).

Sodeloval je pri pripravi kamnitih plošč s slovenskimi narečnimi napisi na cerkvah, obnovljenih po potresu v Bardu in Zavarhu. Slovenski kraji in zaselki Terske doline so opremljeni s slovenskimi imeni (na lesenih tablah), kar je tudi njegova zasluga.

Piše pesmi v domačem jeziku. Objavljene so v *Trinikovem Koledarju*, v reviji *Il Pignarul* (2002), v knjigi *Besede tele zemlje* (ZTT-EST, 2004), v knjigi *Incontro con i poeti* (Univerza v Vidmu, 2004) in v medžupnijskem listu *Med nami*. Besedilo njegove pesmi *Mislić na buojše dan* je leta 1990 zmagalo na Senjamu beneške cerkvene pesmi v Ljesa (Grmeku). Od leta 2000 sodeluje pri pripravi koledarja v terskem narečju.

Etnološko delo

Poskrbel je za etnološko zbirko v Bardu in od njene nastanka (1973) je tudi skrbnik tega malega muzeja.

Drugo

Prof. dr. Viljem Črno je bil občinski svetovalec in odbornik v Gorski skupnosti Ter in Nediža.

Njegovo delo je izjemno obsežno in plodovito. Kljub vsemu hudemu v poldrugem stoletju potujčevanja Slovencev, vojn in potresov je prof. dr. Viljem Črno - Terski Čedemac - vedno vnašal v dolino upanje in optimizem. Prenesel je vse napade, grožnje, stiske in šikaniranja ter ostaja velik človek, humanist, ki ne zameri, ne vrača sile s silo, ne sovraži, ne napada... Njemu gre velika zahvala, da je eno izmed slovenskih konstitutivnih narečij živo in zapisano!

NOVO!

IZBERITE SVOJ ZAKLAD!

Motiv 1: Alpe

Motiv 2: Cerkev

Motiv 3: Barje

Več kot 264 strani, 25 x 29 cm

Naslovnica po vaši izbiri

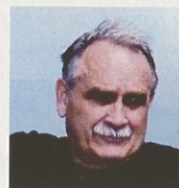

Foto: Borut Krajnc

- **Ponovno presežno besedilo Matjaža Kmecla ter izjemne fotografije Joca Žnidaršiča, tokrat v NOVI preobleki.**
- **Popolnoma novo besedilo in izbor fotografij**
- **Jubilejna izdaja ob 30. obletnici prvega izida**

Trije obroki po **samo 19,99 €** ali skupaj 59,96 €

Najhitreje do knjige: v knjigarnah www.mladinska.com/zakladislovenije

080 12 05

Cankarjeva založba

REVIJA KRAS JE PRESEGLA VSA MOJA PRIČAKOVANJA...

Lučka Čehovin

Ko me je urednica revije Kras Ida V. Rebolj zaprosila, naj kot sodelavka revije Kras že od začetka njenega izhajanja za jubilejno 100. izdajo v sedemnajstem letu njene izhajanja napišem nekaj svojih misli, sem povabilo rada sprejela. Bila pa sem tudi zaskrbljena, kako bom na kratko strnila svoje dolgoletno sodelovanje in spremljanje revije, ki prinaša toliko različnih doživetij in tematik...

A kot da bi bilo včeraj, se živo spominjam dneva, ko je prišel k meni v Kosovelovo knjižnico Sežana, katere ravnateljica sem bila, Dušan L. Rebolj, mož Ide, ki je po svoji mami s Krasa, se mi predstavil in povedal, da sta z ženo Ido kupila v vasi Sveto pri Komnu zapuščeno domačijo, in – kot sem že ob prvem obisku ugotovila – sta si tam uredila nadvse prijeten dom. Predstavil mi je svojo (družinsko) namero o izdajanju revije Kras, ki bo pokrajinski tiskani medij, in kakšen namen naj revija ima... Seveda je njegov obisk, kot mi je omenil, pomenil povabilo za sodelovanje.

Nezaupljivo sem poslušala uglajenega gospoda, prepričana, da bodo njegove besede le utopija ob dejstvu, da sem doživela do takrat že nekaj poskusov izdaje le občinskega glasila, ki pa so vsa po vrsti kmalu usabnila... K sreči danes ni tako!

A že prva številka revije Kras v aprilu 1994 me je vsestransko navdušila; tako oblikovno, kot vsebinsko... Tako sem kmalu tudi sama postala njena sodelavka. Revija namreč prinaša vsa leta zanimive in koristne članke, ki se nanašajo na posebnosti kraške pokrajine in življenja njenih ljudi. Iz številke v številko si širi krog svojih bralcev in pridobiva sodelavce za posamezna področja... Spominjam se, kako je bila revija v pomoč mnogim dijakom in študentom, ki so pisali seminarske in diplomske naloge. In tako je še danes! Revija prinaša dragoceno branje ne le za ljudi, ki živimo na Krasu, temveč za ljudi širom po Sloveniji in tudi prek njenih mej (saj so bile nekatere njene številke izdane tudi v angleškem jeziku!).

Uredništvu revije sem posebej hvaležna, ker se zelo skrbno posveča kulturi in je ves čas mojega službovanja spremljala tudi dejavnost knjižnice – zlasti prireditve in razstave v njej ter o vsem obsežno poročala. S tem je revija Kras nedvomno veliko prispevala tudi k promociji knjižnice in njenih dejavnosti... Ko te dni veliko poslušamo in beremo o skrbi za okolje in o ekologiji, se mi zdi vredno tudi omeniti, da si je revija Kras že pred več kot petnajstimi leti prizadevala osveščati in izobraževati ljudi, da bi se zavedli vrednot in posebnosti ter enkratnosti pokrajine, v kateri živimo, da jo bomo zanamcem pustili čim bolj ohranjeno.

Predno sem se lotila pisanja tega prispevka, sem šla v knjižnico, v njen domoznanski oddelk, kjer je revija Kras, vezana v letnike, na razpolago bralcem, in jo prelistala. Ko sem se srečevala tudi s svojimi prispevki, sem se počutila počaščen, da sem med tolikimi vrhunskimi strokovnjaki in uglednimi imeni iz vse Slovenije in s Tržaškega Krasa ter od drugod širom po svetu v njej tudi sama sodelovala...

Izdajateljci revije si ob njenem jubileju zagotovo zaslužijo ne le čestitke ampak tudi zahvalo za veliko in pomembno opravljeno delo in poslanstvo, ki ga revija Kras opravlja!

Lučka Čehovin, Sežana

Objavljeno v glasilu Zadružne kraške banke »SKUPAJ« 24. julija 2010

STOTA ŠTEVILKA REVIJE KRAS

Dušan Kalc

Sveto pri Komnu. V soparnem popoldnevu me vasica sprejme z vso svojo preprosto domačnostjo in mi s polnimi rokami ponuja svojo mehko lepoto, prepojeno z opojnim duhom po svežem senu in zavito v melodiozno tihoto. Po vrsti domačij tipičnega kraškega videza, ki mi kakor Hlavatyjevi akvareli skoraj nekam sramežljivo mahajo v pozdrav, se na gornjem koncu vasi moj pogled ujame s pravo lepoto kraške arhitekture. Stara, v novo predelana domačija, se s svojim belim pročeljem, ki ga kot v kakšnih Spacalovih grafikah plemeniti svetla modrina dolgega balkona, pokončnih tramov in okenskih polnic, nasmihajo skozi zelenje in bohotne cvetove bele vrtnice.

Sveto 39, 6223 Komen. To je Reboljeva domačija in tu, v osrčju Krasa, je zibelka in dom revije Kras. Mimogrede pomislim: zunanja in notranja lepota te zgradbe ter dvorišča in vrta, ki jo obkrožata, je povsem v sozvočju z razkošnim oblikovnim videzom ter hkrati z vsebinsko pestrostjo in kakovostjo revije, ki je sad velike ljubezni do Krasa, do njegovih lepot in značilnosti, do njegovih ljudi ter njegove preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Sprejmeta me Ida Rebolj, ki je odgovorna urednica revije, in Dušan Rebolj, njen ustanovitelj in izdajatelj. Njuna gostoljubnost in prijaznost bi zaslužila posebno poglavje. Ko ju tako gledam in poslušam, se mi vse zazdi kot v bajki. Navajeni (ali bolje rečeno razvajeni) na neizprosna tržna pravila denarnega vlaganja in profita, na križanje interesov, na grobo logiko "daj – dam", s težavo dojemamo, da je lahko še nekje nekdo, ki se loti nekega zahtevnega podjetja iz ljubezni in entuziazma in pri tem ljubeče vztraja.

No, in zakonca Rebolj vztrajata z izdajanjem revije Kras že sedemnajsto leto, čeprav za njima ne stoji nobena holding družba, temveč poteka vse na družinski ravni. Nekateri bi temu rekli čudež. Ne vem, če je še kje kakšna publikacija takšnega pomena, oblike in razsežnosti, ki bi slonela na družinskem vodenju in, kar je še pomembnejše, ki ne plačuje svojih sodelavcev. In vendar jih je v vseh teh letih za revijo Kras zahtevalo svoje tako ali drugače ošiljeno pero skoraj kakih devetsto.

Pravkar je izšla okrogla stota številka. Pestra in bogata kot vse njene predhodnice, ki so skupaj dosegle obseg več kot 5000 strani.

Seveda bi revija ne dosegla takšnega obsega ter si zagotovila toliko znanih in priznanih sodelavcev-navdušencev z vseh področij vedenja, pa tudi raznih vplivnih in pomembnih oglaševalcev, ki se jim zdi, da pametno vlagajo svoj denar, če bi od samega nastanka ne zasledovala predvsem kakovosti in jo skrbno in ljubeče gojila. Vrhunski strokovnjaki različnih strok ter dobri poznavalci krasa kot naravne posebnosti in Krasa kot slovenske pokrajine, ki je z eno nogo na eni strani nekdanje državne meje in z drugo na drugi, so s svojimi prispevki dvignili kakovost revije v neslutene višine.

Ida in Dušan Rebolj ne skrivata zadoščenja nad uspehom revije, ki sta ji vdahnili dušo. Začelo se je, kot rečeno, iz ljubezni. Oba izhajata iz novinarstva. Dušan je kot novinar posvetil svoja službena leta multimedijskim prijemom in povezovanju novinarjev v podjetjih, Ida je urejala bančni časopis in pozneje revijo Ljubljanska banka. Svoja znanja in strokovnost sta prenesla na Kras, od koder je Ida po rodu in v katerega se je Dušan, po rodu iz Kranja, globoko zaljubil, ko ga je tjakaj privedla ljubezen do Ide.

Začetki niso bili lahki. Treba je bilo celo prodati kako družinsko umetnino za kritje prvih stroškov. In seveda ni bilo jasno, kako bo z bodočimi stroški. Bilo pa je od samega začetka popolnoma jasno, kakšno revijo želita ponuditi slovenski, ne le kraški, javnosti. Izhodišče je bilo pospeševanje razvoja slovenskega Krasa, varovanje

kraškega okolja, ohranjanje neprecenljive kulturne in naravne dedičine in vseh značilnosti čudovite kraške dežele. In tako se je revija s pomočjo raznih strokovnjakov poglobila v razne aspekte kraške narave in kulturne dedičine, v zgodovino, gospodarstvo in vsemogoče dejavnosti Krašovcev ter dejansko v vseh teh letih prispevala neprecenljiv delež k ohranjanju in razvoju tega koščka slovenske zemlje.

To pa ne samo na eni strani meje. "Za revijo Kras že v sami začetni vsebinski zasnovi meje ni bilo," pravita Ida in Dušan. "Mejo je naša revija podrla že veliko prej, kot je dejansko padla." To pomeni, da je bil Kras v reviji obravnavan vseskozi kot celota, kot nekaj, kar združuje in kar je vir spoštovanja, sodelovanja in enakovrednosti. Težnja je od samega začetka bila ta, da bi revija dosledno prinašala članke tudi iz zamejstva, čeprav velja ugotovljati, da je bil morda odziv zamejstva samega v tem pogledu nekoliko preskromen. V prihodnje (in revija ima prav gotovo zagotovljeno odprto in uspešno pot v prihodnost) bi kazalo, da bi se še kakšno spretno pero iz zamejstva pridružilo trumi, ki že sedemnajsto leto preko družinske revije Reboljevih s Svetega pri Komnu pošilja v ožji in širši vseslovenski svet glas deželice ob morju, glas njenih borov, odsev njenega kamenja, sporočila vinogradov, zgodbe o minulih časih in pričakovanja ljudi.

Reboljevim ob stoti številki iskreno čestitamo.

Dušan Kalc, odgovorni urednik glasila "Skupaj" Zadržne kraške banke Opčine

RIVISTA KRAS

Sveto pri Komnu (*Sutta di Comeno*). Il paesino mi accoglie in un pomeriggio afoso con tutta la sua semplice familiarità dispensando a piene mani la sua morbida bellezza, intrisa dell'inebriante profumo di fieno fresco e avvolta in un silenzio melodioso. Dopo una serie di case dall'aspetto tipicamente carsico, che come negli acquarelli di Hlavaty mi rivolgono un timido saluto, giunto alla sommità del paese il mio sguardo viene catturato da un vero capolavoro dell'architettura carsica. La facciata bianca di un antico casale ristrutturato, nobilitata come nelle grafiche di Spacal dallo splendente azzurro di un lungo balcone, delle travi verticali e degli scuri alle finestre, mi sorride attraverso le foglie ed i rigogliosi fiori di una rosa bianca.

Sutta 39, c.p. 17, 6223 Comeno: è questo l'indirizzo di casa Rebolj. Qui, nel cuore del Carso, nasce e dimora la rivista Kras. Per un istante solo mi fermo a pensare: la bellezza degli esterni e degli interni di questo edificio, oltre a quella del cortile e del giardino che lo cingono, è pienamente coerente con il sontuoso aspetto, la contemporanea ricchezza di contenuti e la qualità di una rivista che nasce dal grande amore nutrito verso il Carso, le sue bellezze e peculiarità, la sua gente e il suo passato, presente e futuro.

Vengo accolto da Ida Rebolj, redattrice responsabile della rivista, e da Dušan Rebolj, suo creatore ed editore. La loro ospitalità e simpatia meriterebbe un capitolo a parte. Mentre li scruto e ascolto, ho l'impressione di essere finito in una fiaba. Abituati (o forse sarebbe meglio dire "abituati male") alle spietate leggi di mercato che perseguono gli investimenti e il profitto, ai conflitti di interessi, alla logica sommaria del "dare-avere", abbiamo difficoltà a comprendere che qualcuno si avventuri in un'iniziativa così impegnativa mosso semplicemente da amore ed entusiasmo, e che oltretutto vi perseveri.

Bene, i coniugi Rebolj pubblicano la rivista Kras da diciassette anni senza avere alle spalle alcuna holding, ma realizzando tutto in famiglia. Qualcuno parlerebbe di miracolo. Non so se esistano altre pubblicazioni della stessa importanza, qualità grafica e respiro che si fondino sulla gestione familiare e, cosa ancora più importante, sul lavoro volontario. Che ci crediate oppure no, in tutti questi anni la rivista Kras ha ospitato articoli forniti gratuitamente da circa novecento giornalisti tra professionisti e collaboratori prestati alla causa.

In questi giorni è stato pubblicato il centesimo numero, vario e ricco di argomenti come tutti i suoi predecessori, che sommati superano le 5000 pagine.

Se dal principio non avesse ricercato in primo luogo la qualità, coltivandola con cura e amore, ovviamente la rivista non avrebbe raggiunto un tale respiro e le 4500 copie di tiratura, garantendosi altresì un numero così ampio di collaboratori conosciuti, affermati ed entusiasti, oltre che esperti di ogni campo dello scibile. A questi vanno aggiunti inserzionisti influenti e importanti che ritengono di investire intelligentemente il proprio denaro. I contributi di esperti in vari settori e di ottimi conoscitori del Carso come fenomeno naturale e regione a cavallo dell'ex confine tra due stati hanno migliorato la qualità della rivista facendole raggiungere vette assolute.

Ida e Dušan Rebolj non nascondono la soddisfazione per il successo ottenuto dalla rivista a cui si sono dedicati anima e corpo. Come già detto in precedenza, tutto è cominciato all'insegna dell'amore. Entrambi nascono come giornalisti. Dušan ha dedicato la propria carriera di giornalista alle tecnologie multimediali ed a organizzare le reti informative aziendali, mentre Ida ha lavorato come redattrice per alcune riviste bancarie. Una volta in pensione hanno trasferito il loro sapere e la loro esperienza sul Carso, luogo di origine di Ida e terra in cui Dušan, originario di Kranj, si è profondamente invaghito dopo esservi giunto spinto dall'amore per Ida.

Gli inizi non sono stati facili. Per coprire le prime spese hanno dovuto addirittura vendere alcuni oggetti di famiglia. Oltretutto non avevano alcuna certezza su come avrebbero coperto le spese che si sarebbero presentate in futuro. Sempre chiaro è stato invece il tipo di rivista che volevano proporre all'intero pubblico sloveno e non solo a quello del Carso. I presupposti fondanti erano il supporto allo sviluppo del Carso sloveno, la tutela dell'ambiente, il mantenimento dell'incalcolabile patrimonio culturale e naturale, oltre che delle peculiarità della splendida terra carsica. Appoggiandosi all'aiuto di collaboratori esperti la rivista ha saputo approfondire vari aspetti del patrimonio naturale, della cultura, della storia, dell'economia e di qualsivoglia altra attività svolta dalla gente del Carso, offrendo in questi anni un contributo fattivo e incalcolabile alla preservazione e allo sviluppo di questo lembo di territorio sloveno.

Il tutto senza limitarsi ad un solo lato del confine. "Sin dal primo numero il contenuto della rivista Kras ha evitato di menzionare il confine," affermano Ida e Dušan. "La nostra rivista ha cancellato il confine molto prima di quanto non sia successo nella realtà dei fatti." Ciò significa che la rivista ha sempre trattato il Carso come un unicum e dunque come fattore di unificazione e fonte di rispetto, collaborazione e uguaglianza. Nonostante nelle intenzioni originarie la rivista dovesse includere degli articoli provenienti dalla parte italiana del confine, bisogna segnalare la scarsa risposta registrata in tal senso. In futuro (contando soprattutto le ottime prospettive della rivista) qualche abile penna delle nostre parti potrebbe aggiungersi alla compagine che ormai da diciassette anni, attraverso la rivista della famiglia Rebolj di Sutta di Comeno, trasmette a tutti gli sloveni la voce di questo lembo di terra affacciato sul mare, il suono dei suoi pini, il riflesso delle sue rocce, la parola delle sue vigne, le sue storie e le aspettative della sua gente.

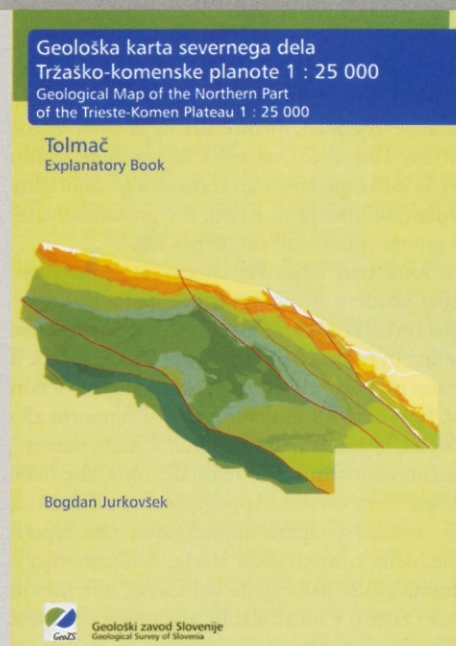
Congratulandoci vivamente con i Rebolj in occasione del centesimo numero della rivista Kras.

Dušan Kalc

Ob izidu tolmača h geološki karti
Severnega dela Tržaško-komenske planote 1:25.000

TRŽAŠKO-KOMENSKA PLANOTA V LUČI GEOLOŠKIH RAZISKAV

Bogdan Jurkovšek

Leto in pol po izidu Geološke karte severnega dela Tržaško-komenske planote 1:25.000 (glej revijo Kras št. 90-91, str. 38-43!) je pri Geološkem zavodu Slovenije izšel še Tolmač h karti, ki predstavlja njen tekstovni del. Ta je prav tako kot geološka karta v prvi vrsti namenjen domačim in tujim strokovnjakom različnih profilov (velik del je preveden v angleški jezik), po njem pa lahko s pridom posežejo tudi vsi tisti, ki jih zanima geologija Krasa. Na 72 straneh formata A4 so poleg uvodnih poglavij in pregleda dosedanjih raziskav podrobno opisane vse geološke enote Krasa, njegova tektonska zgradba in mineralne surovine. Tolmač in geološka karta sta vložena v skupni ovitek. Med besedilom je devet preglednih slik, ki omogočajo uporabo tolmača tudi brez priložene geološke karte. V tolmaču je poleg opisa kamnin poudarek tudi na interpretaciji zgodovine njihovega nastajanja v obdobju krede in starejšega terciarja ter na opisu osnovnih tektonskih dogajanj na severnem deformiranem robu Jadranske mikroplošče, ki so bistveno vplivali na današnjo podobo Tržaško-komenske planote.

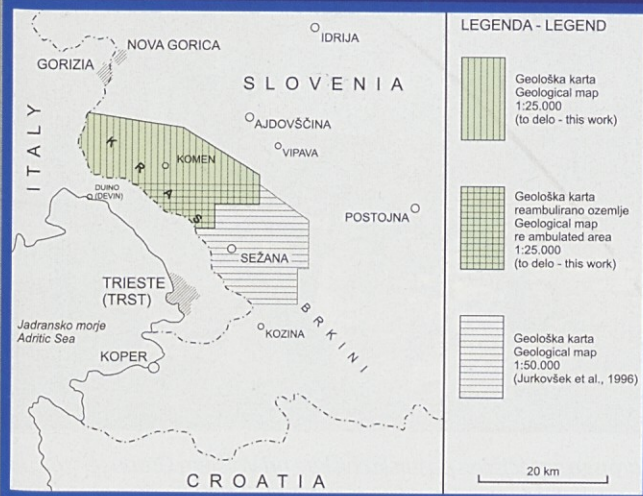
Tržaško-komenska planota se razprostira v dinarski smeri (severozahod - jugovzhod) nad Tržaškim zalivom na skrajnem severnem koncu Jadranskega morja. Bolj je znana pod imenom Kras, ki zaseda med slovenskimi kraškimi regijami posebno mesto, saj je po pokrajinskem imenu nastal mednarodni strokovni izraz kras (karst) in bil sprejet skupaj s prvo predstavo o tem, kaj je kras: »kamnita pusta goličava z na gosto posejanimi vrtačami«. Krasu v ožjem pomenu pripisujemo le apnenčevo in dolomitno ozemlje, ki ga obkrožajo naplavine Soče ter fliš Tržaškega zaliva, Vipavske doline in Brkinov.

Prve geološke raziskave na Tržaško-komenski planoti, ki segajo v 17., 18. in v začetek 19. stoletja, so bile omejene bolj na proučevanje kraških pojavov in na najosnovnejše raziskave geološke zgradbe. V drugi polovici 19. stoletja so se avstrijski geologi pričeli bolj poglobljeno ukvarjati z geologijo Krasa in so izdelali prve geološke karte v merilu 1:75.000. V obdobju po prvi svetovni vojni so pobudo geoloških raziskav na Krasu prevzeli italijanski geologi in tiskali geološko karto okolice Trsta v merilu 1:100.000. Italijani so nadaljevali z izdajanjem geoloških kart še po drugi svetovni vojni in na novo so izdelali geološki karti listov Gorica in Trst v merilu 1:100.000.

Šele po drugi svetovni vojni so začeli v slovenskem delu Zunanjih Dinaridov, predvsem na Primorskem, v večjem številu raziskovati tudi slovenski geologi, saj je velik del Primorske do tedaj pripadal Italiji. Iz tega obdobja je bilo nedvomno najpomembnejše delo opravljeno na Osnovni geološki karti SFRJ 1:100.000. Celotna Tržaško-komenska planota je na štirih listih Osnovne geološke karte. Največji severozahodni del je na listu Gorica, manjši deli pa so na listih Trst, Postojna in Ilirska Bistrica. Problematika krednih in terciarnih plasti na vseh štirih listih je bila rešena po podobnem principu, saj vse karte bolj ali manj sovpadajo tudi po času kartiranja in tiska.

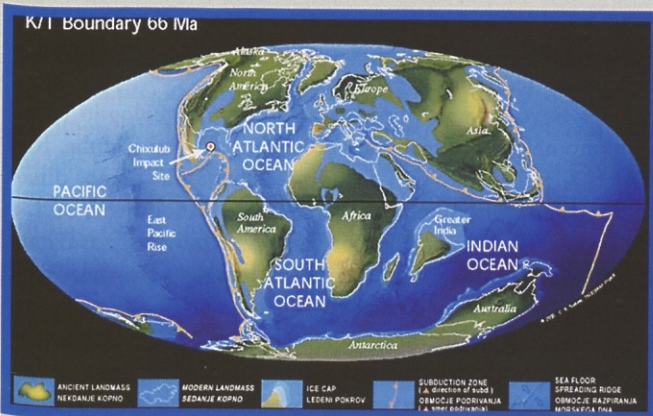
V poznih osemdesetih letih 20. stoletja, ko je bila Osnovna geološka karta 1:100.000 že v sklepni fazi, so se pričele priprave na izdelavo nove geološke karte Slovenije. Prva karta nove generacije je bila Geološka karta južnega dela Tržaško-komenske planote 1:50.000 (Jurkovšek et al., 1996), pozneje ji je sledila še Geološka karta severnega dela Tržaško-komenske planote 1:25.000 (Jurkovšek, 2008), o kateri je poročala tudi revija Kras (Jurkovšek, 2008). Obe karti temeljita na metodah sodobne sekvenčne stratigrafije.

Zgodovina kamnin, ki jih danes vidimo na površini Krasa, sega daleč nazaj v čas srednjega zemeljskega veka, v ob-

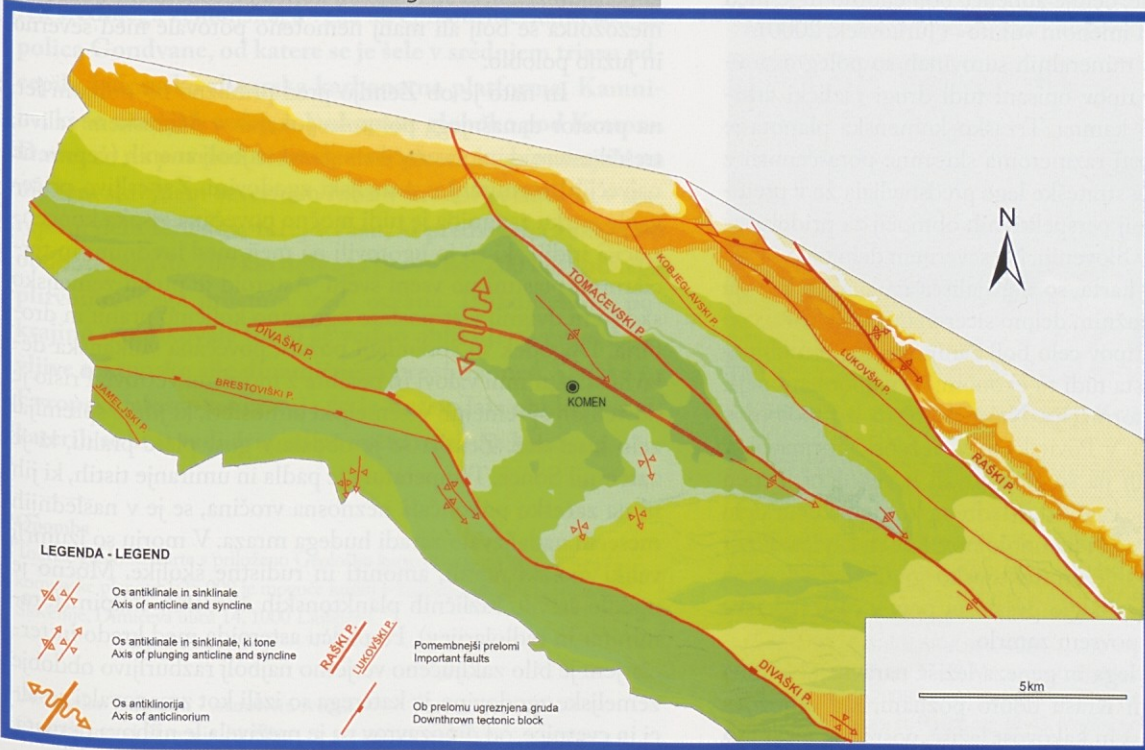

Položaj ozemlja, ki je prikazano na novi geološki karti in opisano v tolmaču (rdeča pikl).

Paleogeografska karta sveta na meji med kredo in terciarjem, pred 66 milijoni let, ko je na prostor današnjega Mehškega zaliva padel meteorit. (SCOTSE, C. R. 2002; <http://www.scotese.com>, spletna stran PALEOMAP).

Na pregledni tektonski karti so v tolmaču prikazane osnovne strukturno tektonske značilnosti severnega dela Krasa.

dobje dinosavrov in oceana Tetida, ki se je že v triasni periodi pričel zajedati v nadcelino Pangeo. Kamnine Krasa so nastajale pretežno v plitvem in toplim morju na severnem robu nekdanje Jadransko-dinarske karbonatne platforme, ki je bila ena izmed največjih mezozojskih platform perimediteranskega prostora. Njena paleozojsko-spodnjetriasna predzgodovina se je pričela že mnogo prej, blizu ekvatorja na epikontinentalnem šelfu Gondvane, od srednjega triasa naprej pa je obstajala kot bolj ali manj izolirana intraoceanska karbonatna platforma, ki bi jo po nekaterih značilnostih lahko primerjali z današnjimi Bahami pri Floridi. Obkrožali so jo globokomorski bazeni Tetisa.

V kredni periodi, ki je bila zadnja, približno 80 milijonov let dolga perioda mezozoika (začela se je pred 145 milijoni let in se končala pred 65 milijoni let), je bila nadcelina Pangea že povsem razdeljena na več delov; novonastali kontinenti so se različno pomikali proti današnjim geografskim legam. Prav nasprotno, kot je pri permskem združevanju kopenskih mas v Pangeo prišlo do zmanjševanja obsega plitvega priobalnega morja in do izrazitega upadanja števila vrst živih bitij, se je v kredi zaradi napredujočega razpadanja Pangee močno povečal priobalni življenjski prostor. Toplo podnebje brez poledenitev, razmeroma visok nivo morske gladine in obsežna epikontinentalna morja so bila odlično izhodišče za bujen razvoj življenja, med drugimi tudi tistih življenjskih oblik, ki so pozneje v kenozoiku uspešno zavladale Zemlji. In prav zaradi izjemno ugodnih življenjskih pogojev so tudi kamnine Krasa domala na vsakem koraku vse polne fosilov.

Splošna značilnost krednih oceanov je bila tudi akumulacija črnih, z organsko snovjo bogatih sedimentov na dnu. Anoksičnost oceanov je bila povezana z razmeroma toplo in enotno svetovno klimo. Zemeljski poli so bili brez ledenih kap, od koder bi lahko na dno oceanov dotekala hladna, s kisi-

Ogenj je poleti 2003 v nekaj urah spremenil podobo pokrajine in pokazal, da se pod bujnim zelenjem skriva res pravi kras.

Kamnito zatočišče - pastirska hiška - pri Volčjem Gradu je zgrajena iz plošč komenskega apnenca.

kom bogata morska voda. Občasno je prišlo do dviga pridne vode in do vdora z organsko snovjo bogatih sedimentov v plitva morja, ali pa je morska gladina nekoliko upadla in so nastale obsežne plitvine. Takšni dogodki, ki jih beležimo tudi v kamninah Krasa, so posledično lahko povzročili množično umiranje morskih organizmov, nastali pa so temni ploščasti in laminirani apnenci, v katerih so zlasti v okolici Komna že v preteklosti našli številne fosilne ribe in na katerih, zaradi visoke vsebnosti kremenca v obliki roženca, odlično uspeva teranska trta (Jurkovšek, 2001). Na večjem delu tega plitvomorskega prostora pa so v topli, čisti in dobro »prezračeni« vodi množično uspevale nenavadne rudistne školjke, katerih lupine grade velik del rudistnih apnencev, ki jih ponekod na Krasu pridobivajo kot cenjen arhitektonsko-gradbeni kamen, bolj znan pod imenom »kraški marmor«. Če so lupine cele, so v preseku vidne kot nekakšne rože, od tod ime »forito«. Kadar pa so lupine zdrobljene, deluje apnenec bolj enotno in je med kamnarji poznana pod imenom »unito« (Jurkovšek, 2000).

V poglavju o mineralnih surovinah so poleg osnovnih in najpogostejših tipov opisani tudi drugi različni arhitektonsko-gradbenega kamna. Tržaško-komenska planota je zaradi geoloških danosti razmeroma skromne poraščenosti z gozdovi in zaradi svoje strateške lege predstavljala že v preteklosti eno izmed najbolj perspektivnih območij za pridobivanje naravnega kamna v Sloveniji. Na severnem delu planote, ki ga prikazuje geološka karta, so nahajališča naravnega kamna primerjalno z njenim južnim delom sicer manjša, vendar so po pestrosti kamninskih tipov celo bolj zanimiva. Za pridobivanje naravnega kamna sta tudi tu ekonomsko najpomembnejši Lipiška in Repenska formacija. Nekaj manjših kamnolomov naravnega kamna je še v Povirski in v Sežanski formaciji, v vseh drugih formacijah pa so pridobivali le tehnični kamen za gradnjo, posipavanje cest itd. Medtem, ko na južnem delu Krasa obratuje nekaj večjih kamnolomov, kot so Lipica, Povir in Doline, je pridobivanje arhitektonsko-gradbenega kamna na severnem delu Krasa naglo pešalo in prav v času izdelave zadnje geološke karte povsem zamrlo.

Stratigrafska lega in geneza ležišč naravnega kamna sta danes na celotnem Krasu dobro poznani, kar omogoča boljši vpogled v velikost in kakovost ležišč, posredno pa vpliva

na njihovo varovanje pred morebitno pozidavo ter na načrtovanje smotrnega in okoljsko sprejemljivega izkoriščanja. Žal je marsikje za tovrstno varovanje ležišč naravnega kamna in kamnarske dediščine že prepozno.

Seveda je za popolno razumevanje geologije Krasa potrebno nekaj predznanja o geološki zgodovini Zemlje. Razumeti je treba predvsem to, da predstavlja naš planet dinamični sistem, ki ni nikoli miroval in tudi v prihodnje ne bo. Če je bil konec starega zemeljskega veka zaznamovan z združitvijo kopenskih mas v enotno nadcelino Pangeo, je za mezozoik ali srednji zemeljski vek značilna njena ponovna delitev, ki se je pričela z odpiranjem severnoatlantskega bazena. Severna Amerika se je ločila od Afrike; Afrika, Južna Amerika in Indija pa o se ločile od Antarktike. Ob koncu krede sta se ločili še Afrika in Južna Amerika, Avstralija pa se je oddaljila od Antarktike. Z razpadom superceline so bile prekinjene poti kopenskih živali, ki so lahko ob koncu paleozoika in v začetku mezozoika še bolj ali manj nemoteno potovale med severno in južno poloblo.

In nato je ob Zemljo pred približno 65 milijoni let, na prostor današnjega polotoka Jukatan v Mehikem zalivu, treščil asteroid in povzročil enega od najbolj znanih (čeprav ne največjih) izumiranj v zemeljski zgodovini. Zanesljivo pričevanje o trku asteroida je tudi močno povečana visoka koncentracija iridija, ki so jo ugotovili na meji med krednimi in terciarnimi plastmi po vsem svetu. Asteroid je prebil zemeljsko skorjo in dvignil v atmosfero ogromno količino prahu in drobirja. Dogodek so spremljali požari, povečana vulkanska dejavnost, ogromni valovi in nevihte z močnimi vetrovi. Prišlo je do velikih sprememb v zemeljski atmosferi, ki jih je spremljal zelo kisel dež. Zemlja se je obdala v gost plašč prahu, ki je zatemnil Sonce. Temperatura je padla in umiranje tistih, ki jih ni na začetku pokončala neznosna vročina, se je v naslednjih mesecih nadaljevalo zaradi hudega mraza. V morju so izumrli veliki morski reptili, amoniti in rudistne školjke. Močno je upadlo število različnih planktonskih živalskih skupin (foraminifer in radiolarijev). Po padcu asteroida med kredo in terciarjem je bilo zaključeno verjetno najbolj razburljivo obdobje zemeljske zgodovine, iz katerega so izšli kot zmagovalci sesalci in cvetnice, od dinozavrov pa je preživela le njihova pernata,

*Fosil ribe vrste *Coelodus vetteri*, ki so ga našli že v 19. stoletju v komenskem ploščastem apnencu pri Komnu. Prvič ga je opisal znameniti hrvaški paleontolog Milutin Gorjanović-Kramberger leta 1985. Fosil hrani Museo civico v Trstu.*

V ploščatih in laminiranih apnencih so pogosti fosili rib, na preperini teh plasti pa odlično uspeva »teranska« trta. Primerek fosilne ribe je iz komenskega apnenca pri Gabrovici.

mного prijaznejša različica - ptice.

Vse te biološke spremembe se jasno odražajo tudi v fosilih Krasa. Seveda je sprememba v kamninah opazna že nekoliko prej, saj je bila ob koncu krede zaradi padca morske gladine sedimentacija na velikih prostranstvih Jadransko-dinarske karbonatne platforme prekinjena in se je obnovila šele po ponovni potopitvi platforme malo pred kredno-terciarno katastrofo, ponekod pa šele v paleocenu. V tem času so nastale plasti Kraške grupe, ki je dobila ime po Krasu in predstavlja zadnji velik kamninski sklop Jadransko-dinarske karbonatne platforme. V eocenu je bila platforma dokončno pokopana z napredujočimi bazenskimi sedimenti, s prehodnimi plastmi in s flišem.

Predzgodovina Krasa sega torej daleč nazaj v začetek srednjega zemeljskega veka na epikontinentalni šelf ali polica Gondvane, od katere se je šele v srednjem triasu odcepila Jadransko-dinarska karbonatna platforma. Kamnine, ki so nastajale tedaj, so pokopane globoko pod Krasom. Danes so na površini vidne le tiste plasti, ki so nastajale na njenem skrajnem severnem robu v kredni periodi in v starejšem delu terciarja, torej v času, ki predstavlja zaključno obdobje tega do 700 km dolgega in več kot 200 km širokega plitvomorskega prostora sredi oceana. Dokončno so pokrajino izoblikovale (in jo še vedno oblikujejo) nepredstavljive tektonske sile dinamičnega prostora med Afriško in Evropsko ploščo ter erozija, ki je Krasu dala oblike, zaradi katerih se kras tudi drugod po svetu imenuje kras.

Opomba

Tolmač geološke karte s priloženo Geološko karto severnega dela Tržaško-komenske planote 1:25.000 je mogoče kupiti v knjižnici Geološkega zavoda Slovenije, Dimičeva ulica 14, 1000 Ljubljana.

Dr. Bogdan Jurkovšek - znanstveni svetnik,
Geološki zavod Slovenije, Ljubljana

Prečni prerez apnenca, ki se ga je med kamnarji na Krasu, zaradi cvetlicam podobnih prečnih presekov rudistnih lupin, prijelo ime »fiorito«.

Enega izmed najbolj kvalitetnih in najbolj odpornih kraških naravnih kamnov so pridobivali v kamnolomu blizu Koprive. Temne lise so odlomki lupin mehkužcev, pretežno rudistnih školjk. Vse fotografije: Bogdan Jurkovšek

Avtorjevi zapisi o geologiji Krasa v reviji Kras

JURKOVŠEK, B., 1996: Fosili južnega Krasa priče dogodkov na Dinarski karbonatni platformi v kredi in paleogenu.- Kras, št. 17-18, str. 9, Mediacarso, Ljubljana

JURKOVŠEK, B., KOLAR-JURKOVŠEK, T. & KRIVIC, K., 1998: Avtoceste na Krasu in geološka dediščina.- Kras, št. 25, str. 38-40, Mediacarso, Ljubljana

JURKOVŠEK, B., 2000: Kamnarstvo je del tradicije Krasa.- Kras, št. 37, str. 38-39, Mediacarso, Ljubljana

JURKOVŠEK, B. & KOLAR-JURKOVŠEK, T., 2001: Kras - pokrajina terana in fosilov.- Kras, št. 45, str. 37-39, Mediacarso, Ljubljana

JURKOVŠEK, B., 2008: Nova geološka karta severnega dela Tržaško-komenske planote.- Kras, št. 90-91, str. 38-43, Mediacarso, Sveto

Domačija Pliskovica št. 11

OD KMETIJE DO MLADINSKEGA HOTELA

Eda Belingar

Na skrajnem južnem robu vasi Pliskovica, ene izmed največjih na Krasu, se z njivo, ki je sodila h kmetiji, domačija Slamčevih, danes poznana tudi kot Mladinski hotel, izteče v vinograde in poleti živopisane travnike ter pašnike, ki ustvarjajo obdelan obroč v vse bolj zaraščeni kraški krajini.

Kot večina kraških domov kaže tudi Slamčeva domačija navzven skromno oblikovano podobo. Med vaško cesto in stanovanjsko hišo je vrinjeno enocelično poslopje, ki je pred prenovo sodilo k sosedovim Jurijevim. Visok kamnit zid borjača z dvema kalonama, ki nakazujeta, da je domačija spoj nekdanj dveh kmetij, že pred prvimi zarisi v zemljiški kataster združenih v eno skupno, še vedno skromno domovanje, poveže nekoliko odmaknjeno nekdanjo štal s senikom in skedenjem v zaokroženo posest.

Na dvorišču je ob retrofasado sosednje domačije Sčajnkni pod enokapno skrlato streho stisnjen svinjak s košnjakom. Kmetija Slamčevih je na vasi veljala za majhno. V štali so redili po eno kravo in vola za domače potrebe ter kakšnega telička za prodajo. Kosili so travo in viške sena prodajali. Kmetija je zadoščala za preživetje družine, z denarjem od prodaje kmetijskih pridelkov pa so morali pokrivati stroške davkov.

Na zgornjem robu dvorišča nastavlja svoje lice soncu enonadstropno nekdanje stanovanjsko poslopje, hiša s spahnjenjo in z vinskim hramom. Prvi zapis o lastništvu je iz leta 1877, ko se kot lastnica navaja Uršula Kosič¹. Nad nekdanjo kuhinjo je streha še skrlata, preostali del, na katerega je med prvo vojno padla granata in je bil po njej obnovljen ter nadzidan z mezaninom, pa je pokrit s korci. Pred nekdanjo kuhinjo je na dvorišču prizidana spahnjenca, prekrita z enokapno korčno streho... Če se smemo zanašati na točnost izrisa katastrskih map, ugotovimo, da je bila spahnjenca zgrajena šele po letu 1874.

Zasnova stanovanjske hiše je iz treh celic. Skozi vhodna vrata vstopimo kar v kuhinjo, ki ima na levi vrata v kamro, kjer so bile miza, vintla za mesenje kruha in priročna shramba. V izpahnjem delu je kakšnih 50 cm visoko ognjišče, nad katerim se pne napa, v katero se je vil tudi dim iz velike krušne peči, ki je zavzemala lep del kuhinje.

Katastrska mapa iz leta 1821.

Zgornja domačija je še brez spahnjenca, spodnja pa ima na skrajnem jugozahodu ohranjeno hišo, ki je že v katastru iz leta 1874 ni bilo več.

Vir: E. Belingar, Konservatorski program, 2001.

Skromni so tudi sami arhitekturni detajli.

Tako je Slamčevim za preklado kalone služila kar lesena greda, zaščiten s skrlato strešico. Obnjo se je prislonil Jurijev hramc za strice in tete s še opaznim strmim naklonom prvotne strehe. Fotografija: fototeka Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), Območna enota Nova Gorica, 1982.

Stanovanjska hiša je naseljena kazala drugačno podobo kot v letih, ko v njej ni več nihče živel. Fotografija: E.Belingar, 2001.

Velik del kuhinje je zavzemala krušna peč, postavljena nasproti ognjišča. Ob njej je na fotografiji sin zadnjega lastnika Slamčeve domačije Boris Kosič - Slamčev. Fotografija: E.Belingar, 2001.

Dostop v nadstropje je po notranjih lesenih stopnicah iz kuhinje. Tod sta iz veže vhoda v dve kamri in na gank... Ta se vleče po vsej dolžini fasade vse do spahnjence.

Nekdanji Jurijev hram je bil včasih pritličen, krit s strmo dvokapnico, kar je mogoče razbrati na obcestni steni. Kot prvi lastnik parcele, na kateri je postavljen »hram od hiše št. 15«, je leta 1877 naveden »Josef Vrabčič sel Valentin«; hiše, ki je bila leta 1969 preštevilčena v št. 32. Že v preteklosti so ga nadzidali. Imel je lasten vhod s severne strani, funkcionalno nepovezan s Slamčevo hišo. Prekrit je z enokapno korčno streho, ki pada proti cesti. Jurjevi mu rečejo hramc za strice in tete. Nekdaj je služil za bivanje neporočenim družinskim članom, vendar je bil že v prejšnjem stoletju le shramba, spodaj za drva, v nadstropju pa za deteljo.

Skrajno levi del pritličja zapolnjuje hr'm, vinski hram z dostopom z dvorišča. Tla v hramu so bila iz zbite gline, strop pa iz vidnih lesenih gred, čez katere so položili deske.

Nekdaj samostojna domačija na spodnjem koncu ima ohranjena le gospodarska poslopja in vodnjak. Nekdanja štala s senikom ter skedenj, kjer so mlatili žito, sicer pa so vanj zapeljali voz, lojtrnco za seno, odložili koš za gnoj. Sedaj nudi prenočišča popotnikom, ki pridejo v Mladinaski hotel, v skednju pa prirejajo najrazličnejše delavnice.

Štala je enocelična enonadstropna hiša, krita z dvokapno streho. V pritličju je živina jedla iz zidanih jasl, v nadstropju, nad štalo, pa so spravljali seno. Nad štalo je bil zunanji dostop po lestvi do manjšega ganka, prekrita z enokapno korčno strešico. Tla v štali so bila iz zbite gline. Strop iz lese-

Hram je služil tako za predelavo grozdja kot za hrambo vina, pa tudi kot občasna delavnica, v kateri je gospodar opravljal manjša popravila kmečkega orodja. - Fotografija: E.Belingar, 2001.

Ostrešje skednja in vrata v štalo. Stavbno pohištvo je leseno. Les za deske, jelovino, so Pliskovljani hodili iskat na obronke Trnovskega gozda, medtem ko se je hrastov les, ki je služil za grede, dobil v okolici vasi. - Fotografija: E.Belingar, 2001

Tu se je ohranilo izvorno leseno ostrešje s tesanimi gredami in z lesenimi deskami, na zatrepe so razmestili preostale skrle, namesto njih pa se je za prekritje po vzoru podobnih primerov iz preteklosti uporabil material, ki je bil ljudem v določenem času najbolj v rabi, v tem primeru korci. - Fotografija: E. Belingar, 2002.

Ob vhodnih vratih v štalo je bil iz desk zbit trahtar, v katerega so z ganka metali seno, tega pobirali iz odprtine na dnu trahtarja pri vratih v štalo in ga trosili živini. - Fotografija: Fototeka ZVKDS, OE Nova Gorica, 1982

nih gred, čez katere so bile z vrhnje strani položene deske, je bil obit tudi s spodnje strani s plohi in ometan. Tako seno nad štalo ni gnilo, saj je bilo v štali zaradi živine precej vlažno.

Skedenj je prav tako enoceličen prostor, tlakovan z lepimi kamnitimi skrlami in prekrit z dvokapno korčno streho, ki ima kratek skrlat napušč, le nad velikimi vhodnimi vrati je bil ta napušč daljši, sloneč na lesenih gredah, oprtih na zunanjo fasado z lesenimi koli. Skedenj je bil brez ravnega stroga, le nad pritličjem so vgrajene grede, ki pa niso popodene. Nanje so odlagali vse tisto, česar niso prav pogosto rabili. Tod so jeseni tudi sušili repo. Grede v skednju so bile vgrajene kar visoko, tako da so lahko ob mlatvi obračali cepce. Na skednju so tudi čistili, vejali ali phali žito. Steno z dotrajanim ometom, v katero so metali žito, da se je zrnje ločilo od plev, so obložili z deskami, da se nobeno zrno ni izgubilo. Pri Slamčevih so vejali žito ob steni levo od vhoda v skedenj.

Tako stanovanjsko kot gospodarsko poslopje sta z zunanje strani ometani. Za omet so mojstri uporabili drobnejši pesek, ki se je v dežju stekal v obcestne kanale. Hodili so ga iskat pod glavno cesto in v Rabar v bližini Pliskovice. Z njim so potem fino ometali, zapucali. Kamenje za zidavo so nabirali po gmajnah v okolici vasi. Tako so gmajne obenem še čistili kamnja in ravnali teren za travnike. Šudr, gramoz, s katerim so posipavali dvorišča, da niso hodili po blatu, so dobili tako, da so kamenje tolkli z manjšimi bati na dolgih ročajih, s ščinkavci.

Leta 2000 je mladina v občini Sežana, združena v Mladinskem centru Podlaga, skupaj z Medobčinskim društvom prijateljev mladine Sežana, prišla na idejo o ustanovitvi mladinskega doma³ in kot rešitev se je ponudila Slamčeva domačija, tedaj že več let nenaseljena.

Gradbena dela so se začela v letu 2002. Kot pri vseh prenovah je tudi pri Slamčevih ta na eni strani rezultat zahtev in pogojev investitorjev, na drugi strani pa odvisna od ohranjenosti stavb in tehničnih možnosti, ki so na razpolago ob pogoju, da je treba ohraniti čim več zdravih obstoječih konstrukcijskih in oblikovnih elementov... Kot ena izmed okoliščin, ki je privedla do nekaterih, za prezentacijo domačije ne najbolj posrečenih rešitev, se je pri obnovi pokazala investitorjeva zahteva po zagotovitvi 32 ležišč znotraj obstoječih objektov domačije.

Odgovorna konservatorica je tako glede na začrtani program predvidela⁴ v prostorih senika nad štalo in skednjem možnost spanja na senu za popotnike, ki bi si tega želeli, kot je bilo to včasih v navadi, ko je v hiši zmanjkalo prostora. A stroga slovenska požarno-varstvena zakonodaja tega ne dopušča. Isti predpisi tudi onemogočajo, da bi se kurilo na ognjišču v spahnjenci.

Problemi so nastopili tudi pri uporabi avtohtonih materialov. Ob prekrivanju obeh skrlatih streh se je pokazalo, da bo kamnite kritine dovolj le za prekritje ene strehe in svinjaka na dvorišču. Izvajalec gradbenih del ni uspel zagotoviti manjkajočih skrl, saj kot vemo, kamnoloma za skrle na Krasu še vedno ni. Na osnovi dejstva, da je streha nad nekdanjo kuhinjo istočasnega nastanka kot objekt sam, se je skrlato streho rekonstruiralo tu. Na štali je bila rešitev drugačna.

Velik poudarek smo pri obnovi posvetili sondiranju prvotnih poslikav in beležev domačije⁵. Tako se je ob stopnišču v nadstropje stanovanjske hiše ohranil še kvaliteten izvorni omet z opleski, v prostorih nekdanje kuhinje, kamre in same vhodne fasade pa so bili ponovno poslikani pri sondiranju odkriti vzorci.

Skedenj in štala pred prenovo... Takrat je bila vsa domačija v zelo slabem gradbeno statičnem stanju; veliko delov je bilo že zrušenih. - Fotografija: E. Belingar, 2001.

Spodnji sliki:

Prav gotovo tudi zaradi tako zastavljenih ciljev je obnovljena domačija postala motor najraznovrstnejšega dogajanja ne le v sami vasi, pač pa tudi na širšem območju Krasa.

Fotografiji: E. Belingar, 2007, 2010

Lastnik, domačin, je ob prodaji določil pogoj, da mora program na domačiji omogočiti javno dostopnost vaščanom. Ti so ves čas podpirali prizadevanja mladine in ji stali ob strani. Kar je najbolj navdušujoče: v načrtovanih programih so domačini videli predvsem obet bolj kvalitetnega življenja, pestrega dogajanja v vasi ter medsebojnega druženja in ne le nov vir dohodka in možnost novih delovnih mest.

Opombe

¹ Glavna knjiga Pliskovica, zemljiško knjižni vložek 81, str. 677

² <http://sl.wikipedia.org/wiki/Pliskovica>

³ Glavna knjiga Pliskovica, zemljiško knjižni vložek 81, str. 677.

⁴ Prav tam, zemljiško knjižni vložek 259, str. 2095.

⁵ Eda Belingar, Pliskovica, Domačija Pliskovica 11, Konservatorski program za prenovo, Nova Gorica : ZVKDS; OE Nova Gorica, december 2001.

¹ Andrej Jazbec, Eda Belingar, Pliskovica, Domačija Pliskovica 11, Študija obarvanja fasad, Nova Gorica.; ZVKDS, OE Nova Gorica, november 2002.

Viri

Belingar, Eda Pliskovica; december 2001: Domačija Pliskovica 11, Konservatorski program za prenovo.- ZVKDS; OE Nova Gorica
Belingar, Eda; Jazbec, Andrej; november 2002: Pliskovica, Domačija Pliskovica 11, Študija obarvanja fasad.- ZVKDS, OE Nova Gorica

Kosič, Boris; Slamčev, Pliskovica 80

Glavna knjiga Pliskovica, zemljiško knjižni vložek 81, str. 677. Hranijo jo na Zemljiški knjigi v Sežani.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Pliskovica>

KOPRIVA - MAJHNA, A ZANIMIVA KRAŠKA VAS I. del

Mira Cencič

Kopriva leži ob cesti med Štanjelom in Dutovljami. Je strnjena kraška vas na rahlo vzpetem hribu, ki sega do višine 282 metrov. Območje je značilno kraško, ki pa zaradi ozelenitve navidezno izgublja vidne kraške značilnosti. In zgublja tudi svoj kmečki značaj, ko so se tod ljudje preživljali v glavnem s kmetovanjem in kamnoseštvom. Kmetijske površine prebivalci izkoriščajo večinoma le še za lastne potrebe. Njive so v glavnem v dnu plitkih dolov in vrtač in po vmesnih pobočjih. Poljščine, kot so krompir, žito, krmilne rastline, so skoraj opustili, razširili pa so vinograde tam, kjer je razmeroma globoka prst, deloma kremenica, deloma jerina. Pridelujejo v glavnem teran, pa tudi nekaj belega vina. Pašniki so na severni strani vasi, a živnoreja je povsem izumrla. Tudi sadje pridelajo le zase. Prebivalci se preživljajo večinoma z delom po bližnjih večjih krajih.

Vas Kopriva z vasico Brje ob cesti in železnici Štanjel-Dutovlje.

Slika levo zgoraj: Pogled na cerkev sv. Elije.

Slika desno: Pogled na cerkev sv. Elije z južne strani.

Slika spodaj: Nekdaj zelo pomemben zbiralnik vode v Koprivi - Lokev na jugozahodnem robu Koprive, ki služi le še za zalivanje bližnjih vrtov.

Borov gozd je na Kalužah in onstran Kremenjaka. Na Kremenjaku je opuščen kamnolom kraškega marmorja, ki ima še velike zaloge. Kamen so tu lomili od leta 1900 s presledkom do leta 1961.

V okolici najdemo nekaj kraških jam, ki dokazujejo, da se kulturna krajina lahko razmeroma hitro spremeni; mnogo počasneje pa se spreminja naravna krajina, zlasti značilni kraški pojavi. Severozahodno od Koprive je velika vrtača Obršnjak, blizu nje pa Slepa jama, v kateri so našli posebno vrsto jamskih polžkov. Na vzhodni strani, proti Brjem, je 70 metrov globoko Koprivsko brezno.

Voda

Tudi na tem delu Krasa so bili kali pomemben vir vode, kakor po vseh kraških vaseh, dokler ni pritekla pitna voda po vodovodnih ceveh. V bližini je bilo več kalov za napajanje živine. Na zahodni strani vasi so bili kali na Stezah, na Vrlaku in na Koncu, na severni strani sta bila kal Na Kalužah in Novi kal. Na vzhodni strani je bil še kal Za Borštom. Najpomembnejša pa je bila večja lokev na jugozahodnem kraju vasi, iz katere so še po prvi vojni napeljali vodo v poseben čistilnik, da so jo uporabljali za hišne potrebe.

Vodovod, ki je leta 1915 začel oskrbovati Kras z izviri onkraj Nanosa, ni dosegel Koprive, temveč je bil speljan mimo Tomaja na Dolenji Kras do Opatjega sela za potrebe fronte. Potem pa so leta 1924 napeljali v Koprivo vodovod iz Dutovelj, ki je napajal nekaj vaških korit in javnih pip pa tudi vaški vodnjak, da so iz njega črpali vodo v sušnem času.

Promet

Cesta, ki vodi skozi Koprivo, je zelo stara, saj je to del poti, ki je iz davnine povezovala Vipavsko dolino in Gorico z morjem prek Vogelj in Zgonika. Po določitvi nove meje leta 1947 je dobila večji pomen njena povezava z Sežano. Cesta seveda ni bila taka, kot je današnja. Nekoliko boljši klanec so v letih 1820-1830 razširili in cestišče obložili s suhozidi. V jeseni leta 1957 so obcestne zidove porušili in cestišče razširili, čez čas pa še asfaltirali. Sredi vasi se odcepi cesta v Brje, ki je vedno spadalo k Koprivi.

Devetnajstega julija 1906 je tod mimo stekla bohinjska železnica, ki je prinesla našim krajem precejšnje spremembe. Železniško postajo je Kopriva dobila šele, ko je bila z novo državno mejo prekinjena proga Dutovlje-Opčine in so v letih 1947 in 1948 zgradili odcep proge Kreplje-Sežana.

Prebivalstvo

Vas je strnjena in se deli v Dolenji in Gorenji konec. Ni velika. Prvi zapis o vasi je iz leta 1200 in navaja pet kmetij. V franciskeyskega katastru iz leta 1822 je navedeno, "... da je v Koprivi 75 stanovanjskih hiš, ki so zidane s kamenjem in malto, večinoma krite s kamnitimi skrilami, le redke so krite s strešniki ali slamo, in so dovolj udobne za potrebe kmečkega prebivalstva. Vsak kmet ima še s kamnja zidano gospodarsko poslopje, ki je pokrito s slamo..." Zelo ugodno poročilo, če upoštevamo, da je bilo takrat v Tomaju 82, v Sežani pa 94 stanovanjskih hiš ter da je bilo takrat v katastrski občini Sežana (še Šmarje, Dane in Orlek) od skupno 172 hiš kar 100 kritih s

slamo... Leta 1861 je Kopriva štela 59 hiš in 67 gospodinjstev. Po štetju iz leta 2002 je v vasi še 82 hiš, a le 60 jih je stalno naseljenih.

Leta 1869 je bilo v Koprivi 323 prebivalcev, leta 1900 je njihovo število narastlo na 354, leta 1966 pa upadlo na 232. Po statističnih podatkih iz leta 2002 je v Koprivi le še 180 prebivalcev...

Brje je imelo leta 1961 12 hiš. Leta 1869 je tod živel 72 ljudi, leta 1890 jih je bilo 84, leta 1966 pa jih je bilo le še 41. Po statističnih podatkih iz leta 2002 je v Brjah živel samo še 23 ljudi v 14 hišah.

Kakor se je spreminjalo število hiš in število prebivalcev, so se spreminjale tudi hiše in imena vasi, pravzaprav njihov zapis. V različnem obdobju najdemo nekoliko drugačen zapis imena Kopriva, na primer: De Coprew (leta 1200), Choprivae (leta 1316), Koppriw (leta 1499), Copriva (leta 1647). V gradivu „Cerkve na Slovenskem“ je omenjena kot Cesta. Brje pa so zapisali Breina (leta 1316), pa tudi z mestnikom, in kot Berien.

Z razvojem fevdalizma so vasice na Krasu pripadale različnim zemljiškim gospodstvom. V Goriško-Rihemberškem urbarju je okoli leta 1200 omenjenih 30 kraških kmetij, v Koprivi (Coprew) pet, ki so pripadale goriškim grofom.

Župa Kopriva-Štanjel in ozemlje v gorica med Branico in Rašo je po urbarju iz leta 1494 spadalo k vipavskemu posestvu. Tudi urbar za Vipavo iz leta 1499 potrjuje pripadnost župe Kopriva-Štanjel (Koppriw, Sand Daniell) k temu gospodstvu. Potem, ko je nastala graščina v Štanjelu (1661) in so se baroni Kobencelji uveljavili kot zemljiški lastniki ter upravitelji, sta vasi Kopriva in Brje pripadali k temu zemljiškemu gospodstvu.

Privezanosti na svojo kmečko posest so se Koprivci rešili, kakor vsi avstrijski državljani, ko je bil na Dunaju leta 1782 izdan Patent o odpravi osebne odvisnosti, kar pomeni odpravo tlačanstva - osebno osvoboditev. S tem je bila tudi kmetom dana pravica do selitve, kar je pospeševalo odliv Kraševcev v Trst. Fevdalnega gospodstva pa so se rešili po letu 1848 z odpravo fevdalizma.

Iz urbarjev razberemo tudi prve priimke, ki so se v spremenjeni obliki ohranili do danes. V urbarju za Vipavo iz leta 1499 so navedeni hišni gospodarji s priimki: Perc, Šimec, Volkhmer, Vochmar (Ukmar), Gulič, Vuršič (Uršič), Kranjčič, Smit, Šušter.

Zgodovina

Naselje Kopriva je veliko starejše, kot je navedeno v prvih zapisih. Glasilo Arheološka najdišča Slovenije poroča, da je bil v Koprivi v živo skalo vklesan rimski nagrobnik. Na njem je bilo vidnih le nekaj črk. O napisu sedaj ni več sledu.

Nekateri viri omenjajo Koprivo in Brje kot uskoški vasi, kar seveda ne bo držalo, saj sta obe mnogo starejši. Uskok so prihajali na Kras v 15. stoletju in pozneje, Koprivo pa se omenja že leta 1200 in Brje najmanj leta 1316. Morda je bil v te vasi dotok priseljencev, ko so Turki opustošili kraške vasi.

Domišljijo buri groblja - kupi kamenja in ostanki opeke na jugovzhodni strani vasi, na vzpetem svetu nekdanje cerkve svetega Lovrenca, ki še ni raziskano. Kmetje so pri kopanju vinogradov na tem prostoru naleteli na vodnjak, ostan-

ke lončene posode in okostja. Krajevni leksikon navaja, da je na Šekovcu neraziskano arheološko najdišče, kjer so leta 1959 naleteli na sledove predzgodovinskih in rimskih grobov. Vendar tega podatka ni v opisu arheoloških najdišč v Sloveniji, ki je izšel leta 1975. Župnik Kjuder pa navaja po ustnih izročilih, da je to groblje ostanek koprivske vasi, ki je bila v preteklosti pomaknjena bolj proti Brjam. Vas naj bi uničili Turki. In po turških vpadih naj bi bila obnovljena bližje glavni cesti.

Morda bodo zgodovinske razikave našle odgovor na te dileme. Gotovo pa je, da so tod Turki požigali in ropali (v letih 1446, 1471, 1481, 1485), ko so plenili po tem delu Krasa. Turški napadi na Štanjel so omenjeni kar dvakrat. Po izročilu naj bi z vrha štanjelskega griča, najverjetneje leta 1446, ubili

Mogočna stavba s hišno št. 13 v Koprivi »Pri Bedgarjevih«, nekdanja gostilna in trgovina, kjer so se ustavljali furmani. Zavzeto jo prenavlja Peter Gorjup, arhitekt in prof. angleščine... Za stavbo zvonik cerkve sv. Ilje.

Sliki spodaj: Tudi Kopriva se prenavlja...

turškega paša, ki je s svojimi vojaki oblegal Štanjel. Ponovno so pridrli Turki v Štanjel leta 1481. Takrat so požgali ali oskrunili cerkev sv. Gregorja, ki je bila leta 1481 na novo posvečena.

Tem grozotam so sledila druge. Veliki tolminski kmečki punt leta 1713 se je razširil tudi na Kras in v Vipavsko dolino. Upor je zajel tudi Kobenclevo posestvo v Štanjelu... Kako so se upirali Koprivci, še ne vemo. Vemo pa, da je bil tudi upor kraških tlačanov zatrt, kakor vsi drugi. Krajišeniška najemniška vojska je prišla od Ajdovščine in ukrotila upornike v Rihemberku in na Krasu.

Prva svetovna vojna s svojimi grozotami ni povsem obšla vasi. Kopriva je bila polna vojaštva. Vojaki so bili iz

vseh delov avstroogrškega cesarstva: Nemci, Poljaki, Hrvati, Dalmatinci, Bosanci, Ogri. Ustavili so se za kak dan, da so se pripravili na soške bitke.

Soške bitke je vodil avstro-ogrski feldmaršal Svetozar Borojevič (1856-1920), ki je na Krasu doživel veliko občudovanja in hvaležnost. Pred koprivsko cerkvijo je še skromen ostanek spomenika, ki so ga Koprivci postavili med prvo svetovno vojno komandantu soške fronte Borojeviču. Koprivci so ga leta 1916 razglasili za častnega koprivskega občana, za kar se jim je 25.10.1916. zahvalil v slovenščini. Nekaj več kot pol leta pozneje, 2. junija 1917 okrog 15. ure, se je peljal mimo Koprive cesar Karol. Pozdravil ga je poveljnik 57. polka. Naslednji dan se je tod peljala avstrjska cesarica Zita.

Italijanska okupacija in organizacija TIGR

Okupacija Primorske in genocidno ravnanje fašistične Italije je spodbudilo k uporabi tudi nekatere Koprivce, ki so se pridružili tigrovskemu gibanju. Kraško območje upornikov je vodil odbor v Trstu. Po vaseh so se organizirale celice - trojke - in zaupniki. V Koprivi so delovali v organizaciji TIGR bratje Ivan, Mirko in Milko Pirc. Tudi letalec Josip Križar se pridružil tigrovcem potem, ko je ilegalno preletel državno mejo med Italijo in Kraljevino Jugoslavijo ter pristal v Ljubljani.

V okolici Koprive so tigrovci opravili nekaj demonstrativnih akcij. Na dan usmrtitve bazoviških junakov je na visokem kostanju v vasi zaplapolala slovenska zastava. Na kostanjevo deblo pa so pritrdili stran iz časopisa *Il Popolo di Trieste*, na katerem so bile objavljene smrtno obsodbe, z velikim napisom: Slava vam bratje mili, vaša kri bo rodila stotero sadov!

Ta dogodek je fašistične oblasti strahotno razburil. Fašistična policija je prihrumela v Koprivo, uničila slovensko zastavo in po bližnjih vaseh lovila ljudi, jih pretepala, silila piti ricinus in mnoge aretirala, a so vse kmalu izpustili zaradi pomanjkanja dokazov.

Koprivci v narodnem osvobodilnem boju

Narodno zavedni in v fašističnem nasilju prekaljeni Koprivci so se enotno in množično priključili organiziranemu narodnoosvobodilnemu oboroženemu upor. Fantje in moške so odhajali v partizane. Terenci pa so v vasi organizirali začasno bolnico in več skrivnih bunkerjev, ki so nudili varno zatočišče partizanskim aktivistom. Ta mala vas je žrtvovala za narodno neodvisnost 19 svojih ljudi. Na spominskem obeležju je vtisnjeno 13 imen padlih borci, 3 talcev in 3 civilne žrtve.

Sabotaže na železniški progi med drugo svetovno vojno

Tudi v drugi svetovni vojni so Koprivci občutili vojne grozote in se množično pridružili uporabi proti okupatorju. Podpirali so osvobodilni boj. V bližini vasi so bile poškodovane prometnice. Največ sabotaj na prometnicah je bilo v jeseni 1943, da bi zaustavili prodor velike nemške ofenzive. Že 15.

septembra 1943 je zletel v zrak most čez železnico pri Koprivi. Štiriindvajsetega septembra je padel most pred Koprivo. Nemci so se maščevali tako, da so v teh krajih polovili 30 mož in jih odpeljali v Nemčijo. Desetega januarja 1944 so po Koprivi pokale strojnice, 16. februarja 1944 je bil spopad med partizani in Nemci na Kremeniku onkaj Koprive. Po spopadu so Mongoli iz sestava nemških vojaških formacij kradli po Koprivi.

Dolga pot Koprive, da je postala samostojna župnija

V listini z datumom 18. maj 1316 je navedeno, da pripada Kopriva k tomajski fari. Janez Vajkard Valvasor v svoji Slavi Vojvodine Kranjske leta 1698 navaja kot podružnico tomajske fare cerkev sv. Elija v Koprivi. Koprivci so bili vezani na Tomaj do ustanovitve kaplanije v Skopem. Leta 1793, ko so bili pridruženi temu kraju. A vedno so si želeli svojo faro. Končno je leta 1853, šestdeset let za Skopem, tudi Kopriva postala samostojna tomajska kaplanija. Njen prvi kaplan je bil Peter Svetlin. Kaplan Jan, ki ga je kmalu nasledil (1855-1866), je tudi poučeval. Med šestnajstimi kaplani Koprive je najznamenitejši Anton Požar (1911-1933), ki je tod deloval kar 22 let. Za njim so upravljali Koprivo duhovniki iz Skopega in Tomaja vse do nastopa g. Brezavška, ki je bil v Koprivi enajst let (1936-1947). Leta 1947 je postala Kopriva župnija, ki pa jo upravljajo župniki iz Dutovelj. V Koprivi so občasno imeli tudi svoj cerkveni pevski zbor in svojega organista.

Cerkev sv. Lovrenca

V Koprivi so znane tri cerkve. Starejša je cerkev sv. Lovrenca, ki je stala med Koprivo in Brjami v smeri proti Gradnjam, nekako 400 do 500 m vzhodno od sedanje koprivske cerkve. Tam sta sedaj trava in robida. Do nedavnega so starejši ljudje še pomnili ostanke te cerkve. Ustno izročilo trdi, da je bila cerkev koprivska, stara cerkev sv. Elije pa brejska. Nekateri trdijo, da naj bi bila ta cerkev med najstarejšimi na Krasu. Valvasor pa je ne omenja. Glavna vrata, ki so jih prenesli v novo cerkev in so postala vrata pri zakristiji, so imela letnico 1647. Torej je cerkev zanesljivo takrat že stala. Omenjena je še v škofovski vizitaciji leta 1726, nato še leta 1739. V poročilih iz leta 1741 in 1762 škof zapoveduje, naj se cerkev popravi, a cerkev je še naprej propadala in leta 1776 so jo zaprli ter njeno notranjo opremo prenesli v cerkev sv. Elije. Cerkev so kot ruševine prodali leta 1781.

Stara in nova cerkev sv. Elije

Stara cerkev sv. Elije je stala pri Brjah, kjer je cerkveno zemljišče - „njiva sv. Elije“. Okrog nje je bilo pokopališče. Kdaj je bila ta cerkev zidana, ni znano. Omenja jo Valvasor leta 1698, ki je zapisal, da je imela tri oltarje: sv. Elije, sv. Barbare in sv. Florjana.

Leta 1802 so to staro cerkev podrli in začeli zidati novo, dokončali pa so jo leta 1823 in je skupna za sosednjo vas Brje. K novi cerkvi so prenesli tudi pokopališče. Pokopališčni kamniti križ ima letnico 1884.

Veliki oltar v koprivski cerkvi je iz stare cerkve sv. Elije in ga je dal narediti Pavel Klapše leta 1751 v Gorici.

Staro se umika novemu.

Stranska oltarja so podarili domačini: Štefan Lavrenčič oltar sv. Štefana in Uršula Živic Kramarjeva oltar sv. Uršule. Oltar Materi Božji so postavili leta 1875.

Zvonik so gradili v letih 1852-1853. Takrat so zgradili tudi kaplanijo in postavili v cerkvi krstni kamen.

Šola

Kmalu potem, ko je koprivska cerkev postala kaplanija (1853), je začel poučevati rezidenčni kaplan Jan (1855-1866). To pomeni začetek koprivske šole. O delovanju te šole se kronike ni našlo. Vemo pa iz drugih virov, da so tudi Koprivci dobili svetne učitelje. V letih 1900 do 1903 je tod učiteljeval Šinigoj, nato Valenčič, leta 1908 pa Peček. Najdlje je tu poučeval nadučitelj Alojz Šonc in sicer od leta 1910, ko je zapustil Prosek, do leta 1926, ko so ga fašistične oblasti nasilno upokojile, da so šolo prevzeli italijanski učitelji, ki so tu poučevali do leta 1943. Po končani drugi svetovni vojni je eno šolsko leto, 1945/46, poučeval Albin Šonc iz Tomaja.

Leto 1947 pomeni konec lastne osnovne šole. Po priključitvi k Jugoslaviji so koprivske učence prešolali na osnovno šolo v Skopo. Po letu 1958 pa se ti skupaj s skopelskimi učenci vozijo v osnovno šolo Dutovlje.

V Koprivi je nekaj časa delovalo bralno in pevsko društvo Zarja. Septembra 1908 so imeli prireditev, na kateri so nastopili kot govorniki župan Gec, učitelj Peček in nekdanji učitelj Valenčič. Najdaljši govor je imel domačin visokošolec Josip Jurca.

V času fašizma, ko je bila prepovedana slovenska govorjena in pisana beseda, so Koprivci leta 1936 izdali na 48 straneh tipkopisni list Gmajna. Posvečen je bil pevcu domače zemlje Srečku Kosovelu ob desetletnici njegove smrti. Z njo so ponudili domačinom slovensko branje in spodbujali ohranitev narodne zavesti.

Doc. dr. Mira Cencič, doktorica pedagoških znanosti in docentka za didaktiko, Šempeter pri Novi Gorici

Nadaljevanje v naslednji številki!

*Sliki zgoraj:
Zapuščena hiša v Koprivi*

*Slika spodaj:
Ena izmed redkih vrtač, ki še služi svojemu namenu
Vse fotografije: Fotoagencija revije Kras*

Viri

Arheološka najdišča Slovenije; 1975: SAZU, DZS, Ljubljana
 Catasto franceschino: Elaborati 118, N° 47, Circolo di Gorizia, Distretto di S. Daniele, Operato di Copriva, paragraf 13:
 Cencič, Mira; 1997: TIGR, Ljubljana, Mladinska knjiga
 Das Land Goerz und Gradisca; 1873: Carl Freiherr, Wien
 Enciklopedija: Mladinska knjiga, Ljubljana
 Gmajna: tipkopisno glasilo. Narodna in študijska knjižnica v Trstu.
 Grafenauer, Bogo; 1965: Zgodovina slovenskega naroda, II, Ljubljana
 Humar, Jožko: Vaška samouprava v goriški grofiji od 16. do 18. stoletja, Primorska srečanja št. 227, str. 197, 198.
 Kjuder, Albin: Zgodovinska zrna, 1. knjiga, Rokopis (1-300), Župnišče Tomaj
 Kjuder, Albin: Zgodovinski mozaik Primorske. Tomaj 1956-1960, Rokopis, Župnišče Tomaj
 Kjuder, Albin: Tomajska kronika, Župnišče Tomaj.
 Kos, Milko; 1954: Urbarij Slovenskega Primorja, II del, SAZU, Ljubljana
 Kragelj, Jožko: Primorski duhovniki, kulturni delavci 20.stol. Samozaložba, 2002.
 Krajevni Leksikon Slovenije; 1968: Državna Založba Slovenije, Ljubljana
 Kraški tolmun 1; marec 2010: Sežana
 Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1905: MAGM 36
 Marchesetti, Carlo; 1903: I castellieri preistorici di Trieste e della Regione Giulia, Trieste (Ponatis 1981)
 Mladika, družinski list s podobami; 1924-1941: Gorica 1920-1923, Družba sv. Mohorja na Prevaljah
 Operato dell'Estimo Castrale, Sežanski politični okraj, Goriško okrožje; 18. marca 1830
 Osebnosti; 2008: Mladinska knjiga, Ljubljana
 Pelikan, Egon; 2002: Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom.- Nova Revija, Ljubljana
 Plazer, Anica: Pričevanje, Kopriva,
 Primorski slovenki biografski leksikon: GMD, Gorica
 Popis prebivalcev, gospodinjstev in stanovanj leta 2002, Statistični urad Republike Slovenije v Ljubljani
 Valvasor, Janez Vajkard; 1689: Die Ehre des Hertzogthums Crain
 Vodnik po fondih in zbirkah pokrajiskega arhiva Koper-Pokrajiski arhiv Koper.
 Zgodovina Slovencev; 1979: Cankarjeva založba.

Po petnajstih letih...

KRONOLOGIJA RAZVOJA PRIREDITVE IN BLAGOVNE ZNAMKE »ERAZMOV VITEŠKI TURNIR«

Ksenija Dvorščak, Dragan Kiković

Začetek prireditve Erazmov viteški turnir sega v leto 1995. Ponudniki turističnih storitev na Notranjskem smo se zbrali na sestanku za skupni nastop na turističnem sejmu Alpe Adria. Med ponudniki je bil tudi Andrej Žnidaršič z Ranča Kaja in Grom. Med drugim je omenil, da skupaj s soprogo Darjo pripravljata prvo novodobno srednjeveško prireditev v Sloveniji, ki naj bi bila 24. junija istega leta pri gradu Snežnik.

V Predjami smo tedaj ponovno zavzeto nadaljevali obnovo Predjamskega gradu. V poletnih mesecih smo za ogled odprli Erazmov rov in Fiženco v Jami pod Predjamskim gradom, iskali smo najbolj učinkovite oblike interpretacije gradu, kar prireditve zagotovo so. Zato se je soavtorici tega kronološkega prikaza prireditve in blagovne znamke Erazmov viteški turnir takoj porodila ideja, da bi viteške igre lahko organizirali tudi v Predjami. Andrej in Darja Žnidaršič sta bila takoj za sodelovanje kot izvajalca prireditve. Prireditelj in organizator je bilo podjetje Postojnska jama, turizem, d.o.o.

Že od vsega začetka je pri oblikovanju scenografije, vsebine in celostne podobe prireditve sodeloval arhitekt Marjan Loboda, ki je tudi sicer sodeloval pri obnovi Predjamskega gradu. V začetku je s svojimi nasveti pomagal tudi Dušan Kramberger, ki je deloval na gradu Podsreda. Oba sta skrbela predvsem za to, da smo ostajali zvesti zgodovinskemu času in izročilu 15. stoletja.

Prve srednjeveške Viteške igre v Predjami so bile 10. septembra 1995. Nastopilo je kakšnih 25 ljudi. Nastopili so vitezi na štirih konjih z oprodami, gospoda, mečevalci in lokostrelci, bruhalec ognja, birič in rabelj, kovač, glasnik in mojstri obrti z rustikalno tržnico. Posebnost je bila kovnica denarja. Dogodek je s srednjeveškimi romancami in baladami oplemenitila Bogdana Herman. Že v prvem letu smo se začeli spogledovati s srednjeveškimi jedmi - prva med njimi so bile Erazmove skorjice, ki smo jih priredili po originalnem receptu srednjeveških lombardskih krustat. Te so bile v 14. stoletju priljubljene na dvoru kralja Riharda.

Zanimivo je tudi, da smo tedaj izdelali zelo domiselne spominke: priložnostni kovanec prireditve, keramični obesek na vrvici za okrog vratu, vrč za pivo z znakom iger, žganje v fraklju s češnjo ter priponka prireditve, ki je bila hkrati tudi vstopnica. Smer razvoja spominkov pa žal ni šla po tej poti...

Številčni odziv obiskovalcev je prvo leto presegel vsa pričakovanja. Prireditev si je ogledalo približno 5.000 obiskovalcev, ki so preplavili Predjama.

Po prvih uspešnih uprizoritvah v letu 1995, ko je projekt prerastel sposobnosti delovanja ranča Kaja in Grom,

Leva slika: Vitezi Rekruti s Češke.

Spretnost in hrabrost z roko v roki - vitezi Društva Lovrenc.

Slika zgoraj: Erazmov viteški turnir leta 2001.

Tradicionalna povorka Erazma Predjamskega, leta 2006.

je leta 1996 prevzel izvedbo viteških iger Zavod za kulturno in naravno izobraževanje mladih Moj Aron, ki sta ga vodila Darja in Andrej Žnidaršič, ki sta tudi tokrat prevzela osrednjo izvedbo dogodka. Prireditev, ki jo je organiziralo podjetje Postojnska jama, turizem, d.o.o., je bila 25. avgusta in se je poimenovala Aronove viteške igre po zavodu Moj Aron. Dodatno smo program popestrili z aktivnostmi, v katerih so lahko sodelovali obiskovalci (lokostrelstvo, metanje podkev, hoja na hoduljah). Vključili smo obleganje gradu z loki in samostreli. Prireditev se je s spremljevalnim programom razširila na ves dan - glumači so uprizorili Mrtvaški ples in tehtanje duš. Prvič so nastopili vitezi-kaskaderji, ki so se pomerili v dvbojih na konjih.

Zaradi nekaterih pomanjkljivosti v prejšnjih dveh leti smo se v letu 1997 odločili za novo prireditev, ki se je odvijala 24. avgusta. Prvič smo jo poimenovali Erazmov viteški turnir. Tokrat je bil izvajalec osrednjega programa Planja, društvo za eksperimentalni turizem. Pri scenografskih elementih je sodeloval Denis Juvan. Okrepili smo predvsem program za otroke, ki je vključeval skakanje v vrečah, metanje obročev, podiranje piramide z žogo iz blata.

Gledališče Ane Monroe je uprizorilo srednjeveško kopalnico in predstavilo različne - prav za to priložnost izdelane deviške pasove, društvo Orfej in KUD iz Iške vasi je izdelalo pravi leseni katapult in z njim uprizorilo obleganje. Močno razširjen je bil lokostrelski turnir, ki ga je prevzel mednarodni red Lambergarjev. Sodelovali so kaskaderji iz studia Omega iz Ljubljane.

To leto smo prvič uvedli protokolarne srednjeveške pojedine za obiskovalce, na katerih so jedli brez pribor

ra; pripravili smo jim posebne tunike. Vlogo trubadurjev so prevzeli člani društva Orfej iz Iške vasi. Uvedli pa smo tudi vodjo pojedine, ki je obiskovalce uvedel v svet srednjeveške kulinarike. Recepture jedi smo črpali iz samostanskih zapisov (Norman Foster) in jih prilagodili današnji rabi.

V tem letu smo z domačini dosegli dogovor o širši rabi parcel za potrebe parkirišč. Moderatorstvo prireditve, ki je bila pred tem šibka točka, je prevzel Pavle Gregorc. Glede na odzive obiskovalcem smo to leto tudi prvič poskrbeli za moderatorstvo v tujih jezikih.

V letu 1997 je Predjama vstopila tudi v mednarodno gibanje Venerina pot. Projekt ima svoje korenine v 13. stoletju, ko je živel ministerialni vitez Ulrich Liechtensteinski. Za zabavo se je preoblačil v žensko - Venero - in popotoval po turnirjih ter uspešno premagoval nasprotnike. Turnirjev se je udeleževal tudi v Sloveniji, kjer je bil pozdravljen s slovitimi besedami »Buge vas primi Gralva Venus.« Zato se ga je prijel

vzdevek Kraljeva Venera. Ker se je na svojih popotovanjih ustavil tudi v Predjami, je poleg šestih ostalih mest v dožvljajsko pot vključen tudi Predjamski grad. Projekt je spodbudil predvsem tesno sodelovanje mest, vključenih v Venerino pot, kar se je še posebej odrazilo na programu prireditve v letu 1998.

Podobno je bilo tudi v letu 1998. Prireditev je bila 23. avgusta. Turnirski - viteški del prireditve je v tem letu izvajala Kaskaderska viteška skupina Equites iz Ljubljane, ki jo je vodil danes že pokojni Dušan Šandak. Vitezi-kaskaderji so konjeniški programski del oblikovali sami. Okrog orožarja Janeza Rotarja se je oblikovalo mlado jedro perspektivnih mečevalcev. Vlogo herlada je prevzel odlični Janez Usenik, turnirski protokol pa je oblikoval Roman Vučajnk, predsednik društva Zlatih ostrog, po predlogi turnirske knjige kralja Reneja (iz Froissartovih kronik in Villehardouinovih zapisov). Ta protokol turnirskega dela se je potem uporabljal skoraj desetletje.

Lokostrelski turnir s klasičnimi loki na 3D tarče, kot sestavni del turnirja, je postajal vse bolj popularen, v organizacijo so se začeli vključevati postojnski lokostrelci.

V okviru projekta Venerina pot in povezovanja srednjeveških mest so študentje pod okriljem Majde Odar in Fakultete za tekstilno tehnologijo pripravili razstavo srednjeveških oblačil.

Okrepila se je glasbena ponudba na prireditvi. Nastopili so fanfaristi orkestra Slovenske policije, Jernej Čopič na violončelu in Polona Gantarev na flauti sta muzicirala v gradu. Kot trubadur je na lutnji ob srednjeveški pojedini sodeloval Tomaž Pengov.

Pod vodstvom Alenke Bole Vrabec je sodelovalo gledališče Anton Tomaž Linhart iz Radovljice s kostumirano Lambergarjevo družino. Prireditev je bila zagotovo ena izmed prvih vrhuncev od začetka prirejanja. Prvi presežek je bilo število nastopajočih. Drugi presežek pa je bil nastop kaskaderjev. Do danes je bila to ena najbolj »dah jemajočih prireditev«, saj je šlo resnično za spopade šestih vitezov-kaskaderjev v medsebojnih dvobojih s kopji.

Leta 1999 se je prireditev odvijala dva dni - 21. in 22. 8. Sobotni program je bil namenjen predvsem lokostrelcem, mečevalskemu turnirju, pripravam vitezov in postavljanju taborov. V nedeljo pa je bil turnirski dan. Tega leta je bila prvič tudi mednarodna zasedba nastopajočih (vitezi iz Italije in s Češke). Novost je bil tudi tako imenovani bohur - prizori skupinskega mečevanja in bojevanja ter prikaz dvigovanja viteza v popolni bojni opremi na konja s škripčevjem.

Grad je gostil kar tri razstave: razstavo srednjeveških mask Ljuba Bizjaka in razstavo lokov Aca Oblaka, italijanski slikar Saverio Barbaro pa se je predstavil z razstavo Svet Orienta.

Organizacija in izvedba je bila zastavljena enako kot prejšnje leto: viteški turnirski del je prevzelo društvo kaskaderjev Equites, ostale vsebine in organizacijo pa je prevzelo podjetje Postojnska jama, turizem, d. d.

Leto 2000 je prineslo obsežno dvodnevno dogajanje. V soboto, 19. avgusta, sta bila turnir mečevalcev in turnir

Vitezi Gašperja Lamberga v akciji.

Dolgoletni sodelavec in Erazem predjamski - Oskar Ščuka, leta 2006.

Vitezi Okrogle mize.

lokostrelcev, v popoldanskem delu pa so člani konjeniškega kluba Savlje-Kleče predstavili posavsko štehanje. To je izjemno lep in atraktiven običaj na konjih. Pri nas je najbolj poznano ziljsko štehanje. Pozneje se je razvil tako imenovani roland. Po Evropi so znane različne oblike teh urjenj, ki imajo danes bolj narodopisni pomen. Med bolj poznanimi je tudi sinjska alka.

Tega leta so prireditve obogatile še tri razstave v gradu: razstava otrok sežanskega vrtca »Predjamski grad, razkrij nam svoj zaklad«, razstava orožja Darka Vidica ter slikarska razstava z naslovom Prefinjeni divjak Italijana Giannia Ambrosa.

V tem letu se nam je pridružil tudi Teater Cizamo, vključili smo ostale glumaške elemente Ljuba Bizjaka, ki je z nami ostal vsa leta do danes, in ansambel renesančne glasbe Camerata Carniola. Prvič se je predstavila tudi Gutenbergova tiskarna in mojster Janez, ki je reden gost na turnirju. Ostali elementi, ki smo jih vključili prejšnja leta, so ostali.

Vsa organizacija in izvedba sta to leto ostali znotraj podjetja Postojnska jama, turizem, d.d., ki je neposredno poskrbelo za izvajalce. Prireditve je bila odlično obiskana, pokazala pa se je tudi potreba, da sta nujni bolj celovit scenarij dogodka in še večja razpršenost dogajanj in prireditvenega prostora. Dvodnevno dogajanje pa ni prineslo pričakovanih rezultatov.

Leto 2001 in 19. avgust, ko se je odvijal turnir, je zopet pomenilo **ponoven vsebinski in kakovostni preskok prireditve**. Obiskovalci so postajali vse bolj zahtevni in ozaveščeni, po Sloveniji smo lahko zasledili poplavo podobnih prireditve, pokazala se je potreba, da naredimo korak naprej. Že v poletnih mesecih so v Predjami dvakrat mesečno nastopali vitezi-mečevalci skupine Zlata ostroga in postojnski lokostrelci, ki so obiskovalcem nudili možnost streljanja z lokom.

Marjan Loboda je glede na potrebe prireditve sistematično razdelal scenografijo vsakega prostora glede na namembnost posameznih površin, strogo namensko smo opremili posamezne lokacije, izdelali smo veliko število novih scenskih elementov (zastave, prapori, baldahini, grbi, okraški, oprema za mini turnir). Dodaten prostor je pomenila tudi tako imenovana Taberna v stari grajski konjušnici in senik, ki smo ga zasilno preuredili v vaško gledališče - za predstave lutkarjev, čarodejev in glumačev.

Koncept prireditve se je spremenil do te mere, da smo na trgu pri Erazmovi lipi, v kašči - Taberni, v gradu, pri mlinu ob Lokvi in na otroškem prostoru zagotavljali aktivnosti, ki so se na vseh prizoriščih odvijale ves dan. Na ta način smo dosegli, da se je publika prostorsko razpršila. Osrednji turnirski del pa se je odvijal dvakrat - dopoldne so bili izločilni boji, popoldne pa je bil finalni turnir. Ta koncept se je ohranil do danes.

Prvič smo k sodelovanju povabili Matjaža Loboda, ki je izdelal scenarij prireditve in vnesel nekaj novih elementov. Prav tako prvič so sodelovali člani društva Lovrenc, ki so se izkazali za odlične konjenike. V tem letu je prvič nastopil Ljubo Bizjak v vlogi trubadurja - kronista, ki je v tragikomičnem slogu opeval slavno zgodovino Erazma Predjamskega. Prvič so se predstavili italijanski vihralci zastav, ki so navdušili. Udeležba kostumiranih nastopajočih je bila izjemna.

Osrednji dogodek smo zopet oblikovali ko enodnevni spektakel, vendar z različnim dopoldanskim in popoldanskim delom, v katerem so se predstavili konjeniki.

Leta 2001 je bilo ustanovljeno tudi Društvo ljubiteljev poznega srednjega veka in zgodnje renesanse - Erazmovi gradniki. Združuje ključne tvorce Erazmovega viteškega turnirja, ki smo ga ustvarili skozi leta in ideja je bila, naj društvo bdi nad oživljanjem renesančne kulture, šeg, zgodovinskih dogodkov kot sestavnim delom slovenske kulturne dediščine ter med drugim razvija tudi vsebino in kakovost prireditve. Marsikatera podobna prireditve se srečuje z dilemo, ali graditi na avtentičnih historičnih elementih, ali ponujati zabavo in šov, ki z zgodovinskimi dejstvi nima nobene zveze. Odločili smo se za prvo.

Leto 2002 je prineslo tudi formalno sodelovanje z društvom Erazmovi gradniki, ki so postali enakovreden partner v projektu Erazmov viteški turnir - tudi v naslednjih petih letih.

V soboto, 24.8., je bilo popoldne namenjeno javni generalki, zvečer pa smo v gradu oblikovali grajski večer s srednjeveškimi plesi, Ljuba Jenče je prepevala srednjeveške ljudske pesmi in nastopila je Camerata Carniola z renesančnim programom.

V nedeljo, 25.8., je bil Erazmov viteški turnir po scenariju, ki ga je oblikoval Matjaž Loboda, za scenografijo in avtentičnost historičnih elementov je skrbel Marjan Loboda, Barbara Bergant je poskrbela za kostume. Prvič smo v ekipo vključili Janeza Mejača, nekdanjega baletnega plesalca, koreografa, pedagoga in direktorja ljubljanskega Baleta, predvsem z namenom, da izpopolnimo samo držo, gib in protokol vseh nastopajočih. Zelo posrečeno je bila vključena vloga dvornega norčka Marka Ujca, ki je v dogajanje vnesel veliko hudomušnosti, predvsem pa sta se odlično ujela s heraldom. Simpatična je bila parodija »Kako je Krpan premagal Brdavska«.

Novost tega leta je bil tudi zaključni glasbeni večer z ansamblom, ki goji predvsem ljudsko in etno glasbo, Vruja, a izkazalo se je, da so glasbeni nastopi v nedeljo po turnirju popolnoma nesmiselni.

Leta 2003 je bila prireditve 24. avgusta, dan prej pa je bila le javna generalka. Med novostmi je bila tudi možnost, da so obiskovalci lahko sodelovali na rustikalni tržnici mojstrov stare obrti in si na delavnicah izdelali spominek, ki so ga odnesli s seboj.

Leta 2004 se je 22. 8. odvijal jubilejni 10. Erazmov viteški turnir. Ob tej priložnosti smo v obstoječi, uveljavljeni scenarij zopet vključili nekaj novosti. Uvedli smo dva nova lika - Andreja Baumkirchnerja, slavnega vojskovodjo in prijatelja Erazma Predjamskega, ki je Dunaj rešil pred Turki, in škofa Piccolominija, poznejšega papeža Pija II., ki je posvetil cerkvico v Predjami.

Ena izmed atraktivnejših točk je bila predstava »Kako je vitez Baumkirchner ubranil grad in rešil cesarja«. Novost so bile trebušne plesalke, ki so kot poseben poklon z orienta zabavale viteze, in pridige Janeza Svetokriškega, ki jih je uprizoril igralec Sergij Ferrari. Na novo se je predstavila

Sobotna noč ognja in zabave.

Ogenj in Vitezi okrogle mize.

Vse fotografije iz arhiva Turizem KRAS, d.d., Postojna

tudi plesna skupina Lonca. Na osnovi izkušenj z vitezi-kaskaderji iz predhodnih let (predvsem konca devetdesetih) smo vedeli, da so njihove predstave za publiko posebej atraktivne. Zato smo angažirali dva odlična kaskaderja za končni spopad vitezov konjenikov. A po izjemno lepi predstavi »Snemanja zlatega prstana«, podobni sinjski alki, ki so jo pripravili Lovrenci, smo bili nad predstavo vitezov-kaskaderjev skorajda razočarani. Spremljajoči program ob osrednjem turnirskem spektaklu je ostajal podoben: vključili smo nove lutkovne igre in delavnice za otroke, otroški mini turnir, urjenje v mečevanju za obiskovalce, lokostrelstvo za obiskovalce, ježa in hranjenje živali, peka sadežev na žerjavici, kmečke igre, srednjeveška pojedina.

Leta 2005 je prireditev odpadla zaradi dežja - Slove-nijo so prizadela številna neurja.

Leta 2006 je program zopet doživel nekaj novosti in sprememb. Turnir je bil 20. avgusta, dan pred tem pa javna generalka. Na novo so se v dnevnem programu predstavili glasbena skupina Vlada Poredoša - Gallenberg Vaganti. Prvič so nastopili srbski vitezi društva Svibor. Prav tako prvič so nastopili izjemno atraktivni češki vitezi Rekruti, ki imajo scensko in tehnično izjemno izpiljen nastop. Tradicionalno so bili prisotni tudi italijanski mečevalci in posebej navdušujoče so bile masovne predstave mečevalcev - bohurji. Večina ostalih elementov železnega in spremljevalnega programa je v prireditvi ostala nespremenjena. Prireditev je doživela rekordni obisk. Začela je pokati po šivih. Zopet je bilo treba razmišljati, kaj lahko storimo.

Leto 2007 je prineslo premik prireditve v julijski čas - obiskovalce je treba pritegniti takrat, ko je prireditev manj, in ne takrat, ko jih je že sicer preveč! Zato je bila prireditev mesec dni prej kot običajno - 22. julija. Novost je bila tudi popestritev s programskimi vložki iz legende o Gašperju Lambergarju, najbolj znanem slovenskem vitezju. K sodelovanju smo povabili tudi istoimensko radovljiško gledališko skupino, jedro nastopajočih pa smo okrepili še z dvema igralcema, ki sta prevzela vlogo ceremonial mojstra in sodnika. Izkušnje so nam narekovale, da je ustrezna kombinacija profesionalcev (ki pokrivajo ključne vloge) in amaterjev najboljša. Še dodatno smo popestrili otroški program.

Pokazalo se je, da je razvoj prireditve prišel ponovno do faze, ko so potrebne vsebinske in organizacijske spremembe. Tega leta je svoj zadnji nastop v vlogi Erazma Predjamskega sklenil dolgoletni sodelavec podjetja in član društva Erazmovi gradniki Oskar Ščuka.

V letu 2008 je podpora vodstva podjetja v prireditve vnesla spremembe s poudarkom na kakovosti. To leto je vso prireditev izpeljalo podjetje Turizem KRAS, d.d., brez dodatnih zunanjih partnerjev. Izvajalci so v večini ostali isti kot leto prej; prav tako smo po krajšem premoru obudili sodelovanje z Marjanom Lobodo kot scenografom ter s koreografoma Nejcem Kalanom in z Janezom Mejačem. Vodenje prireditve je Ksenija Dvorščak zaradi prevzema drugih delovnih obveznosti predala Draganu Kikoviću, ki je v podjetje prišel leto prej.

V osnovi smo z režiserjem in scenaristom Matjažem Lobodo obogatili in prenovili scenarij ter dodali dodatno prizorišče - oder na logu v dolini, ki je bil namenjen nastopom glumačev. Dogajanje je bilo osredotočeno na nedeljski dopoldanski in popoldanski turnir. S sobotno generalko, na kateri so v kostumih nastopali vsi sodelujoči, smo želeli izboljšati osrednji turnirski del prireditve. Kot zunanji izvajalec nam je podjetje Moja sosenska, d.o.o., ponudilo zanimiv Evropski turnir glumačev, na katerem so prizori temeljili na interakciji med člani humoristov Saše Hribarja.

Na žalost je zelo spremenljivo in - kljub ugodni napovedi meteorologov - muhasto vreme turnir pokvarilo. Organizatorji smo turnir zjutraj uradno odpovedali, a se je kljub temu v Predjami zbralo več kot 3.500 obiskovalcev, katere smo z nadčloveškimi napor ob podpori skupin Vitezi okrogle mize, vitezi Rekruti s Češke in domačini, združeni v društvo ŠKTD Erazem Predjamski, razveselili z improviziranim srednjeveškim programom. Sonce je Predjamo obsijalo takoj po 11. uri in obiskovalci so bili veseli pestrega srednjeveškega dogajanja. Večina izmed obiskovalcev si je to nedeljo tudi ogledalo Predjamski grad, ki je beležil rekorden obisk.

Leto 2009 je bilo leto večjih sprememb. Režiser in scenarist Erazmovega viteškega turnirja je postal Vojko Anzeljc iz produkcijske hiše Mangart. Pri iskanju novega režiserja in scenarista smo postavili tri zelo pomembne iztočnice, ki so nas pripeljale do njega. Prva je bila sprememba turnirskega dogajanja za povečanja njegove dinamike in atraktivnosti ter vključitev srednjeveškega strelnega orožja, kot sta top in bombarde, ter uporaba posebnih gledaliških efektov. Druga iztočnica je bila nova, zanimiva zgodba kot rdeča nit turnirja, ki obiskovalce na precej neprijaznem strmem terenu obdrži pozorne ves čas turnirja. Zgodba je polna kratkih dialogov, ki si sledijo zelo hitro, ključni igralci pa morajo biti večji igranja v teatru, da rdeča nit ne razpade. Viteški boji so postali sestavni del vsebine in ne samo športno tekmovanje. Za uspešno izvedbo obogatene ideje o turnirju smo k sodelovanju povabili Petra Polesa, ki se je v vlogi grajskega klicarja odlično znašel in vnesel v prireditev obilo humorja, ki je lasten njegovemu načinu vodenja in interpretacije. Tretja ključna iztočnica za nov scenarij pa je bila obuditev legende o Erazmu Predjamskem, ki bi jo ob tej priložnosti veljalo izpostaviti, saj je Erazem ključna osebnost turnirja in zgodovine Predjamskega gradu...

Kdo ne pozna legende o slavnem strategu, vojaku, stotniku garde cesarja Friderika III. - roparskem vitezu Erazmu Predjamskem? Drznili bi si celo reči slovenskemu Robinu Hoodu?

...Erazma je močno prizadela smrt njegovega najboljšega prijatelja, ki ga je dal cesar obglaviti, zato je v dvoboju ubil cesarjevega sorodnika. To pa je sprožilo spor in »vojno« s cesarjem... Ko se je avstrijski cesar Friderik III. odločil, da Erazma Predjamskega ujame, se je ta zatekel v Predjamski grad, od koder je skozi skrivne rove pod gradom hodil na roparske pohode in si nabiral zaloge, ki so mu pomagale kljubovati zalezovalcem. Oblegali so ga leto in dan, s topovi vanj streljali kamnite krogle in spodaj hirali od nemoči in jeze. Zavojevalcem je ponujal pečenega vola ter sveže nabrane češnje z Vipavskega...

Ena izmed idej režiserja Vojka Anzeljca je bila tudi večja povezanost in vpetost Predjamskega gradu v dogajanje na turnirju. Na njegovo pobudo se glas Erazma Predjamskega zasliši s terase gradu, kar za gledalce predstavlja presečenje. Erazem z gradu neustrašno kljubuje zavojevalcem. Po neuspelem obleganju in sklenitvi premirja se Erazem s spremstvom preseli na osrednji turnirski prostor.

Z novostmi smo želeli turnir le nadgraditi, dogajanje na ostalih prizoriščih pa smo ohranili in k sodelovanju privabili rekordno število nastopajočih. Tudi dogajanje na srednjeveški tržnici smo povečali. Skupaj je na turnirju sodelovalo več kot 300 nastopajočih. Obisk Erazmovega viteškega turnirja leta 2009 je bil izjemen - rekorden - in postavili smo temelje za sobotni tlačanski večer, ki je nakazal, da bo prireditev odslej dvodnevna.

V letu 2010 smo prvič v zgodovini turnirja priredili sobotno »Noč ognja in zabave«. Dogajanje na trgu pod Erazmovo lipo se je pričelo v večernih urah. Srednjeveška skupina Trollferd iz sosednje Avstrije je z avtentično glasbo iz 16. stoletja obiskovalce ogrevala za nočno obleganje gradu. Na trgu so zaplesali in prikazali spretnosti mečevanja vitezi Gašperja Lamberga z Bleda. Ko se je spustila tema, smo s pomočjo domačinov Predjamo odeli v ogenj. Trg v Predjami in Predjamski grad smo osvetlili natanko tako, kot je bilo to pred 500 leti.

Ob čisti temi so vitezi skupine Lovrenc, Vitezi okrogle mize, vitezi Gašperja Lamberga ter lokostrelci društva MINS pričeli oblegati Predjamski grad. Kombinacija ognja, glasnih dialogov, gorečih puščic, strelav z bombardami iz gradu in topov pred gradom, se je izkazala za izjemno atraktivno. Po končanem obleganju pa so Vitezi Okrogle mize uprizorili še ognjeno Karantanijo, ki vključuje elemente ognja in viteških spretnosti.

Noč ognja in zabave si je ogledalo kar 1.500 obiskovalcev, ki so uživali v pravem ognjenem spektaklu. Veliko število obiskovalcev in njihovi pozitivni vtisi so za nas potrditev, da je razširitev turnirja tudi na sobotni večer korak v pravo smer in velika dodana vrednost najbolj prepoznavni srednjeveški prireditvi v Sloveniji.

Na nedeljsko jutro je kljub obilnemu deževju prišlo 3.000 obiskovalcev, ki so pod dežniki občudovali neustrašne in do kože premočene viteze. Tudi popoldanski del turnirja, ki je bil obsijan s soncem, si je ogledalo skoraj 3.000 gostov. Režiser prireditve je ostal Vojko Anzeljc, ki je upravičil svoj sloves z res odlično nadgradnjo scenarija. Tudi Peter Poles je sodeloval kot grajski klicar in v prireditvi vnesel pravo mero improvizacije ter strokovnosti.

Kljub slabemu vremenu smo s 15. Erazmovim viteškim turnirjem zelo zadovoljni. Prihodnje leto je načrt organizatorjev sobotni večer z obiskom izenačiti z nedeljskim dnevom in obdržati raven kakovosti turnirja, ki še vedno ostaja daleč največji in najbolj razpoznaven srednjeveški viteški turnir v Sloveniji in širše.

Ksenija Dvorščak, dipl. organizatorka turizma - direktorica koncesijskih dejavnosti, Turizem KRAS, d.d., Postojna
Dragan Kiković, univ. dipl. inž. org. - vodja prireditev, Turizem KRAS, d.d., Postojna

Sam McCully in Metka Žigon McCully, oblikovalca vrtov

VRT JE NAJIN NAČIN IZRAŽANJA

Stane Sušnik

Ni malo tujcev, ki jih je Kras tako očaral, da so se priselili za vselej. Malokdo pa ve, da je med njimi celo mlad oblikovalec vrtov Sam McCully, ki je odrasel v daljni Avstraliji, k nam pa ga je privedla ljubezen do Metke Žigon, po rodu iz Vrtojbe. Tudi ona se posveča urejanju vrtov. Skupaj s sinovoma Oskarjem in Mihaelom živijo v mogočni stari hiši v Večkotih v dolini Branice.

Življenjska pot Sama McCullyja je bila doslej tako polna usodnih naključij, da bi zlahka služila kot podlaga za zanimiv dokumentarni film. Tako bi rekli tisti, ki menijo, da nam življenje krojijo naključja. Drugi, ki verjamejo, da so naša dejanja posledica zavestnih in podzavestnih odločitev, pa bodo Samovo pot prepoznali kot uresničitev njegovih stremeljenj.

»Prihajam iz skrajno pustega dela Avstralije, kjer smo imeli vsako leto peščene viharje, samo 35 litrov dežja na leto, sto milj daleč ni nobenega hriba, najbližje mesto je oddaljeno 80 km - res nekaj popolnoma drugega, kot je okolje v Sloveniji. Ko torej vidim vrt, vidim nekaj res lepega! Kako zeleno je vse! Šele pozneje sem se zavedel, kako me osrečuje že to, da sem sredi vsega tega zelenja. Kot oaza!

Imel sem 24 let in mnogi med nami mladimi smo bili pripravljeni, da gremo pred prvo zaposlitvijo na daljše potovanje, z nahrbtnikom, kot pravimo. Študij hortikulture, smer urejanje krajine, sem končal in želel sem pridobiti prve izkušnje. Nekaj stikov je bilo potrebnih, da sem prišel do Andrewa Pfeiferja v Sydneyu, ki se je med študijem izpopolnjeval pri družini de Belder v Belgiji. Tudi mene je napotil k njim.«

Svet je majhen

Sam McCully seveda ni mogel vedeti, da so de Belderji, trgovci z neobdelanimi diamanti, v mestecu Kalmthout kmalu po drugi svetovni vojni kupili zapuščeno vrtnarijo in jo spremenili v arboretum (zbirko grmovnic in dreves). Tam se je začela romantična zgodba med Robertom de Belderjem in Slovenko Jeleno Kovačič, ki si je po končanem študiju agronomije želela - podobno kot Sam nekaj desetletij pozneje - nabrati izkušenj po svetu. Ko je Sam pripotoval v Belgijo, leta 1997, sta bila Robert in Jelena med najbolj uglednimi imeni v svetu vrtnarstva in dendrologije (vede o preučevanju drevnine). O delu baronice Jelene de Belder-Kovačič je Televizija Slovenije posnela in predvajala več priljubljenih oddaj.

»Nikoli še nisem bil zunaj Avstralije, nikoli nisem letel z reaktivcem, nikoli še nisem videl snega... Ko sem prispel v belgijski Antwerpen, me je prišel iskat Jelenin sin

Sam McCully pravi, da je zanj delo na vrtu sprostitiv.

Metka Žigon uživa v tem, da skoraj vse, kar pojedo, pridelajo na domačem vrtu.

PRIHODNOSTI

*Družina McCully-Žigon
na svojem zelenjavnem vrtu v Večkotih.*

Danny. Tam je bilo 30 cm snega, jaz pa v svoji edini obleki... sredi snega sem se na dvorišču preoblekel, vzel motorno žago in se lotil žaganja nekaj sto let stare robinije, ki jo je podrl sneg. Iz njenega lesa so napravili ogrodje, na katerem danes raste glicinija v obzidanem vrtu za Jelenino hišo.»

De Belderjevi so tako lahko hitro ugotovili, da se Sam ne ustraši nobenega dela, da ga vse v zvezi z rastlinami iskreno zanima in pronicljiva Jelena je v njem prepoznala mladeniča, ki veliko obeta. Živel je pri njih in raziskoval obsežni park Hemelrijk, kjer še danes živita družini Jeleninega sina in hčerke. Podobno kot vsi študenti pred njim je dneve preživel med delom na vrtu, večere pa v bogati knjižnici, v družbi z zgovorno gospo Jeleno. Baronica ga je po nekaj mesecih poslala s priporočili k svojim znancem, bogatim lastnikom velikih vrtov, v Francijo in Anglijo. Namesto plačila za delo je Sam McCully tam pridobil dragocene izkušnje in navezal stike z ljudmi, ki so mu pozneje pomagali do uveljavitve kot samostojnega oblikovalca vrtov.

A Hemelrijk za Sama ni bil le prva postaja v Evropi, temveč je tudi kraj, kjer je spoznal svojo življenjsko sopotnico. Tudi za to je poskrbela gospa Jelena, ki je uživala v tkanju stikov med ljudmi.

Avstrelec zasnubi Slovenko

Ko je Metka Žigon v Ljubljani uspešno končala študij agronomije, je svoji mami predlagala, naj ji kot nagrado plača udeležbo na izletu v Belgijo, saj je želela videti arboretum v Kalmthoutu in spoznati gospo Jeleno. Tam se je z njo

dogovorila, da bo nekaj mesecev nabirala znanje med rastlinami in knjigami, podobno kot številni študenti z vsega sveta.

»Pri njej sem bila prav v tistem času, ko je umrl njen soprog Robert. Moja družba je bila dobrodošla, saj bi bila sicer sama v tisti žalosti, pa še vreme je pozimi v Belgiji zopno. Pomagala sem ji pri delu na vrtu, večere pa sva prebijali v knjižnici, med pogovori, branjem in listanjem po knjigah. Ves čas sem morala imeti s seboj beležko in si zapisovati neštete podatke, nasvete, imena in naslove. Vse te beležke še vedno hranim. Gospa Jelena se je tudi dogovorila, da sem šla za nekaj mesecev pomagat v atelje krajinarja Jacquesa Wirtza, najbolj znanega belgijskega oblikovalca vrtov.

Povedala je, da jo bo prišel obiskat nek Avstrelec. Takrat sem bila samska, zato je gospa Jelena rekla, da bi bil on lahko primeren zame. Lepo ga je opisala: pošten, delaven, zna se postaviti zase. Tako se je tudi meni zdel kar pravi.

Ko je prišel Sam s starši na obisk, sem se uredila, tako kot je treba. Sprejela sem jih in gospa Jelena je rekla, naj jim pokažem obzidani vrt. Sam, nesramen, kot je bil, me je vprašal, če vem, kako ločimo nepravilni jasmin in dojcijo samo po listih, ne le po cvetovih. Vedela sem, da je to zahtevno vprašanje, na katerega nisem znala odgovoriti, in vedela sem tudi, da on to sluti... Zato mi nenadoma ni bil več všeč. A zvečer sva šla obiskat Sanjo, nekdanjo kuharico pri de Belderjevih. Takrat sva se več pogovarjala, se bolj spoznala...»

V naslednjih letih je Sam večkrat obiskal Metko v Sloveniji; skupaj sta raziskovala vrtove in čas je privedel do trenutka, ko jo je Sam zaprosil za roko.

»Vedel sem, da Metka ceni tradicijo, enako velja tudi za mojo družino. Kot pravimo: pomembno je, kako zadevo predstaviš, kako jo zaviješ. Ko žensko zaprosiš za roko, se mora odločiti o eni izmed najpomembnejših stvari v svojem življenju; torej mora biti takrat vse tako, kot mora biti. Zato sem izbral Hemelrijk, saj nama je to okolje veliko pomenilo: tam sva se spoznala, tam je bila gospa Jelena,« se spominja Sam.

Metka ne bo nikoli pozabila tistega dne. »Sam me je neko zimo povabil, naj pridem obiskat gospo Jeleno. Sedim v knjižnici, ko pride Danny povedat, naj grem k jezercu v parku... Na sebi imam staro jopo gospe Jelene in vrtnarske škornje. Pri jezeru pa stoji Sam v nedeljski obleki, s kravato in v lepih čevljih. Jaz gledam debelo: kaj je zdaj to? Ker je nedelja, pač pomislim, da se je zato tako uredil, a sem tiho. In on začne govoriti o naju, jaz pa ga čudno gledam. Naenkrat poklekne in reče: Prosim te, da bi postala moja žena!

Bila sem precej presenečena, a sem seveda rekla JA. Iz žepa je potegnil čudovit zlat zaročni prstan, v katerem je bil vdelan nebrušen diamant.«

Čarobni dom na Krasu

Najprej sta Metka in Sam živela v najetem stanovanju v Ljubljani, nato sta kupila hiško pri Grosupljem, vendar sta ves čas vedela, da to ni končna postaja. Več let sta iskala zemljo, na kateri bi ustvarila svoj vrt, in kjer bi bil tudi njun dom. Našla sta staro domačijo v vasi Večkoti v gornjem koncu doline Branice. Hišo so postavili v sredini 19. stoletja, kar za Slovenijo ni posebna starost. Za Sama pa je to čas, ko so v Avstralijo začeli prihajati prvi priseljenci, zato mu hiša predstavlja zgodovinsko vrednost.

»Zelo hitro sem ugotovil, da ima ta posest nekaj čarobnega. Preden smo začeli obnavljati hišo, sem pripravil audio-video prezentacijo. Fotografiral sem notranjost in zunanost hiše, ostanke vrta, pokrajino, določene stavbe, liste in sode dreves. Slike sem opremil z glasbo. Zakaj sem pripravil takšno prezentacijo za naju? Zato, da bi bolje razumela možnosti, ki se ponujajo, da bi naju usmeril, da bi si ustvarila vizijo. Odločitev o nakupu je bila za naju zelo velik korak. To ni bila naložba, ampak oblikovanje doma in ustvarjanje družine, ki sva si jo vselej želela. Rada bila zadovoljna in obdana z lepimi stvarmi.

Tu se počutim zelo domače. Kadarkoli se vračam domov, naj si bo iz Nemčije ali od koderkoli – ko se pripeljem na začetek doline, v Manče, ugasnem radio in odprem okna, vozim razmeroma počasi in tako zaznavam to dolino Gornje Branice z vsemi čuti. Všeč mi je, ker nismo na koncu doline; v resnici se dolina začne prav za najino hišo odpirati, smo v zavetju pred burjo, tu vlada posebna mikroklima.«

Družina že dobri dve leti živi v hiši, ki je v notranjosti že skoraj povsem obnovljena, na novo preobleko pa še čakajo zunanji zidovi. Stara gospodarska poslopja ob hiši bodo dobila novo vlogo. Iz hiše leži ljubek zelenjavni vrt, ki družini zagotavlja vso potrebno zelenjavo. Metka in Sam sta ga uredila tako, da se užitne rastline prepletajo s cvetjem; med gredicami, obdanimi z deskami, pa so travnate poti. Ker želijo jesti zdravo hrano, je samoumevno, da na vrtu ne uporabljajo nobenih kemičnih zaščitnih sredstev.

Načrt za okrasni vrt

Okrasni vrt je še vedno v glavah obeh avtorjev, saj ga bosta oblikovala skupaj. Sam je več ureditev v večjem merilu, Metka pa je boljša v podrobnostih in posebnostih. Vrtovom zna dodati razsežnost, ki jo začutimo kot »žensko«. Upata, da bosta v prihajajoči zimi zamisli lahko prelila v računalnik in na papir. K tako veliki in skladno oblikovani hiši se poda ustrezno urejen okrasni vrt.

»Pri najinem bodočem okrasnem vrtu je dobrodošla okoliščina, da zemljišče omogoča pejsažni pogled (visto), ki poteka od hišnega vhoda v smeri proti jugu, v dolžini 170 metrov. Prepričan sem, da so hišo namenoma umestili tako, da se odpre ta pogled, saj vodi naravnost vzdolž doline. Še posebno lepo je, ko zahaja sonce. Zame je samoumevno, da mora v tej smeri potekati glavna os vrta. Druga dobra lastnost je, da ima hiša dve nadstropji. Ko si v drugem nadstropju, lahko na vrt gledaš zviška. Takšne perspektive veliko vrtov sploh nima. In še tretja prednost: zemljišče je urejeno v terasah, kar omogoča gibanje po vrtu,« pripoveduje Sam.

Vrt, ki bo pred glavnim pročeljem, bo pred hišo oblikovan formalno (tako imenovani parterni vrt), v izteku pa bo zlagoma prehajal v neformalni vrt in se tako stapljal z okolico.

Razumljivo je, da je za oblikovalca vrtov ureditev lastnega vrta najbolj zahtevna naloga, največji izziv. Vsak si prizadeva, da bi svoj vrt naredil kar se da popoln. Hkrati pa se Sam zaveda, da vrta nikoli ne smemo vzeti kot nekaj dokončnega. Vrt je evolucija, pravi.

Najbogatejši so tudi najzahtevnejši

Sam že več kot deset let bedi nad urejanjem, načrtovanjem in vzdrževanjem številnih posestev ene najbogatejših nemških družin, zato približno tri mesece na leto preživi v Nemčiji. Poleg teh vrtov načrtuje vrtove po drugih državah, pa tudi v Sloveniji nastaja več vrtov, ki bodo obdajali hiše uglednih in dobro situiranih lastnikov.

Pročelje še čaka na obnovo, vendar je dvorišče že oplešano s posodovkami.

Zelenjavni vrt sestavlja pet gredic, na katerih so pomešane zelenjadnice in cvetlice. Vse fotografije: Stane Sušnik

Sam je na osnovi izkušenj pri delu z naročniki sestavil poseben vprašalnik. Z njim želi ugotoviti vrednosti občutkov svojih naročnikov, njihova mnenja, želje in potrebe. Vprašanja, na katera mora naročnik odgovoriti (pisno), obsegajo izbor najljubše glasbe, umetnostnih slogov, pokrajin, arhitekture, barv; kateri od osnovnih elementov (kamen, les, voda) mu je najbližji, kakšno je njegovo družabno življenje in podobno.

»Važno je, da dobro poznaš naročnika in da se znaš prilagoditi vsaki situaciji. Vedeti moraš, kaj lahko rečeš in česa ne smeš. Nima smisla govoriti zato, da bi dajal vtis, kot da nekaj veš, če tega ne veš. Mnogi od teh bogatih naročnikov namreč znajo prepoznati osebe, ki se vselej strinjajo. Jaz pa sem tam zato, da jim odgovorim na vprašanje, ki si ga zastavljajo.

Zmotno je mnenje, da je za bogate naročnike lahko delati, ker ti ni treba misliti, koliko smeš porabiti. Ne! Več ko imajo denarja, bolj jih zanima, kako in za kaj ga bodo porabili. Ko začnemo govoriti o številkah, moram biti kar se da konkreten.

Lahko rečem, da je več kot polovica mojega dela diplomacija. Vključiti se v tako okolje ni lahko. Metka lahko potrdi, kolikokrat sem se vrnil domov popolnoma izčrpan. Nekega dne sem v enem dnevu prepotoval sedem dežel. In to potem, ko sem s tem naročnikom sodeloval šele tri mesece. Tako pač je! Če ima naročnik svoje zasebno reaktivno letalo in svoj helikopter. Če si njihov, živiš v njihovi hiši, zajtrkuješ, obeduješ in večerjaš z njimi, greš v posteljo ob 23. uri in vstaneš ob 6. uri jutraj... Tako živim, tudi po tri tedne skupaj. To spada med najbolj naporene dneve mojega življenja. Ves čas se naročnikom zavestno prilagajam.

Vendar, lahko rečem, da z vsemi mojimi dosedanjimi naročniki še vedno sodelujem. Z njimi se lahko pogovarjam ob kozarcu vina tudi o vsem drugem, ne samo o vrtu. In tako smo pri ključni zadevi: zaupanju.«

Vrt mora zrasti v srcu

Sam McCully je videl in zasnoval dovolj vrtov, da si je ustvaril podobo o stanju vrtno kulture pri nas.

»Lahko rečem, da na tem področju ljudje zaostajajo. Naj povem iskreno, a pri tem seveda posplošujem: ko bi slovenski krajinski arhitekti prisluhnili svojem srcu, svoji tradiciji in se zgledovali po vrtovih, kakršne od nekdaj oblikujejo slovenske družine, bi bili videti vrtovi, ki jih načrtujejo, veliko boljši. V vaši tradiciji bi lahko našli dober navdih. A ta pojav lahko opazimo po vsej Evropi. Povsod so dobri krajinski arhitekti, večina pa poskuša nekaj dokazati, namesto da bi ustvarili nekaj naravnega. Morali bi se poglobiti v vzdušje kraja, kjer je vrt, čim bolje spoznati lastnike.«

In kaj pomeni vrt njemu?

»Vrt je način izražanja prihodnosti. Pomembno je, da je vrt tvoj osebni izraz, da je v njem izražen tvoj optimizem, da v njem nakažeš vse lepo, kar bi rad, da se zgodi v tvojem življenju.«

Po skoraj treh letih spoznavanja Krasa od blizu ima Sam prav posebno predstavo o njem: »Če pomislim samo na arhitekturo, moram reči, da je ta nekaj izjemnega, enkratnega. V Dalmaciji in delih Istre bi našli podobne elemente, a ne enakih.

Tu vlada nekakšen mir, ki se ga spominjam iz notranjosti Avstralije, iz odmaknjenih območij. Očitna so izrazita nasprotja: drevo v ravni in prazni pokrajini; ali pa ruj jeseni in bela kamnita cesta, ki se vije skozi njega.«

Ivica Škerlj, izvrstna plavalka iz Barkovelj, je bila v tridesetih letih 20. stoletja članica italijanske državne reprezentance

V začetku julija 2010 je slovenski časnik Primorski dnevnik, ki izhaja v Trstu, objavil daljšo raziskavo o dotlej skoraj neznani plavalki Ivici Škerlj, ki se je sicer rodila v Trstu, vendar je imela njena družina svoje korenine v Škrbini na Krasu.

Zgodbo, ki jo je napisal Bruno Križman iz Trsta, objavljamo s privoljenjem Primorsklega dnevnika, kateremu se za to tudi zahvaljujemo!

Uredništvo

Petnajstega novembra 1960 se je v našem dnevniku pojavilo sporočilo, ki je oznanjalo smrt Ivica Škerlj, poročene Jelusič. Do smrti je prišlo tri dni prej v Brooklynu, torej v New Yorku... Kdo je bila Ivica Škerlj?

Zajeten zavoj slik, ki je pred kratkim prispel iz New Yorka s prošnjo za osvetlitev njene dejavnosti pri nas, je bil precejšen izziv. Ivica je bila namreč izvrstna plavalka, večkrat državna prvakinja in članica italijanske državne reprezentance. Rodila se je v Trstu 12. junija 1915, družina pa je imela svoje korenine v Škrbini na Krasu. V družini je bilo pet sester in dva brata.

Slike vsebujejo različne tematike. Nekaj jih je bilo posnetih z družinskimi člani, nekatere ostajajo skrivnost, večina pa upodablja okolja, ki so vezana na delovanje te plavalke. Družina je gotovo nekaj časa živela v Barkovljah, pozneje pa v hiši s hišno številko 2 Videmske ulice, torej prav na njenem začetku. Iz večine slik izhaja, da je bila Ivica lepotica in da se je svojega šarma tudi zavedala, čeprav je njena drža dostojna in resna.

Velika sreča za razkrivanje zanimive zgodbe se je skrivala kar v njeni vrstnici. Bianca Lokar, ki se je pri 85. letih še zelo dobro spominja: »Živila je v ulici Udine«, je povedala gospa Lokar (njen stari oče je bil iz Ajdovščine). »Bila je dobra šivilja in je tudi meni pripravila več oblek.«

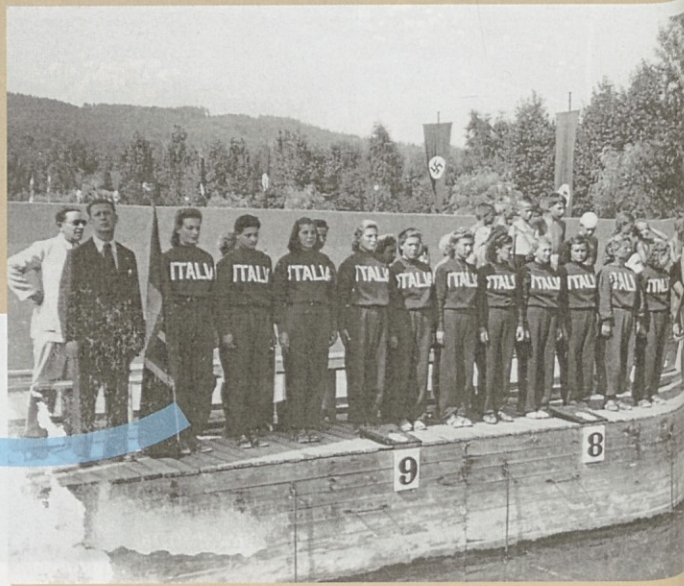
Bianca Lokar je bila skupaj s številnimi Tržačankami in z Ivico Škerlj tudi sama odlična plavalka. Prednjačila je v disciplinah 100 in 400 m prosto, v katerih je osvojila veliko državnih naslovov in postavila številne rekorde... To so bila leta med 1934 in 1938. Posebno v obdobju 1937-38 je Trst imel pravi »dream team« (*sanjsko moštvo* – op. ur. revije Kras) plavalk.

Dejstvo, da je družina živela v Barkovljah, je bilo odločilno, da se je Ivica hitro srečala z morjem. Kopali so se v portiču, v bunkerju so imeli slačilnico, plavanje kot športno udejstvovanje pa so vadili v tedanjem kopališču Excelsior. Aktivna plavalna društva so bila Edera, Sociata' Ginnastica Triestina in Triestina Nuoto. Prvo in zadnje sta aktivni še danes, SGT pa je že v tistih letih opustilo plavanje v korist drugih panog.

Vsekakor je bila Ivica v prvih treh letih športnega udejstvovanja (1932 do 1934) članica Ginnastica, pozneje pa prestopila k Triestini. Bila je izrazita specialistka hrbtne sloga, ki je tedaj predvideval le razdaljo 100 metrov. Štafete so plavali 3x100 m, brez metuljčka ali delfina, ki je bil na tekmovanjih še »off limits« (*prepovedano* – op. ur. revije Kras), čeprav so ga tu pa tam

SLIKA OB SLIKI

Bruno Križman

Z italijansko reprezentanco na plavalnem tekmovanju v Celovcu. Ivica Škerlj je točno nad štartno številko 8. V ozadju nacistične zastave.

Italijanski dnevnik - »L'Unione« iz Tunisa je poročal triumfalistično...

Quanto nera era la vita di una donna della Pubblica Munita

L'UNIONE-SPORT

SPETTACOLO DI GENTILEZZA E DI VIRTUOSITA' NEL QUADRO SUGGERITO DELLA PISCINA

Le ondine italiane, superba espressione di dinamismo femminile saranno le ammirate protagoniste della importante notturna Olimpiade

La manifestazione che si svolgerà a Trst, sarà una delle più importanti del mondo. La città di Trst, che ha ospitato le Olimpiadi del 1936, è stata scelta per la sua bellezza e per la sua storia. La manifestazione sarà una delle più importanti del mondo. La città di Trst, che ha ospitato le Olimpiadi del 1936, è stata scelta per la sua bellezza e per la sua storia.

Spiega agenzia... La Pubblica Munita... La città di Trst, che ha ospitato le Olimpiadi del 1936, è stata scelta per la sua bellezza e per la sua storia.

La città di Trst, che ha ospitato le Olimpiadi del 1936, è stata scelta per la sua bellezza e per la sua storia. La manifestazione sarà una delle più importanti del mondo.

La città di Trst, che ha ospitato le Olimpiadi del 1936, è stata scelta per la sua bellezza e per la sua storia. La manifestazione sarà una delle più importanti del mondo.

plavali demonstracijsko in je bil vedno v središču velikega zanimanja strokovnjakov in gledalcev. Kronike navajajo samo moške plavalce.

Ves plavalni opus Ivica Škerlj, ki na novo vstopa v galergio domačih »azzurrov«, bi lahko opredelili v tri sklope. Najprej so nastopi na italijanskih državnih prvenstvih, ki so se odvijala v poletnih mesecih, ker so imeli pokrita bazena samo v Milano in Genovi. Drugi sklop vsebuje članstvo v državni reprezentanci, katere stalna članica je bila Ivica Škerlj in nastopala tako na 100 m hrbtno kot v štafetah. In ne gre prezreti, da je imela prav v

ŽGODBA IVICE ŠKERLJ

Trstu zelo močno konkurentko v Grazii Ruzzier. Pretežno (še) neraziskano pa je njeno plavalno delovanje ob Jadranu. Triestina je gojila tesne stike z društvi iz Jugoslavije. Ustanovili so to, kar bi bila danes »jadranska liga«, in redno tekmovali na mednarodnih srečanjih. Poleg Triestine so nastopali še klubi Fiumana nuoto (tedaj v Italiji), Viktorija s Sušaka, Jadran iz Splita, plavalno društvo iz Dubrovnika in Ilirija iz Ljubljane.

Pomorskih vezi z Dalmacijo iz Trsta ni bilo. Gostovanja v Splitu in Dubrovniku je Triestina opravila na način, ki bi ga danes ocenili za nemogočega. Do Reke so potovali z avtobusom, prestopili mejo in s Sušaka odpluli proti jugu. Vsakič je bilo poleg avtobusne vožnje tudi prenočevanje na ladji, kjer so plavalke in plavalci spali kar na palubi ali v prostih kotičkih. Slik s teh potovanj je precej in nasmejani obrazi udeležencev dokazujejo, da so bile izkušnje zabavne.

Iz zapisov na hrbtni strani slik izhaja, da so bile tržaške plavalke 7. in 8. septembra 1936 v Splitu, 9. septembra so odplule proti Dubrovniku z ladjo »Kumanovo« in tam opravile drugo tekmovalje. O 12. septembru sta dve sliki, posneti na parniku »Prestolonaslednik Petar« med plovbo proti Sušaku. Naslednje leto so plavalke 23. julija odplule s Sušaka proti Splitu in se tam mudila štiri dni, morda pa opravile tudi srečanje z dubrovniškimi vrstnicami. Ekipe se je med 1. in 6. septembrom 1938 znova mudila v Dubrovniku.

Na državnem prvenstvu je Ivica Škerlj prvič nastopila leta 1932 in na 100 m hrbtno osvojila državni naslov s časom 1:42,6. Leta 1933 najbrž ni nastopila, naslov pa je spet osvojila leta 1934. Leta 1935 se je morala zadovoljiti z drugim mestom,

znova pa je bila državna prvakinja v letih 1936, 1937, 1939 in 1941. Poleg šestih posamičnih prvih mest je osvojila tudi osem zmag v štafetah. Zadnje leta 1941. V obdobju 1932-1941 je bil njen najboljši dosežek 1:28,0.

Iz meddržavnih srečanj gre izluščiti dva dvoboja med Italijo in Jugoslavijo. Prvi je bil v Ljubljani na kopališču Ilirije 14. in 15. avgusta 1935. Bil je velik dogodek, kot je zapisal športni kronist »Jutra«. Najprej obvestilo, da so Jugoslovanske železnice za obiskovalce dvoboja iz vse Jugoslavije nudile polovično ceno prevoza, očitno pa je gledalce pritegnila tudi novost o »brezzični postaji«, ki bo tekmovalje oddajala... Ivica, zapisana kot Škerl, medtem ko je bila uradno Scherl, se je uvrstila na tretje mesto. Tekmovalje je bilo zvečer v hladnem vremenu in tudi dežju.

Po pričevanju Biance Lokar je bila Ivica Škerlj zelo »patriotična« in soplavalke so jo morale ogovarjati Ivica in ne Giovana. Plavalna zveza Italije je imela tedaj za predsednika zelo »nevarno« osebnost. Vodil jo je general Lemetre, ki je bil kar predsednik fašističnega posebnega sodišča.

Leta 1938 je jugoslovanska reprezentanca vrnila obisk in se z Italijo 12. septembra srečala v Trstu. V svojem poročilu »Il Piccolo« omenja veliko število Slovencev, ki so prišli navijati za svojo ekipo. Ni jasno, ali so bili ti Slovenci iz Jugoslavije (kdo bi se leta 1938 zaradi plavalnega tekmovalja podal v Trst?) ali tržaški Slovenci, ki so v hudih časih prišli navijati za Jugoslavijo in hkrati izraziti narodnostno pripadnost. Ljubljansko »Jutro« omenja krasno kopališče (Ausonia) in občinstvo »... med katerim je bilo izredno število naših rojakov«. Pri navajanju rezultatov (4. mesto s časom 1:33) je Ivica napisana kot Škerlj.

Ivica Škerlj 12. septembra 1936 na parniku »Prestolonaslednik Petar« med Dubrovnikom in Sušakom.

»Kapot« z leopardovim vzorcem, ki je osvežil spomin Vere Fakin iz Škrbine na Ivico Škerlj.

Ivica Škerlj (levo) in sestra Zofka v narodnih nošah.

Tistega večera je bil na kopališču Ausonia tudi filmar Aljoša Žerjal, ki je potrdil, da so bili prisotni Slovenci Tržačani: »Na plavalno srečanje me je peljal oče,« je povedal Aljoša Žerjal. »Spomnim se, da so igrali državni himni in očeta sem vprašal, za kaj gre. Močno me je uščipnil in mi pritajeno povedal, da se med igranjem himne ne sme govoriti.«

V Ausonii se je v okviru jadranske plavalne lige nekoč mudila tudi ljubljanska Ilirija. Na tem tekmovanju je Ivica zmagala, »Il Piccolo« pa je pisal, da »... tra gli spettatori si trovava oltre un centinaio di lubianesi giunti espressamente nella nostra città' ...«. Tudi v tem primeru sklepamo, da je šlo za v Trstu živeče Slovence... Podobno prisotnost tržaških Slovencev so v Trstu za beležili dve leti prej, ko je gostovala ljubljanska Opera. Gledališče je bilo polno Slovencev.

Poleg gostovanja v Ljubljani je Ivica Škerlj za reprezentanco leta 1935 plavala še v Milanu proti Čehoslovaški in v Genovi proti Španiji (tretje mesto s časom 1:32). Takrat so italijansko mešano štafeto sestavljale tri Tržačanke: Lokar, Štrukel in Škerlj! V Neaplju je proti Avstriji Ivica zmagala s časom 1:30,6, sodelovala pa je tudi v mešani štafeti, v kateri so bile znova vse plavalke iz Trsta.

Za leto 1936 ni znano, zakaj se nobena izmed tržaških plavalk ni udeležila olimpijskih iger v Berlinu. Raziskava pa je odkrila, da je šlo verjetno samo za vprašanje kakovosti. V disciplini 100 m hrbtno, v kateri je nastopala za Italijo Ivica Škerlj, se je svetovna elita že vrtela okoli časa 1:18, torej bistveno bolje od njenih običajnih časov.

Čisto posebno je bilo gostovanje v Tunisu konec julija leta 1936. Bianca Lokar se ga dobro spominja: »Bile smo v Rimu in pot do Tunisa bi morale opraviti s hidroplanom. Nevihte na morju pa niso omogočale poleta. Ker je bilo v Rimu zelo toplo in soparno, so nas poslali v planinsko kočjo na Gran Sasso. Po treh dneh smo se vrnile v Rim in iz Ostie odletele.« V ekipi je bila tudi Ivica Škerlj.

Nadaljevanje se lahko razbere iz triumfalističnih reportaž, ki sta jih iz Tunisa objavila »L'Unione« v italijanščini in dnevnik »Le petit matin« v francoskem jeziku. Italijanski list je dogodku posvečal cele strani »Le ondiine italiane, superba espressione di dinamismo femminile« (naslov čez vso širino strani), »La balda compagnia delle migliori ondiine italiane«, »Come le azzurre d'Italia hanno trascorso la giornata«, itn. Ivica Škerlj (la piccola compita Scherr) nastopa na več slikah. Navedeno je celo njeno vprašanje o kakovosti domačih plavalcev, od kronista pa je zapisana kot »Ivizza«, torej kot mu je odgovorila. Francoski list je pisal o »Les grands galas nautiques« in o »des nageuses tombent du ciel« (plavalke padejo z neba). Prihod hidroplana (letel je skoraj tri ure!) je pričakala velika množica ljudi. Oba časopisa sta prispela v Trst in se čudežno ohranila vse do danes.

Štiriindvajsetega avgusta 1941 je v Sanremu Ivica Škerlj dosegla svoj najboljši čas, vsaj med tistimi, ki so ostali zabeleženi. Na srečanju Italije proti Madžarski je sicer osvojila samo četrto mesto, vendar s časom 1:28,0. Ob tisti priložnosti je že izpadla večina nekdanjih vrhunskih tržaških plavalk iz 30. let. Pojavila pa se je nova velesila Etta Radivo-Ballaben, ki je postavila kar tri državne rekorde v prostem slogu. Lani preminula Ballabenova je bila državna reprezentantka v plavanju, atletiki in košarki!

Zadnji nastop za državno reprezentanco je Ivica Škerlj opravila proti Madžarski v Budimpešti 8. in 9. avgusta 1942.

Iz kopice slik je izšel tudi dokument, ki priča o zgodovinskih dogodkih tistih let. Devetindvajsetega julija 1939 je Italija gostovala v Celovcu proti Avstriji, katero si je z »Anschlussom« (ānslus – nasilna priključitev Avstrije k Nemčiji leta 1938 – op.

Umberto Saba

Iz zbirke ULTIME COSE
(1935-1943)

CAMPIONESSA di NUOTO

*Chi t'ha veduta nel mare ti dice
Sirena.*

*Trionfatrice di gare allo schermo
della mia vita umiliata apparì
dispari.*

*A te mi lega un filo, tenue cosa
infrangibile, mentre tu sorridi,
e passi avanti, e non mi vedi. Intorno
ti vanno amiche numerose, amici
giovani come te; fate gran chiasso
tra voi nel bar che vi raccoglie. E un giorno
un'ombra mesta ti scendeva – oh, un attimo! –
dalle ciglia, materna ombra che gli angoli
t'incurvò della bella bocca altera*

che sposò la tua aurora alla mia sera.

ur. revije Kras) že prisvojila Nemčija. Očitno je imela Avstrija v športnem smislu nekaj avtonomije, zastave ob bazenu pa so samo nacistične.

Redka pričevanja o plavalki Ivici Škerlj omenjajo možnost, da se je zaradi svoje domoljubnosti in narodne zavesti nekajkrat znašla kar v Coroneu. Morda bo čas razkril tudi to zagonetko? Vsekakor je bila vsa njena družina znana kot zelo zavedna. Na eni izmed slik iz njene dediščine nastopa dekle v partizanski uniformi in s titovko na glavi med dvema partizanoma, izmed katerih je eden ranjen. Žal ni mogoče določiti, ali je dekle ena izmed sester Škerlj. Podobnost bi nas lahko le usmerjala v to možnost.

Do zanimive ugotovitve je prišlo med intervjujem z njeno daljnjo sorodnico v Škrbini. Devetinsedemdesetletna Vera Fakin je na sliki iz leta 1942 spoznala Ivico in njeno sestro Vido ... še prej pa povedala: »...ah, ta kapot mi je dala Ivica. Mižerija, saj veste. Nič se ni vrglo proč...« Kapot ali bolje jopič je tisti z leopardovim vzorcem, ki ga Ivica na eni izmed objavljenih fotografij nosi med sprehodom v Barkovljah.

Ivica Škerlj je nekega dne očitno očarala tržaškega pesnika Umberta Saba*. Ta je bil lastnik še danes obstoječe antikvarne knjigarne v Ulici san Nicolò. Nasproti knjigarne je bil bar, v katerega so zahajali plavalci in plavalke Triestine. Saba je redno prihajal tja po kavo, bil pa je molčeč in nikogar ni pozdravljaj. Nadeli smo mu vzdevek »poeta mus«. Očitno pa mu je oko padlo na Ivico in v pesniški zbirki »Le ultime cose«, ki vsebuje dela iz obdobja 1935-1943, je tudi pesem »Campionessa di nuoto«, ki jo objavljamo v izvirniku. Priče so izjavile, da je bila »campionessa« prav Ivica.

Tekmovalno plavanje se je prekinilo leta 1942, naša junakinja pa je uživala sloves dobre šivilje. »Šivala je poročne obleke«, so povedali v Škrbini.

Prišla je osvoboditev, ki je na športnem področju prinesla razcvet številnih dejavnosti, ki so se odvijale na razširjenem območju con A in B. Od leta 1946 naprej je naš dnevnik redno

Iz zbirke ZADNJE REČI
(1935-1943)

PRVAKINJA V PLAVANJU

*Kdor te je videl v morju, ti pravi
Sirena.*

*Zmagovalka tekem, na zaslonu
mojega ponižanega življenja se prikazuješ
izginjaš.*

*Nate me veže nitka, tanka neuničljiva
stvar, medtem ko se smehljaš
in greš mimo mene in me ne vidiš.*

*Obdana si od nešteti prijateljic,
od mladih prijateljev kot si ti; nad vse
brupni ste v kavarni, kjer vedrite. In nekega
dne ti je legla otožna senca – o, le za hip! –
s trepalnic, materinska senca, ki ti je
upognila koticke lepih ponosnih ustnic,*

ki je združila tvojo zoro z mojim večerom.

(Prevod Jolke Milič iz dvojezične pesniške zbirke Umberta Sabe *Bevo quest'aspro vino* – Pijem to trpko vino, ki je izšla leta 2008 pri založbi Mladika v Trstu.)

Sirena, ki je omamila Umberta Sabo - Ivica Škerlj.

*Poročna fotografija Ivce Škerlj-Jelušič in njenega soproga
Josipa Jelušiča, narejena 7. septembra 1948.*

priobčeval prispevke o tekmovanjih v atletiki, nogometu in tudi plavanju, tekmovali pa so tudi že leta 1945. »Corriera di Trieste« je 23. julija 1945 poročal o tekmovanju v Ausonii. Nastopala je tudi Ivica Škerlj, ki pa je velikokrat naletela na močno domačo konkurenco. Za zmagovalko Giunco je bila druga, vendar z zelo dobrim časom 1:32,4. Bila je še vedno članica Triestine.

Naš dnevnik je 6. avgusta 1946 poročal o plavalnem tekmovanju za pokal »L. Frausin« v Miljah za društva iz Milj, Trsta in Tržiča. Zelo veliko je bilo Križanov. Na tem tekmovanju (4. avgusta) najdemo edino pisano sled o Ivici Škerlj, tokrat kot članici PD Rojan. Kljub enaintridesetim letom je nastopila kot »mladinka« in zmagala na 50 m prosto s časom 36,2. Objavljenih je bilo še nekaj poročil o plavalnih tekmovanjih... Povsem romantičen je poziv udeležencem tekmovanja v Miljah, naj se zberejo ob 8,30 na pomolu Pescheria za odhod s parnikom! Ivica Škerlj pa ne izsledimo več, ... čeprav pričevalec trdi, da je vrhunska plavalka pomagala pri organizaciji tedanje športne, pravili so ji fizikturne dejavnosti.

Med anglo-ameriško vojaško upravo je Ivica spoznala Josipa Jelušiča, Hrvata po rodu, se z njim poročila in se izselila v New York. Neozdravljivi boleznijo je podlegla pri samo 45. letih.

Namen tega pisanja je razkritje živahne dejavnosti v športni panogi, ki v modernejših časih dosega le mlajše kategorije ljudi. Ivica Škerlj uvršča v galerijo naših relativno najboljših športnic in jo vključuje tudi v seznam tržaških »az-zurrov«, kjer je bila doslej neznana...

* Glej v reviji Kras št. 93-94 prispevka Jolke Milič »O tržaškem pesniku in pripovedniku Umbertu Sabi skozi (moj) čas«, str. 52-57, in Tatjane Rojc »Slovenski Saba«, str. 58-60!

Avtorjev poziv

Za popolno sliko o delovanju Ivce Škerlj je na voljo še nekaj možnih virov, ki pa še niso dali stvarnih rezultatov. Bralce, ki bi vedeli karkoli o njej, naprošam, naj to sporočijo uredništvu Primorskega dnevnika ali na elektronski naslov: **bruno.krizman@tin.it**
Lahko tudi uredništvu revije Kras, Sveto 39, 6223, telefon (+386) 05/766-02-90 in 041914921 ali na e-naslov: **revijakras@siol.net**

Pogovor z županom Hrpelje-Kozina

ZVONKO BENČIČ MIDRE

Ester Mihalič

Štiri leta županovanja župana Zvonka Benčiča Midre ta se iztekajo. Nekaj tednov pred volitvami se radi ozremo na prehojeno pot in na uresničene cilje, ki si jih je pred štirimi leti zadal...

Štiri leta so lahko kratka, lahko dolga. Kako ste jih doživljali Vi? S katerimi »lastnostmi« bi jih lahko označili?

Predvsem bi lahko dejal, da so bila to štiri zelo intenzivna leta v spoznavanju sodelavcev, krajevnih voditeljev in svetnikov. Spoznavanje krajanov naše občine ob različnih priložnostih – bodisi uresničevanju projektov, bodisi ob praznovanju njihovih dokončanj. Posamezne vasi so pri nas zelo aktivne. Izkušnje, ki sem jih doživel, so prijetne in spodbudne.

V prvem letu županovanja ste bili zaposleni kot republiški inšpektor za promet, nato pa ste se upokojili. Kako so Vam pri županovanju pomagale bogate izkušnje iz dolgoletnega dela v državni upravi? Ste v svojem delu lahko uresničevali svoje želje in motive za opravljanje funkcije župana?

Že ob kandidaturi sem napovedal, da bom funkcijo župana opravljal nepoklicno. Po šestih mesecih županovanja sem tudi izpolnil vse pogoje za upokojitev in se posvetil nepoklicnemu županovanju. Moji odločitvi za kandidaturo so botrovale tudi tridesetletne bogate izkušnje dela v državni upravi. Osebnostno sem spoznal ljudi v ministrstvih in raznih institucijah, kateri so mi pomagali, da sem uresničil napovedane projekte v naši občini. Prepričan sem, da so pošteno minulo delo in osebna poznanstva z ljudmi, s kateri sem sodeloval, pogoj za uspešno delo vsakega župana. Uspehi iztekajočega mandata, ki smo jih dosegli skupaj z občinsko upravo, s svetniki in krajevnimi skupnostmi ter z vsemi dobro mislečimi krajanji to tudi dokazujejo.

V letih Vašega mandata 2006–2010 smo bili priča kar precejšnjim razvojnim spremembam. To je bil tudi

Na spominskem dnevu 2008.

Otvoritev otroškega igrišča na Kozini.

Otvoritev vodovoda v Poljanah.

eden izmed Vaših ciljev v predstavitvi pred štirimi leti v občinskem glasilu. Katere projekte bi označili kot najpomembnejše?

Težko bi se odločil, katera investicija je bolj pomembna od druge. Vsaka na svoj način dviga kakovost življenja v naši občini. Zelo sem ponosen, da mi je uspelo ohraniti zaupanje med ljudmi, da sem mož, ki drži dane obljube. Pri tem mislim predvsem na tiste, ki sem si jih zadal v svojem volilnem programu. Sicer pa menim, da smo na splošno lahko zelo zadovoljni. Ob začetku mojega mandata je znesek letnih prihodkov v našem proračunu znašal 4.660.807 €, medtem ko smo v zaključni račun lani zapisali znesek prihodkov 10.069.344 €.

Vprašali ste me za pomembnejše projekte. Kot sem že rekel, težko se je odločiti, kateri je pomembnejši... Lahko rečem, da mi je pri srcu izpolnitev obljube, da bomo obeležili 100-letnico PGD Materija v novem sodobnem gasilskem domu. Z veliko pomočjo naših gasilcev PGD Materija in njihovih družin nam je to tudi uspelo. Leta 2008 smo bili tako priča največjemu slavlju gasilstva zadnjih sto let z novim gasilskim domom. S tem objektom in z opremo ter vozili smo poskrbeli za požarno varnost naše izjemno razvejane občine, kjer je obstoj prostovoljnega gasilskega društva še kako pomemben. Nadalje sem želel nadaljevati začete investicije pokojnega župana Alberta Pečarja na področju vodne oskrbe v občini, da bi vse naše vasi dobile zdravo pitno vodo. Po Golcu, Zagradu in Brdu je zdrava pitna voda pritekla tudi v zadnjo vas Poljane. Vzporedno z gradnjo visokonapetostnega električnega omrežja se je tudi že položilo cevi za vodovod med Artvižami in Ostrovico. Delno sta bili obnovljeni razdelilni omrežji v vasi Tublje in Rožice. Trenutno smo sredi izvedbe obnove razdelilnega omrežja v Ocizli in v Javorju, za projekt pa smo že pridobili evropska sredstva. Planira se povezava javnega vodovoda do Beke, priključitev Brezovice, Gradišice, Artviž in Ostrovice na omrežje javnega vodovoda, enako Slivja in Hotične. Kaj to pomeni za generacije ljudi, ki so preživeli ob pomanjkanju vode, lahko povedo samo tisti, ki so to doživeli. In prav iz spoštovanja do naravnih vodnih virov, ki so naše ljudi preživljali toliko časa, smo tem tudi namenili nemalo pozornosti in povsem obnovili vodnjake, izvirke, lavatoje v Hrpeljah, Ocizli, v Petrinjah, na Baču, načrtujemo pa to še v Poljanah in drugje.

Za razvoj občine je ključnega pomena tudi komunalna infrastruktura. Uspeli smo zgraditi kanalizacijo in obenem obnoviti staro vodno omrežje v celotnih Hrpeljah. Pred nekaj meseci

smo s prebivalci na spodnjem delu Kozine svečano proslavili prevzem del po končani gradnji kanalizacije Kozina – jug, kjer smo tudi obnovili ulice, javno razsvetljavo in zgradili prepotrben pločnik. Z gradnjo kanalizacije pa nadaljujemo in smo že pridobili dovoljenje za začetek gradnje kanalizacije Kozina – sever.

Zame, in verjamem, da še za marsikoga, pa je prav gotovo posebnega pomena gradnja sodobnega centra starejših občanov. Vesel sem, da se stvari odvijajo pospešeno, saj smo pridobili najpomembnejši dokument – gradbeno dovoljenje. Pred nami pa je še tisti težji del: iskanje finančnih sredstev.

Kako bi ocenili delo na perečem področju odpadkov?

Če imamo v mislih skupno regijsko odlagališče odpadkov, potem na tem področju nismo naredili praktično nič. Za reševanja vprašanja o odlagališču odpadkov se je leta 2002 ustanovil konzorcij osmih občin, imenovan GOJUP (Gospodarjenje z odpadki južne Primorske), katerega glavna naloga je bila poiskati lokacijo za regijsko odlagališča, kar pa nam, županom osmih primorskih občin, do sedaj še ni uspelo. Zadnja možnost se kaže v občini Ilirska Bistrica. Upam, da bo njihov župan uspel prepričati njihov občinski svet in krajanje. Če ne bo uspel, regijskega odlagališča odpadkov ne bo. Posledice pa bodo visoki stroški za odvažanje in predelavo odpadkov na druge oddaljene deponije, ki jih bomo morale plačevati občine.

Če pa gledamo zgolj na občinsko raven, smo veliko naredili na področju ločevanja odpadkov, saj ima skoraj vsaka vas v občini svoj ekološki otok, dokaj uspešno se tudi rešujejo problemi z lokacijami teh otokov in s tranzicijskim prometom, katerih posledica je ravno odlaganje odpadkov v naših krajih. Občina podpira čistilne akcije društev in vasi tudi skozi razpise, udeležili pa smo tudi splošne vseslovenske akcije Očistimo Slovenijo. Občina je tudi dala pobudo za zbirni center za odpadke, ki je dejaven trikrat tedensko, zato vsakdo, ki se le malo organizira, nima več razloga, da odvrže odpadke kar v naravo. Tukaj bi lahko še omenil naše sodelovanje v medobčinski inšpekcijski in redarski službi.

Statistika prikazuje, da se povprečna starost prebivalcev v naši občini dviga hitreje kot v vsej Sloveniji. V času gospodarske krize področje sociale zahteva vedno večjo podporo. Ali menite, da je naša občina socialna občina?

Da, vsekakor! Ne bom rekel, da nimamo pri tem določenih problemov, na primer z neprofitnimi stanovanji, po katerih

Otvoritev igrišča z umetno travo v Hrpeljah.

je veliko povpraševanj, smo pa veliko naredili za mlade družine, katerim smo olajšali plačilo varstva v vrtcu, in za starejše. Občina subvencionira vsem staršem en plačilni razred, kar je kakšnih 50 € mesečno na otroka. Poleg tega mladim družinam, ki rešujejo stanovanjski problem, subvencioniramo še en plačilni razred, družine s tremi otroci pa so takoj uvrščene v prvi (najnižji) plačilni razred, kar predstavlja 10 % ekonomske cene. Občina tudi plačuje nemajhno najemnino, da imamo vrtec tudi v Materiji, in ves čas investiramo v vrtec v Hrpeljah in ga posodabljam.

Nadalje regresiramo 60 % cene plačila upravičencem do storitve pomoč na domu, kar je za 10 % več, kot smo zakonsko zavezani. Poleg tega subvencioniramo še dva nadstandardna programa, ki ju izvaja Center za socialno delo. To sta pomoč duševno bolnim in njihovim svojcem ter pomoč starostnikom. Z občinskim svetom smo se sklenili, da Občina doplačuje domsko oskrbo tudi tistim, ki so nastanjeni v domovih zunaj mreže javnih služb, ki je določena z zakonodajo. Po zakonu je Občina dolžna doplačevati oskrbne stroške le znotraj mreže. S pomočjo donatorjev smo zgradili dvigalo za invalidnega otroka. Naša uprava je organizirala postopek za pridobitev novih prostorov za Center za usposabljanje Elvire Vatovec v Divači. Pristopili smo tudi k programu cepljenja otrok HPV in – ne nazadnje – občinski svet brezkompromisno podpira nadstandard, ki pa dejansko ni nadstandard, ampak je nuja za naše razvejano območje; govorim namreč o dežurnem zdravniku v Zdravstveni postaji Hrpelje.

Da ne ostajava samo pri investicijah, kaj pa skrb za kakovost življenja?

Menim, da Občina stoji ob strani prizadevanjem društev in vasi po medsebojnem povezovanju in pri najrazličnejših dejavnostih. Na Občini imamo več razpisov, tako za turistične prireditve, kulturne, športne in drugo, že tretje leto imamo tudi

razpis za obranjanje narodne zavesti in tradicij ter razpis za šolske in obšolske dejavnosti. Uprava je vedno na voljo za pomoč pri izpolnjevanju obrazcev; pri tem ima pomembno vlogo tudi naše občinsko glasilo, ki redno izhaja enkrat mesečno. Sprejeli smo strategijo financiranja Rdečega križa, Društva prijateljev mladine in Društva za duševno zdravje, Društva za pomoč zasvojenim in njihovim bližjim PO-MOČ ter kreativno preživljanje prostega časa Vezi. Lahko tudi rečem, da imamo več kot samo posluh za našo edino osnovno šolo, kateri omogočamo izvajanje dodatnih programov, subvencioniramo cene prevozov šol v naravi, za kvalitetnejše vzgojno-izobraževalno delo financiramo tri dodatne strokovne delavce. Letos so osnovnošolci in športniki ter vse druge uporabnike športne dvorane pričakale povsem prenovljene garde-

Otvoritev vodovoda v Poljanih.

robe in sanitarije, ki so bile že hudo dotrajane, ter nova učilnica za kemijo. V teh letih smo tudi uredili druga igrišča, med njimi otroško na Kozini, v Materiji, Obrovem in Hrpeljah, malonogometno igrišče z umetno travo v Hrpeljah, športno igrišče v Markovščini. Velik podvig, ki je v teku, ampak verjamem, da bo tudi zelo lepo sprejet, je pokrita dvorana za balinanje, ki pa bo več kot samo to. Godba je dobila nove prostore, ureja se Turistični informacijski center, ki bo povezoval turistično ponudbo naših krajev in še obožatil v zadnjih letih začete akcije »Moja občina – lepa in urejena«. In še marsikaj bi lahko našteval. Zanimivo se mi zdi, kako so v teh časih pomembni tečaji za motorno žago in traktor, ki so bili izredno dobro obiskani tudi iz okoliških krajev.

In še vprašanje, ki se dotika sodelovanja z upravo, s krajevnimi skupnostmi in z občinskim svetom. Ste zadovoljni s sodelovanjem?

Brez profesionalnega dela naše majhne občinske uprave ne bi uspeli uresničiti vseh obljub, danih pred pričetkom izteka tega mandata. Še posebno sem vesel veliko pohval, ki jih sporočajo krajsani o delu občinske uprave. Tudi upravičene kritike na račun občinske uprave in župana sprejemamo kot pomoč, da še izboljšamo svoje delo.

Glede krajevnih skupnosti pa bi lahko dejal, da so njihovo delovanje, načrti in projekti v vseh v veliki meri odvisni od vodstva in posluha samih krajanov. Redno smo se tudi srečevali na sestankih predsednikov svetov krajevnih skupnosti, na katerih smo se skupaj dogovorili o načinu in obliki sodelovanja. Mislim, da lahko ugodno ocenimo rezultate skupnega dela krajevnih skupnosti in Občine, saj so vidni in izjemni. V Klancu smo pridobili gradbeno dovoljenje za gradnjo vaškega doma, popravili smo vaški dom na Artvižah, v Brezovici, na Mršah, prenovljen je bil zadružni dom v Slivju, ki ima z novo fasado čisto drugačno podobo, obnovili smo vaški prostor v Ritomečah, novo streho ima vaški dom na Tatrach in v Ocizli... Na novo smo asfaltirali ceste Tublje-Brezovica, Brezovo brdo-Rjavče, Brinščica-Tabor in nazadnje smo pred asfaltiranjem ceste Orehek-Kovčice. Poti in cest, ki smo jih uredili v zadnjih letih, je še več! Naj spomnim samo še na velik projekt, ko smo v sodelovanju z Direkcijo za ceste RS povsem obnovili odcep od državne ceste za Hotično. V Brezovici smo nedolgo tega predali

namenu novo mrliško vežico. V Prešnici smo sanirali igrišče. V Petrinjah se je povsem obnovilo vaško korito ter uredilo avtobusna postajališča in podporne zidove. Na Beki in v Klancu smo uredili nekaj vaških poti, v Klancu se je uredilo tudi strugo potoka in okolico slapa pod mostom. V Vrhpoljah se je uredilo plesišče in balinišče ter delno obnovilo vaški dom, veliko dela sta zahtevali tudi ureditev struge potoka ter očiščena ledenica. V Mibelah se je uredil velik podporni zid ob poti proti stari železniški progi, ki daje novo podobo vasi. Veliko narejenega bi lahko naštel tudi v Hrpeljah in na Kozini, a sva o tega nekaj že omenila...

Veseli me, da smo uredili Slavniško ulico, ki je sedaj bolj varna. V Rodiku se je na novo asfaltiralo cesto v samem vaškem jedru in po vasi ter uredilo meteorno odvodnjavanje, ki je sedaj urejeno tudi na polju. Rodičani bodo veseli, da je pripravljen projekt za povsem nov vaški dom. Speljani so bili tudi že vsi postopki, vezani na lastništvo parcel, potrebnih za gradnjo športno-rekreatijskega centra nad Rodikom. V Povžanah smo uredili odvodnjavanje in podporne zidove. V Markovščini bodo veseli pločnika, ki je sedaj v prvi fazi gradnje. Hotična je tudi nova z novim vodom in cesto. Nov videz je doživelo tudi Gradišče in to prav takrat, ko so Gradiščani gostili vsa slovenska Gradišča. Obnovilo se je del vodovodnega omrežja in preplastilo cestišče v vasi ter uredilo slavno fontano, edino v naši občini...

Veliko se je naredilo. In veliko je še načrtov!

Pred koncem pogovora sva se dotaknila predvsem minulih let. Zato še vprašanje o bodočih ciljih občine?

Odprtih je še nekaj projektov, ki me žulijo. Med njimi je na primer tudi prostorski akt, ki se sprejema prepočasi...

Pred nami so volitve za župana v naslednjem mandatnem obdobju, zato še logično vprašanje: ali boste oktobra ponovno kandidirali?

Glede na to, da vidim delo, ki bi ga bilo še treba postoriti ali pa je že v teku, mislim, da je odgovor že na dlani!

Ester Mihalič, prof. razrednega pouka - urednica glasila Občine Hrpelje-Kozina

Na Českovih dnevih v Slivju.

Otvoritev obnovljenega vodniaka v Hrpeljah

Udeležence slovesnosti je nagovoril župan občine Divača Matija Potokar. V ozadju stavba, v kateri bo Muzej slovenskih filmskih igralcev.

Nova velika pridobitev divaške občine

PRENOVLJENA ŠKRATELJNOVA DOMAČIJA V DIVAČI BO POSTALA MUZEJ SLOVENSkih FILMSKIH IGRALCEV

Matija Potokar

Letos devetega julija zvečer so v okviru svojega občinskega praznika prebivalci divaške občine slavili na borjaču Škrateljnovi domačiji v Divači pomembno kulturno, umetnostno-zgodovinsko in arhitekturno pridobitev - dokončanje prenove te domačije, v kateri bo poleg sedanjih spominskih prostorov, posvečenih slovenski filmski igralki Idi Kravanji - Itri Rini iz Divače (1907-1979) do konca leta urejen muzej slovenskih filmskih igralcev. Udeležencem tega slavnostnega dogodka je o pomenu te pridobitve po uvodnem pozdravu spregovoril župan občine Divača Matija Potokar, univ. dipl. pravnik. Županov nagovor objavljamo v nadaljevanju...

Uredništvo

»Spoštovani prisotni, izrekam vam iskreno dobrodošlico na slovesnosti ob občinskem prazniku občine Divača, ki je posvečen rojstnemu dnevu filmske igralki Ite Rine in ko v njeno čast ter spomin končujemo obnovitvena dela Škrateljnovi domačije, v kateri bo domovanje muzeja slovenskih filmskih igralcev.

Vrhunec spontanega ljudskega stavbarstva v občini Divača predstavlja prav gotovo Škrateljnova hiša v Divači, domačija z zasnovo iz 17. stoletja, ki je razglašena za etnološki spomenik. To je kraška domačija s stanovanjsko hišo s spahnjenico in z značilnim dimnikom, z monumentalno kamnito strebo, z zunanjim lesenim gankom in s kamnitim stopniščem ter do danes opuščeni gospodarskima poslopjema, ki skupaj ustvarjajo intimen notranji prostor domačije. Celotno podobo domačije zaokrožata kamniti suhozid in ob rob borjača postavljen vodnjak

Pogled na prireditveni prostor Škrateljnovе domačije med otvoritveno slovesnostjo. Na desni Škrateljnova bivalna hiša, v kateri se je rodila Ida Kravanja - Ita Rina.

na nekoliko dvignjenem podestu, ki je zbiral vodo s skrlaste strebe stanovanjskega poslopja. Današnji videz predvsem stanovanjske hiše je rezultat mnogih prezidav vse od nastanka do 19. stoletja.

Škrateljnova hiša je živela kot furmanska gostilna s prenočišči za voznike in spremstvo vse do graditve južne železnice 1857 ter odprtja državne železnice do Pulja leta 1876, ko je pričelo furmanstvo počasi izumirati. Propadu se ni izognila niti gostilna v Škrateljnovi hiši, ki je prenehala delovati že pred prvo svetovno vojno. Po opustitvi domačije v letih kmalu po drugi svetovni vojni se je v 70. letih 20. stoletja pričela sanacija stanovanjske hiše, ko so bila opravljena nujna gradbena in statična dela in ko je bila na novo prekrita streha.

V tej stanovanjski hiši na naslovu Divača št. 9, takrat še v kraški vasi, se je 7. julija 1907 rodila Ida Kravanja, ki si je pozneje nadela umetniško ime Ita Rina. Bila je prva slovenska igralka, ki je uspela v evropskem filmu in se trajno zapisala v filmsko zgodovino. V njen spomin je Občina Divača skupaj s Slovensko kinoteko in z novogoriško območno enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije že v letu 1996 začela s prenovo zgornjega nadstropja stanovanjske hiše. Leta 1998 so v njem uredili muzejski prostor, v katerem domuje stalna razstava, posvečena Iti Rini kot trajen spomin na našo prvo filmsko zvezdo. Leta 2007 smo slovesno obeležili stoletnico njenega rojstva, njen rojstni dan smo razglasili za praznik občine Divača, Slovenska kinoteka pa se ji je poklonila s slovensko-angleško monografijo.

Toda Škrateljnova hiša je le sestavni del Škrateljnovе domačije, etnološkega spomenika, katerega skoraj razrušeni gospodarski poslopji sta kar klicali na pomoč – po sanaciji, adaptaciji, rekonstrukciji in umestitvi dejavnosti vanju. Obnovljena domačija

bo postala prostor za trajen spomin in spomenik filmskim igralcem, v kateri bodo Iti Rini delala družbo velika imena slovenske filmske umetnosti.

Za Občino Divača pomeni projekt za končno ureditev tega kompleksa veliko kulturno pridobitev. Ideja o prenovi Škrateljnovе domačije v muzej slovenskih filmskih igralcev v Divači je nastala na pobudo Slovenske kinoteke in dogovorov med Ministrstvom za kulturo in Občino Divača, na podlagi katerih se je investicijo uvrstilo v Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi (Priloga 3: Ureditev osnovnih prostorskih pogojev za nekatere osrednje javne zavode s področja kulture v obdobju 2004–2008 (Uradni list RS, št. 14/2003)).

V sodelovanju s Fakulteto za arhitekturo smo leta 2002 razpisali studentski natečaj za muzejsko-filmski objekt v Divači. Nagrajen je bil projekt, ki se je najbolj približal elementarni govorici avtohtone kraške arhitekture in danemu okolju. Na podlagi izbranega projekta bo obnovljena Škrateljnova domačija predstavljala spomeniški kompleks s povsem novo vsebino. V nekdanji štali s senikom bo urejen muzej slovenskih filmskih igralcev, v nekdanjem svinjskem hlevu bo manjši bar z letnim vrtom in s sanitarijami za invalide, v bramu s skednjem bo multimedijška dvorana, ki bo služila kot prostor za razne delavnice, seminarje, prireditve, srečanja in poletne šole in filmske projekcije v zaprtem prostoru. Prilifce Škrateljnovе hiše bo preurejeno v osrednji informacijski prostor celotnega kulturno-spominskega kompleksa. Zunanji plato med objektoma bivoše stale in hrama bo namenjen avditoriju na prostem (letni kino). Borjač in ostale zunanje površine pa bodo namenjene družabnemu prostoru.

Prenovljena Škrateljnova domačija v Divači bo pomenila nov kulturni, izobraževalni in turistični center, pomemben za ožji in širši slovenski kulturni prostor. Prav tako se bo z uresničitvijo zastavljenega cilja v veliki meri povečala prepoznavnost tako občine Divača kakor tudi celotne kraške regije in vse države Slovenije.

Občina Divača se je v maju leta 2007 prijavila na razpis Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma s projektom »Prenova Škrateljrove domačije v muzej slovenskih filmskih igralcev v Divači« in na njem uspela ter 3.7.2008 podpisala pogodbo z SVRL za evropske zadeve o donaciji Norveške prek Norveškega finančnega mehanizma. Uresničitev projekta je tako podprta z navedeno donacijo 1,234.845 €, dodatnih potrebnih 113,800,52 € pa zagotavljata Občina Divača in Ministrstvo za kulturo R Slovenije.

Po izbiri sežanskega podjetja Kraški zidar, d.d., kot najugodnejšega ponudnika so se v februarju 2009 pričela gradbena dela, ki so bila dokončana v pogodbeno določenem roku in za pogodbeno vrednost 1,348.645,52 €. V jeseni 2010 bo objavljen javni razpis za izbiro dobavitelja audio-vizualne opreme, ki jo bo Slovenska kinoteka inštalirala v obnovljene in opremljene prostore Škrateljrove domačije ter do konca tega leta postavila razstavo slovenskih filmskih igralcev, s čimer bo zaživel muzej slovenskih filmskih igralcev v Divači.

Sodobno opremljena multimedijška dvorana s 60 sedeži, postavljena muzejska zbirka in osrednja informacijska točka v pritličju Škrateljrove hiše nam bodo omogočili celovito izkoriščanje danih možnosti, ki jo nudi obnovljena domačija v središču Divače.

Naj na koncu dodam zelo pomembno, do zdaj neodkrito podrobnost iz filmskega življenja pokojne filmske igralki Ite Rine... Pred dvema letoma je gospod Žarko Cerkenik, direktor Elektra Sežana, ko je letoval na otoku Zlarin pri Šibeniku, slučajno zašel v nek objekt, v katerem so bile po vseh stenah razstavljene fotografije pokojne igralki. Prijazna priletna gospa mu je pojasnila, da te fotografije izvirajo iz časov, ko je pokojna filmska igralka Ita Rina na tem otoku snemala film, ni pa ta gospa ničesar vedela o rojstnem kraju te igralki. Z gospodom Cerkenikom sva se dogovorila, da bo ob prvem naslednjem obisku tega otoka nesel s seboj vse razpoložljivo gradivo, s katerim razpolaga Občina Divača o Iti Rini. Od prijazne gospe s tega otoka pa bo poskušal dobiti Občini Divača doslej nepoznane fotografije.

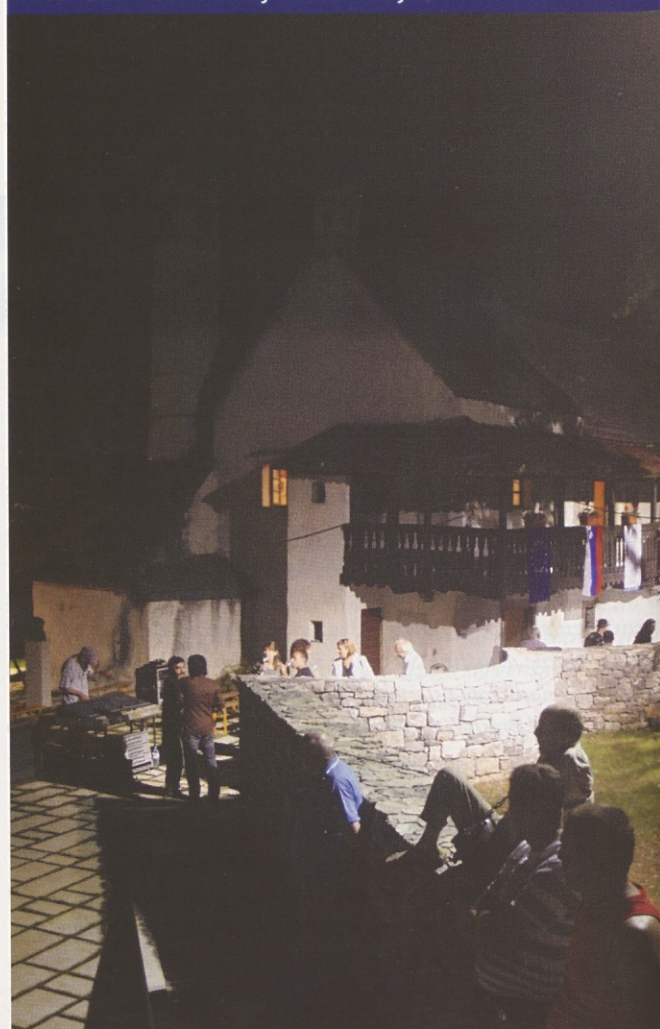
Obnovitvena dela na Škrateljrovi domačiji so končana, zato mi ob tej priložnosti dovolite, da izrazim iskrene zahvale: podjetju Kraški zidar Sežana, d.d., nadzornici za Občino Divača iz družbe Krasinvest Sežana gospej Nataši Vasič, posebno zahvalo pa izrekam tibi, vendar vztrajni in izjemno potrpežljivi sodelavki Mateji Maganja, ki je med prenovo izborila prenekatero zmago v neenakem boju z gradbeno stroko!»

Matija Potokar, univ. dipl. pravnik - župan občine Divača

Vsem, ki so sodelovali v prenovi Škrateljrove domačije, se je v krajšem nagovoru zahvalila mag. Majda Širca, ministrica za kulturo.

In še nočni motiv Škrateljrove domačije...

TERAN
PRESTIGE.
NAJBOLJ
ŽLAHTNO
S KRASA.

VINAKRAS
SEŽANA

Razlikujemo se.

PODRUŽNICE:

Opčine

34151 Ul. Ricreatorio, 2
tel.040 21491 – fax 040 211879

Trst

34121 Ul. San Spiridione, 7
tel.040 2149880 – fax 040 2149885

34123 Riva Gulli, 4
tel.040 2149890 – fax 040 2149895

34132 Trg Libertà, 5
tel.040 2149357 – fax 040 2149352

34137 Ul. Molino a Vento, 154
tel.040 2149850 – fax 040 2149855

Nabrežina

34011 Trg Sv.Roka, 106
tel.040 2149401 – fax 040 201133

Sesljan

34011 Sesljan, 44
tel.040 2149523 – fax 040 291500

Bazovica

34012 Ul. Gruden, 23/c
tel.040 2149551 – fax 040 2149553

Domjo

34018 Domjo, 289/a
tel.040 2149571 – fax 040 2149576

Dolina

34018 Obrtna cona, 507/13
tel.040 2149800 – fax 040 2149805

Milje

34015 Ul. Roma, 17/b-c
tel.040 2149830 – fax 040 2149835